

DET KONGELIGE
FINANSDEPARTEMENT

Meld. St. 2

(2011–2012)

Melding til Stortinget

Revidert nasjonalbudsjett 2012

DET KONGELIGE
FINANSDEPARTEMENT

Meld. St. 2

(2011–2012)

Melding til Stortinget

Revidert nasjonalbudsjett 2012

DET KONGELIGE
FINANSDEPARTEMENT

Meld. St. 2

(2011–2012)

Melding til Stortinget

Revidert nasjonalbudsjett 2012

Innhold

1	Hovedlinjer i den økonomiske politikken og utsiktene for norsk økonomi	5	4	Virksomheten til Det internasjonale valutafondet (IMF)	57
			4.1	Innledning	57
2	De økonomiske utsiktene	12	4.2	IMF og krisen i Europa	57
2.1	Internasjonal økonomi	12	4.3	Styresett og kvotereform	61
2.2	Norsk økonomi	18	4.4	IMFs utlånsvirksomhet	64
2.3	Petroleumsvirksomheten	24	4.5	IMFs overvåking	66
2.4	Nærmere om utviklingen i arbeidsmarkedet	27	4.6	IMF og lavinntektsland	67
			4.7	IMF og Norge	68
3	Den økonomiske politikken	31	Vedlegg		
3.1	Budsjettpolitikken	31	1	Historiske tabeller og detaljerte anslagstall	71
3.2	Utviklingstrekk i offentlige finanser	42	2	Figuroversikt	93
3.3	Kommuneforvaltningens økonomi	46	3	Tabelloversikt	94
3.4	Skatte- og avgiftspolitikken	49	4	Oversikt over bokser	95
3.5	Pengepolitikken	50			
3.6	Sysselsettings- og inntektspolitikken	52			

DET KONGELIGE
FINANSDEPARTEMENT

Meld. St. 2

(2011–2012)

Melding til Stortinget

Revidert nasjonalbudsjett 2012

*Tilråding fra Finansdepartementet 15. mai 2012,
godkjent i statsråd samme dag.
(Regjeringen Stoltenberg II)*

1 Hovedlinjer i den økonomiske politikken og utsiktene for norsk økonomi

Hovedtrekk

Målene for den økonomiske politikken er arbeid til alle, en bærekraftig utvikling, økt verdiskaping, en mer rettferdig fordeling og styrking av velferdsordningene. De ulike delene av politikken må virke sammen for å oppnå dette.

Regjeringen følger handlingsregelen for en gradvis innfasing av oljeinntekter i norsk økonomi, om lag i takt med utviklingen i forventet realavkastning av Statens pensjonsfond utland, anslått til 4 pst. av fondskapitalen. Løpende innbetalinger fra oljevirkksomheten overføres i sin helhet til fondet, mens uttaket over tid bestemmes av handlingsregelen. På kort sikt skjermer handlingsregelen statsbudsjettet og fastlandsøkonomien fra svingninger i oljeprisen. På lang sikt innebærer den at statens utgifter holdes innenfor de rammene skatte- og formuesinntektene setter.

Handlingsregelen åpner for å bruke mer enn forventet fondsavkastning i år med tilbakeslag og mindre i år med høy aktivitet og press i økonomien. Denne handlefriheten ble benyttet i 2009 til

å dempe virkningene av finanskrisen på sysselsetting og arbeidsledighet. I 2011 lå bruken av oljepenger igjen godt under forventet realavkastning av fondet.

Etter tilbakeslaget under finanskrisen har det nå vært vekst i fastlandsøkonomien rundt det normale i ni kvartaler. Sysselsettingen har tatt seg godt opp. Ledigheten utgjør rundt 3¼ pst. av arbeidsstyrken. Dette er klart lavere enn gjennomsnittet for de siste 25 årene og langt under nivåene i de fleste andre industriland. Utfordringen framover er å ta vare på disse gode resultatene i en situasjon der usikkerheten i internasjonal økonomi fortsatt er betydelig.

Aktiviteten i norsk økonomi har holdt seg godt oppe inn i 2012, til tross for svak utvikling i eksportmarkedene. For året sett under ett anslås veksten i fastlandsøkonomien å bli på linje med gjennomsnittet for de siste førti årene, og veksten kan gå ytterligere litt opp neste år. Arbeidsledigheten anslås å holde seg om lag på dagens nivå.

Selv om usikkerheten rundt den videre utviklingen i Europa fortsatt er betydelig, tilsier ikke

utviklingen i norsk og internasjonal økonomi at det gjennomføres særskilte tiltak i revideringen av budsjettet for 2012. Statsregnskapet for 2011 og annen ny budsjettinformasjon innebærer at anslaget for det strukturelle, oljekorrigerede underskuddet er lavere enn lagt til grunn i fjor høst både for 2011 og 2012. Skatteanslagene er justert opp, mens anslaget for utgiftene, særlig i folketrygden, er satt noe ned. Av hensyn til kronkurs og konkurranseutsatte virksomheter har Regjeringen lagt opp til at økte inntektsanslag og reduserte utgiftsanslag i hovedsak benyttes til å styrke budsjettbalansen.

Nedjusteringen av det strukturelle, oljekorrigerede underskuddet er større for 2011 enn for 2012. Etterspørselsimpulsen for 2011 og 2012 sett under ett anslås litt lavere enn i fjor høst, mens budsjettet for 2012 isolert sett framstår som noe mer ekspansivt.

Situasjonen i Europa er fortsatt skjør...

Veksten internasjonalt ser ut til å bli lavere i inneværende år enn lagt til grunn i Nasjonalbudsjettet 2012. Det er særlig utviklingen i eurolandene som har trukket ned. I USA har økt økonomisk aktivitet bidratt til en viss bedring i arbeidsmarkedet. I Kina og andre framvoksende økonomier i Asia er veksten i BNP avtagende, men fremdeles langt høyere enn i de tradisjonelle industrilandene. Det anslås nå en halvering av veksten i BNP for Norges viktigste handelspartnere fra 2011 til 2012, til 1,3 pst. Dette er 1 prosentenheter lavere enn lagt til grunn i fjor høst. For neste år er det utsikter til at veksten hos handelspartnerne kan gå noe opp igjen, men usikkerheten er stor.

Flere land i euroområdet er nå inne i en nedgangskonjunktur, og arbeidsledigheten stiger. De store utlåneene fra Den europeiske sentralbanken til europeiske banker i desember og februar bidro til mer stabile finansmarkeder. Senere har imidlertid uroen tiltatt igjen. Rentene, særlig på spansk statsgjeld, har økt på nytt. Uroen bunner i en krevende kombinasjon av høy og økende statsgjeld og lav og fallende økonomisk vekst. I markedene stilles det spørsmål ved den politiske evnen til å håndtere situasjonen. For enkelte land, særlig Spania, har det også vært økt bekymring om bankenes finansielle situasjon.

Veksten i industrilandene er for svak til å øke sysselsettingen i vesentlig grad. I enkelte europeiske land ventes det at ledigheten vil stige ytterligere gjennom inneværende år. I USA ventes ledigheten gradvis å falle. Det er også en mer

ujevn og usikker utvikling i framvoksende økonomier.

Faren for et markert tilbakeslag i internasjonal økonomi framstår som noe lavere enn mot slutten av fjoråret, men situasjonen er fortsatt skjør. På kort sikt er det høy risiko for at krisen i euroområdet kan blusse opp igjen. I Kina og India er tegnene til avtakende vekst blitt noe tydeligere. En høy oljepris kan også legge en demper på den økonomiske veksten internasjonalt. Oljeprisen anslås i denne meldingen til 650 kroner per fat som gjennomsnitt for 2012, opp fra 575 kroner per fat i Nasjonalbudsjettet.

...men vekst rundt det normale i vår fastlandsøkonomi

I årene før finanskrisen hadde Norge sterk vekst i inntekter, produksjon og sysselsetting. Raskt økende etterspørsel bl.a. fra land i Asia ga prisoppgang på olje og andre viktige norske eksportprodukter, samtidig som vi kunne vri vår import i retning av billigere forbruksvarer fra de samme landene. Dette ga en markert oppgang i Norges realdisponible inntekt. Høye salgspriser og en relativt god produktivitetsutvikling lettet presset på næringslivets lønnsomhet fra økte lønnskostnader. Det høye kostnadsnivået gjør imidlertid konkurranseutsatte virksomheter sårbare for svakere internasjonal vekst, fall i eksportprisene og en sterkere krone. Denne sårbarheten kom noe tydeligere fram i fjor høst da etterspørselen svekket seg hos flere av våre viktigste handelspartnere.

Veksten i norsk fastlandsøkonomi har likevel holdt seg rimelig godt oppe. Varekonsumet har tatt seg markert opp på nyåret. Boligprisene har fortsatt å stige og lå i april vel 8 pst. høyere enn i april i fjor. Samtidig melder store deler av næringslivet om økt aktivitet. Etterspørselen etter varer og tjenester fra bedrifter som leverer til oljevirksomheten, er særlig høy. Det ligger an til at investeringene i oljevirksomheten kan gå ytterligere opp i inneværende år.

Bedringen i arbeidsmarkedet fortsetter. Sysselsettingen har økt hvert kvartal det siste halvannet året. Arbeidsledigheten har ligget stabilt rundt 3¼ pst. gjennom det siste året.

Samlet sett anslås nå en vekst i BNP for Fastlands-Norge på 2¾ pst. i år og 3 pst. neste år, mens arbeidsledigheten anslås å holde seg om lag på dagens lave nivå. Sammenliknet med sist høst er anslaget for veksten i fastlandsøkonomien justert litt ned, mens sysselsettingsøkningen og ledigheten ser ut til å bli om lag som tidligere anslått.

Norges Bank reduserte i desember og mars styringsrenten med til sammen 0,75 prosentenheter til 1,5 pst. Banken la særlig vekt på at vekstutsiktene ute er svake og at kronen er sterk.

Gjennomføringen av inntektsoppgjørene så langt peker i retning av en samlet årslønnsvekst på 3¾ pst. i 2012, ¼ prosentenheter lavere enn anslått i Nasjonalbudsjettet 2012.

Avveiningene i den økonomiske politikken

Internasjonalt preges den økonomiske situasjonen fortsatt av betydelig usikkerhet og utsikter til lav vekst. Mange er bekymret for voksende statsgjeld i industrilandene. Risikopåslagene som mange europeiske stater og banker må betale på sine lån er fortsatt høye, selv om de for noen har gått noe ned siden i fjor høst. Lavere vekst ute påvirker også norsk økonomi, og mange eksportbedrifter sliter. Høy aktivitet i oljevirkksomheten og økt etterspørsel fra husholdningene bidrar likevel til å holde veksten i norsk økonomi oppe. Sysselsettingen øker, og ledigheten holder seg lav.

Målt i felles valuta har lønnskostnadene det siste tiåret vokst vesentlig raskere i norsk industri enn hos våre handelspartnere. Så langt har lønnsomheten likevel holdt seg oppe som følge av den gunstige utviklingen i eksportprisene. Skulle eksportprisene falle, kan kostnadene bli tunge å bære for fastlandsnæringene, særlig dersom kronen samtidig holder seg sterk.

Vi har erfaring for at økende renteforskjell mellom Norge og utlandet kan slå ut i en sterkere krone. Dette ble tydelig illustrert i 2002–2003, da høye lønnstillegg her hjemme ga økende renteforskjell og en betydelig styrking av kronen. Resultatet ble svakere konkurransevne og en nedgang i sysselsettingen i industrien på om lag 25 000 personer før nedgangen stoppet opp igjen mot slutten av 2004. Rentenivået er svært lavt i mange av landene rundt oss. Svake vekstutsikter og behov for å redusere budsjettunderskuddene kan bety at rentenivået ute vil forbli uvanlig lavt en god stund framover. Øker vi bruken av oljeinntekter for mye, vil renten kunne øke. Samtidig øker presset på kronen og konkurranseutsatt sektor.

De nærmeste årene er det utsikter til god vekst i norsk økonomi, samtidig som kapitalen i Statens pensjonsfond utland ligger an til å vokse markert. Dette taler for at bruken av oljeinntekter bør holdes under 4-prosentbanen i en periode framover.

Noen år fram i tid vil den sterke veksten i kapitalen i Statens pensjonsfond utland trolig avta, både som følge av lavere petroleumsproduksjon

og en antatt lavere oljepris enn i dag. Det vil gi mindre rom for å øke bruken av oljeinntekter fra det ene budsjettet til det neste. Samtidig innebærer aldringen av befolkningen høyere vekst i utgiftene til pensjoner, helse og omsorg.

Gjennomføringen av budsjettpolitikken i 2012

Statsregnskapet for 2011 og annen ny budsjettinformasjon tilsier en nedjustering av det strukturelle, oljekorrigerede underskuddet i både 2011 og 2012.

Det strukturelle, oljekorrigerede underskuddet i 2011 anslås til 94 mrd. kroner, som er 29 mrd. kroner under 4-prosentbanen. Nedjusteringen, som i hovedsak ble innarbeidet i forbindelse med nysaldert budsjett, skyldes dels lavere utgifter og dels høyere skatteinntekter. Det anslås nå at budsjettet for 2011 bidro til å dempe innenlandsk etterspørsel etter varer og tjenester tilsvarende ¾ prosent av trend-BNP for Fastlands-Norge.

Anslaget for strukturelle skatte- og avgiftsinntekter er satt opp med 5½ mrd. kroner siden i fjor høst. Oppjusteringen gjelder både 2011 og 2012, og endringen for 2012 er en videreføring av det høyere nivået i 2011. Oppjusteringen skyldes ny informasjon om skatteinngangen og om utsiktene framover. Det legges nå til grunn et litt høyere underliggende nivå på sysselsettingen og et litt høyere langsiktig normalnivå for etterskuddsskatene. Det foreligger også informasjon om en rekke andre inntekts- og utgiftsposter. Blant annet bidrar lavere anslåtte utgifter i folketrygden isolert sett til at utgiftene reduseres.

Hensynet til kronen og konkurranseutsatte næringer taler som nevnt for at økte inntektsanslag og reduserte utgiftsanslag i hovedsak brukes til å styrke budsjettbalansen. Som følge av at befolkningen blir eldre, vil utgiftene til pensjoner, helse og omsorg øke mye på lang sikt. Det trekker i samme retning. Regjeringen har likevel funnet det riktig å foreslå utgiftsøkninger på noen særskilte områder, i det vesentlige der uforutsette hendelser tilsier det. Forslag til endringer i bevilgninger som legges fram nå, samt forslag som allerede er fremmet for Stortinget, styrker samlet sett budsjettbalansen med 0,5 mrd. kroner fra saldert budsjett.

Bruken av oljeinntekter, målt ved det strukturelle, oljekorrigerede underskuddet, kan nå anslås til 116 mrd. kroner i 2012, som er 6 mrd. kroner lavere enn i Nasjonalbudsjettet 2012. Bruken av oljeinntekter vil øke med vel 19 mrd. 2012-kroner fra 2011 til 2012. Dette gir en etterspørselsimpuls fra budsjettet som tilsvarer ¾ pst. av trend-BNP

for Fastlands-Norge. I Nasjonalbudsjettet 2012 ble det lagt opp til en budsjettimpuls på ¼ pst. Selv om budsjettet for 2012 isolert sett framstår som noe mer ekspansivt, anslås etterspørselsimpulsen for 2011 og 2012 sett under ett litt lavere enn i fjor høst.

Markedsverdien av kapitalen i Statens pensjonsfond utland ved inngangen til 2012 ble høyere enn anslått i fjor høst. Forventet fondsavkastning for 2012 anslås nå til 132 mrd. kroner, som er en oppjustering på 8 mrd. kroner. Dette innebærer at bruken av oljeinntekter vil ligge 16 mrd. kroner under 4-prosentbanen. I Nasjonalbudsjettet 2012 ble bruken av oljeinntekter anslått å ligge vel 2 mrd. kroner under 4-prosentbanen. Målt som andel av fondskapitalen ved inngangen til 2012 utgjør bruken av oljeinntekter 3,5 pst., opp fra 3,1 pst. i 2011.

Det samlede overskuddet på statsbudsjettet og i Statens pensjonsfond kan anslås til 381 mrd. kroner i 2012. Dette er en oppjustering på 36 mrd. kroner siden Nasjonalbudsjettet 2012. Hovedforklaringen er høyere anslag på statens netto kontaktstrøm fra oljevirkksomheten pga. høyere oljeprisanslag. I tillegg er anslaget for det oljekorrigerte underskuddet justert ned.

Markedsverdien av den samlede kapitalen i Statens pensjonsfond ved utgangen av 2012 anslås til 3 971 mrd. kroner, hvorav 3 834 mrd. kroner er i utenlandsdelen. Statens utgifter til alderspensjoner i folketrygden kommer først til syne på budsjettet etter hvert som pensjonene utbetales. Alleerede opptjente rettigheter til alderspensjon i folketrygden er betydelige og raskt økende. Basert på gjeldende pensjonssystem kan disse rettighetene anslås til 5 176 mrd. kroner ved utgangen av 2012. Opptjente rettigheter i Statens pensjonskasse på noe under 500 mrd. kroner kommer i tillegg. De opparbeidede rettighetene til alderspensjoner er således vesentlig større enn kapitalen i Statens pensjonsfond.

Den underliggende realveksten i statsbudsjettets utgifter fra 2011 til 2012 anslås til 3,1 pst., som tilsvarer 28,5 mrd. 2012-kroner. Målt i løpende priser stiger utgiftene med 6,2 pst.

Angrepet 22. juli 2011 medfører høyere utgifter enn tidligere anslått på en rekke områder. De største økningene er knyttet til angrepet på regjeringskvartalet, med bl.a. 455 mill. kroner til Statsbygg for å dekke utgifter til sikringstiltak og leie og tilpasning av midlertidige lokaler. Regjeringen foreslår også tilleggsbevilgninger som følge av andre uforutsette hendelser. Til gjenanskaffelse av et Hercules transportfly etter flyulykken tidligere i år foreslås en tilleggsbevilgning på 720 mill.

kroner. Omfattende skader etter ekstremvær gjør at skjønnstilskuddet til kommunene og fylkeskommunene foreslås økt med 145 mill. kroner. Flom og ras bidrar også vesentlig til å øke bevilgningene til jernbane og vegformål med til sammen 440 mill. kroner.

Deler av norsk næringsliv står nå overfor store utfordringer. Regjeringen foreslår 227 mill. kroner til to nye landsdekkende såkornfond for å investere i nye innovative og internasjonalt konkurransedyktige bedrifter og 100 mill. kroner til en tiltakspakke for treforedling.

For øvrig er anslaget for utgiftene i folketrygden, utenom dagpenger, redusert med 3,3 mrd. kroner, mens utbytter fra selskaper der staten har eierandel foreslås satt ned med 1,1 mrd. kroner. Inntektene fra salget av klimakvoter foreslås satt ned med 0,5 mrd. kroner pga. lavere kvotepris. Disse og andre utgifts- og inntektsendringer er omtalt nærmere i Prop. 111 S (2011–2012) Tilleggsbevilgninger og omprioriteringer i statsbudsjettet 2012.

Budsjettpolitikken er nærmere omtalt i kapittel 3.

Hovedtrekk i skatte- og avgiftsopplegget

Skatte- og avgiftsreglene bør som hovedregel ligge fast gjennom året. Regjeringen foreslår kun enkelte, mindre justeringer i skatte- og avgiftsreglene, jf. kapittel 3.4 og Prop. 112 L (2011–2012) Endringer i skatte-, avgifts- og tollovgivinga.

Kommunenes inntekter

Kommunene og fylkeskommunene er ansvarlige for viktige velferdstjenester. Kommunesektoren skal levere tjenester av høy kvalitet, som er tilpasset lokale forutsetninger og innbyggernes behov. En god kommuneøkonomi er en forutsetning for et godt velferdstilbud i hele landet.

Realveksten i kommunesektorens inntekter har vært nærmere 59 mrd. kroner for syvårsperioden fra 2005 til 2012 sett under ett. Det tilsvarer en gjennomsnittlige årlig vekst på om lag 2,6 pst. Til sammenlikning var den gjennomsnittlige økningen i perioden fra 1990 til 2005 på 2,2 pst. Om lag halvparten av veksten i inntektene etter 2005 har kommet i form av økte frie inntekter.

Realveksten i kommunenes *samlede* inntekter fra 2011 til 2012 anslås nå til vel 5 mrd. kroner eller 1,4 pst., regnet i forhold til oppdatert anslag på regnskap for 2011. Veksten i kommunesektorens *frie* inntekter anslås til 3,5 mrd. kroner eller 1,2 pst. Realveksten i både kommunesektorens

samlede og frie inntekter er høyere enn i Nasjonalbudsjettet 2012.

Regjeringens satsing på kommunene videreføres i 2013. I Kommuneproposisjonen 2013 signaliserer Regjeringen en realvekst i kommunesektorens samlede inntekter i 2013 på mellom 5¼ og 6 mrd. kroner. Det legges opp til at mellom 4¾ og 5 mrd. kroner av veksten kommer i form av frie inntekter. Med Regjeringens varslede satsing legges det til rette for en videre utbygging av det kommunale tjenestetilbudet.

Kommuneøkonomien er nærmere omtalt i avsnitt 3.3.

Pengepolitikken

Pengepolitikkenes langsiktige oppgave er å gi økonomien et nominelt ankerfeste. Retningslinjene for pengepolitikken fra 2001 etablerte fleksibel inflasjonsstyring som rettesnor for Norges Banks rentesetting. Norges Banks operative gjennomføring av pengepolitikken skal rettes inn mot lav og stabil inflasjon, definert som en årsvekst i konsumprisene som over tid er nær 2,5 pst. På kort og mellomlang sikt skal pengepolitikken veie hensynet til lav og stabil inflasjon mot hensynet til stabilitet i produksjon og sysselsetting. Pengepolitikken skal bidra til å stabilisere utviklingen i produksjon og sysselsetting og til stabile forventninger om utviklingen i kronekursen. Budsjett- og pengepolitikken må virke sammen for å bidra til målet om en stabil utvikling i norsk økonomi.

For å dempe virkningen av den europeiske statsgjeldskrisen på norsk økonomi, reduserte Norges Bank styringsrenten med 0,5 prosentenheter på rentemøtet i desember i fjor og med ytterligere 0,25 prosentenheter på møtet i mars i år, til 1,5 pst. Banken la særlig vekt på at inflasjonen er lavere enn målet, at vekstutsiktene ute er svake og at kronen er sterk. På rentemøtet i mai i år ble styringsrenten holdt uendret. Basert på utsiktene for norsk økonomi venter Norges Banks at styringsrenten vil bli liggende på dagens nivå det nærmeste året, for deretter å bli satt gradvis opp til rundt 3½ pst. mot slutten av 2015. Norsk tremåneders pengemarkedsrente har den siste tiden ligget på vel 2¼ pst., nesten 1 prosentenheter lavere enn i begynnelsen av desember i fjor.

Den norske kronen har styrket seg i løpet av de siste elleve årene, og målt ved konkurransekursindeksen er kronen nå vel 5¾ pst. sterkere enn gjennomsnittet for årene 2001–2011, som er den perioden de gjeldende retningslinjene for penge- og finanspolitikken har virket. Kronen har styrket seg med nesten 2 pst. så langt i år. Renteni-

vået ligger noe høyere i Norge enn hos våre handelspartnere, og det vil trolig ta lang tid før rentenivået hos våre handelspartnere er tilbake på et normalt nivå. En vesentlig raskere innstramming i pengepolitikken i Norge enn i andre land vil øke risikoen for at kronen styrker seg ytterligere. Ved revisjonen av budsjettet for 2012 har Regjeringen lagt vekt på at vi kan lette presset på kronen og konkurransesatt sektor ved å holde igjen i budsjettpolitikken.

Pengepolitikken er nærmere omtalt i avsnitt 3.5.

Finansiell stabilitet

Høy statsgjeld i flere europeiske land og lavere vekstutsikter for verdensøkonomien førte i fjor høst til ny uro i internasjonale finansmarkeder. Det bidro til økt usikkerhet og vanskeligere tilgang på finansiering for europeiske banker som har gitt betydelige lån til de utsatte statene. Situasjonen i markedene bedret seg noe etter årsskiftet. Langsiktige lån fra den europeiske sentralbanken til europeiske banker bidro til å øke likviditeten og redusere risikopremiene for europeisk bank- og statsgjeld. De siste ukene har usikkerheten igjen økt. Det kommer særlig til uttrykk ved høyere lånekostnader for spanske banker og den spanske staten.

De norske bankene er mindre påvirket av uroen i Europa. De har imidlertid lånt mye ute, og det gjør dem sårbare. Norske banker hadde gode resultater i 2011 og har fått litt bedre soliditet og skaffet seg noe mer robust finansiering de siste par årene. Utviklingen i resultat og utsiktene fremover tyder også på at bankene vil ha gode muligheter til å styrke soliditeten ytterligere.

I Norge har gode konjunkturer og lavt rentenivå bidratt til at boligprisene og husholdningenes gjeld har økt mye de senere årene. Fortsetter denne utviklingen, kan det utgjøre en risiko for det finansielle systemet i Norge. Finansdepartementet har nå til vurdering å styrke kapitalkravet knyttet til boliglån innenfor rammen av det internasjonale regelverket. Dette er også et viktig tema i en arbeidsgruppe i regi av finansdepartementene i Norden. Finanstilsynet ga i mars 2010 retningslinjer til banker og andre finansinstitusjoner om forsvarlig utlånspraksis for boliglån, som bl.a. begrenser størrelsen på lånene i forhold til inntekt og boligens verdi. Finanstilsynet strammet i desember 2011 inn disse retningslinjene.

Finansmarkedsreguleringen er under utvikling. EU er bl.a. i ferd med å vedta EØS-relevant regelverk som følger opp de såkalte Basel III-

anbefalingene for banker og verdipapirforetak. Også for forsikring etableres det nytt EØS-relevant regelverk. Et gjennomgående trekk er at de nye reglene vil stille strengere krav til ansvarlig kapital i finansinstitusjonene.

Regjeringens vurderinger av utsiktene for den finansielle stabiliteten og regelverksutvikling på finansmarkedsområdet er nærmere omtalt i Finansmarknadsmeldinga 2011 som ble lagt fram 11. april i år.

Sysselesettings- og inntektspolitikken

Verdiskaping og velferd avhenger av hvor godt vi klarer å bruke arbeidskraften, vår viktigste ressurs. Norge har klart å opprettholde et velfungerende arbeidsmarked med høy yrkesaktivitet og lav ledighet også etter det internasjonale økonomiske tilbakeslaget i 2008–2009. Arbeidsstyrken synes å tilpasse seg raskt når det skjer endringer i etterspørselen etter arbeidskraft. Samtidig ser det ut til at personer som mister arbeidet, ganske snart finner seg ny jobb.

Sysselesettingspolitikken skal legge til rette for høy sysselesetting og lav arbeidsledighet. Fra slutten av 2005 og fram til utgangen av 2011 er det blitt nærmere 300 000 flere sysselesatte. Selv om andelen sysselesatte har gått noe ned siden konjunkturtoppen før finanskrisen, er sysselesettingen i Norge høy i internasjonal sammenheng. Samtidig har det over tid vært en stor innstrømming til ulike trygdeytelser. Det er blitt flere blant de yngste som mottar en helsereelatert ytelse. Denne utviklingen er særlig bekymringsfull. I underkant av hver femte person i yrkesaktiv alder mottar nå en eller annen form for helsereelatert ytelse.

En hovedutfordring framover er å bremse overgangen til uføreytelser og andre helsereleverte ordninger og sikre at flest mulig skal kunne delta i arbeidslivet. Regjeringen legger vekt på å føre en politikk som mobiliserer grupper som har svakt fotfeste i arbeidsmarkedet. Pensjonsreformen, arbeidet for å få ned sykefraværet (IA-avtalen) og den nye uførereformen er viktige tiltak for å styrke arbeidslinjen. Fra 2013 setter Regjeringen i gang et nytt forsøk med tilskudd til arbeidsgivere for å ansette personer som mottar arbeidsavklaringspenger. Det vil stimulere til at personer som i en periode mottar trygd, opprettholder tilknytning til arbeidslivet. Ungdom skal prioriteres.

Regjeringen fører en aktiv arbeidsmarkedspolitikk, med vekt på tett oppfølging, aktivisering og bruk av arbeidsmarkedstiltak for å lette overgangen til jobb. Omfanget av tiltakene må ses i lys av

den aktuelle konjunktursituasjonen. Da arbeidsledigheten steg i 2008, ble tiltakene rettet mot ledige personer økt betydelig. For å yte tilstrekkelig bistand til utsatte grupper på arbeidsmarkedet, har arbeidsmarkedstiltakene blitt videreført på et høyt nivå også i de påfølgende årene. Både for sysselesettingen og for arbeidsledigheten er utsiktene for 2012 om lag som lagt til grunn i Nasjonalbudsjettet i fjor høst. Regjeringen foreslår derfor en bevilgning som gir rom for å videreføre antallet tiltaksplasser fra saldert budsjett.

Det *inntektspolitiske samarbeidet* er en sentral del av den økonomiske politikken i Norge. En koordinert lønnsdannelse, der tariffområdene i konkurranseutsatt sektor forhandler først, skal bidra til at lønnsutviklingen holdes innenfor rammer som er forenlige med en tilstrekkelig størrelse på konkurranseutsatt virksomhet over tid.

Lønnskostnadsnivået ligger klart høyere i norsk industri enn hos våre handelspartnere. Anslagene i denne meldingen innebærer at kostnadsforskjellen overfor handelspartnerne vil fortsette å øke også i år. Hensynet til en balansert utvikling i norsk økonomi må være retningsgivende for det inntektspolitiske samarbeidet også framover.

Fellesforbundet og Norsk industri (frontfaget) kom i midten av april til enighet i lønnsoppgjøret. Ifølge Norsk Industri innebærer tarifftillegget en årslønnsvekst på 2,15 pst. i 2012, når også overhenget fra 2011 regnes med. Årslønnsveksten vil avhenge av hva lønnsglidningen blir. En glidning i 2012 som i forrige hovedoppgjør i 2010 vil gi en årslønnsvekst i 2012 på 3,75 pst. Også flere andre forhandlingsområder i privat sektor er kommet til enighet innenfor en ramme med om lag samme årslønnsvekst som i frontfaget. Oppgjørene i staten og kommunene er under mekling. I tråd med de framforhandlede avtalene legges det nå til grunn en samlet årslønnsvekst på 3¼ pst. i 2012, en nedjustering på ¼ prosentenheter fra anslaget i Nasjonalbudsjettet 2012. Anslaget innebærer en reallønnsvekst på 2¾ pst., som er høyere enn gjennomsnittet for både de siste 10 og de siste 20 årene. Lønnsveksten er vesentlig høyere enn hos våre handelspartnere.

Sysselesettingspolitikken og det inntektspolitiske samarbeidet er omtalt i avsnitt 3.6.

Regjeringens klimapolitikk

Regjeringen vil at Norge skal være en pådriver for en ambisiøs internasjonal klimaavtale med bindende forpliktelser for alle land. Stortingsmeldingen Norsk klimapolitikk, Meld. St. 21 (2011–

2012), ble lagt fram 25. april. Der ble det presentert en rekke tiltak for å få ned utslippene av klimagasser og fremme utvikling av ny teknologi. I lys av denne meldingen er det ikke gitt en egen omtale av norsk klimapolitikk i Revidert nasjonalbudsjett 2012.

Virksomheten til Det internasjonale valutafondet

Den årlige rapporteringen til Stortinget om virksomheten til Det internasjonale valutafondet (IMF) inngår fra og med i år i revidert nasjonalbudsjett.

IMF har et hovedansvar for å fremme stabilitet i det internasjonale monetære systemet. Organisasjonen har vært sentral i arbeidet med å dempe de økonomiske skadevirkningene av den globale

finanskrisen og den etterfølgende statsfinansielle krisen i Europa. For å kunne møte nye utfordringer har IMF tilpasset og videreutviklet utlånsordningene og styrket sin utlånskapasitet vesentlig. Under IMF's møte for finansministre og sentralbanksjefer i april i år var det enighet om å styrke IMF's finansielle ressurser enda mer gjennom nye bilaterale lån fra medlemsland. Med forbehold om Stortingets samtykke varslet Regjeringen allerede i desember i fjor at Norge var innstilt på å medvirke. Det legges opp til at det norske bidraget gis i form av et bilateralt lån til IMF på inntil 6 mrd. SDR, som tilsvarer om lag 54 mrd. kroner, jf. Prop. S 114 (2011–2012).

Det vises til kapittel 4 for en nærmere omtale av IMF's virksomhet.

2 De økonomiske utsiktene

2.1 Internasjonal økonomi

Siden høsten 2008 har internasjonal økonomi vært preget av ustabilitet med bakgrunn i ubalanser bygget opp gjennom flere år. Høy sparing i framvoksende økonomier bidro til lave renter som la til rette for sterk vekst i lånefinansiert etterspørsel i USA og mange europeiske land. I euroområdet dekket tillit til den felles valutaen over at stater kunne ha ulik evne til å betjene sine lån.

Den internasjonale finanskrisen som ble utløst høsten 2008, førte til at gjeldsveksten i privat sektor bremsset opp. Stater lånte derimot mer enn før, dels som ledd i en aktiv motkonjunkturpolitikk og dels for å erstatte sviktende skatteinntekter. Da banksektoren kom i vanskeligheter, ble det også klart at privat gjeld kunne ende opp som offentlig gjeld. Sammen med lav økonomisk vekst svekket dette tilliten til statsfinansene i flere euroland. De siste to årene har verdensøkonomien vært preget av uro i finansmarkedene, denne gangen pga. statsgjeldskrisen i euroområdet. Det siste året har i tillegg naturkatastrofer i Asia og stigende råvarepriser bidratt til å trekke veksten ned.

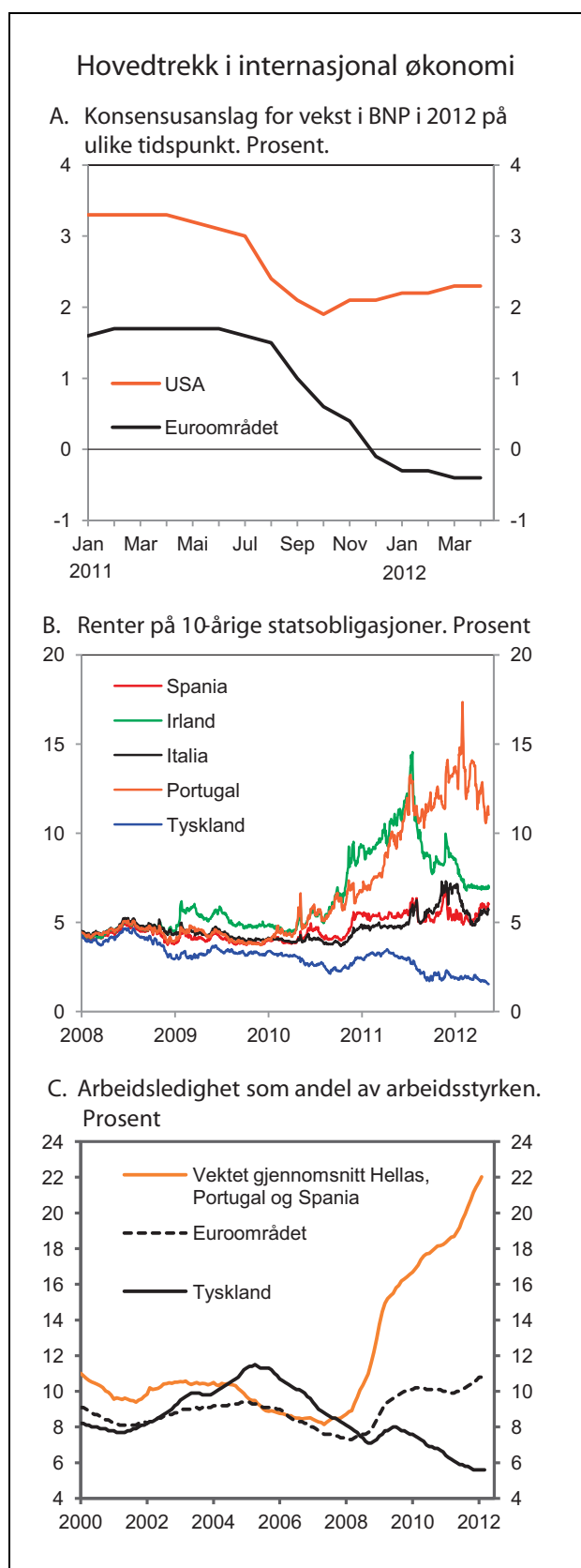
Situasjonen i internasjonal økonomi forverret seg etter at Nasjonalbudsjettet 2012 ble lagt fram i fjor høst. Til tross for at utviklingen i USA var noe bedre enn ventet, avtok den økonomiske veksten i verdensøkonomien sett under ett. Vekstutsiktene ble raskt svekket, og nedjusteringen av vekstanslagene var særlig markert for landene i euroområdet, jf. figur 2.1.

Frykten for at land i eurosonen ikke skulle klare å betjene sin gjeld ga stigende renter på statspapirer fra utsatte euroland. For italienske og spanske statsobligasjoner med ti års løpetid var rentene på det høyeste oppe i henholdsvis 7,3 og 6,7 pst. I desember og februar ga Den europeiske sentralbanken (ESB) banker og finansinstitusjoner lån med opp til tre års løpetid og en rente på 1 pst. for til sammen rundt 1 000 mrd. euro. Disse lånene har gjort det enklere for europeiske banker å møte store forfall på egne innlån i 1. kvartal i år, og har i tillegg gitt rom for kjøp av bl.a. italienske og spanske statspapirer.

Private investorer aksepterte i mars en betydelig nedskrivning av gresk statsgjeld, og IMF og eurolandene har godkjent et nytt kriselån til Hellas. I tillegg er «brannmuren» i euroområdet blitt styrket ved at man har besluttet å øke den samlede utlånskapasiteten fra EUs krisefond, jf. boks 2.1 om EUs tiltak mot krisen. Sammen med likviditetstilførselen fra ESB bidro disse tiltakene til mindre ustabile finansmarkeder i årets første måneder, og finansieringskostnadene for Italia og Spania falt noe tilbake. Den siste utlånsundersøkelsen til ESB viste en viss bedring i kredittilgangen for bedrifter og husholdninger. De fundamentale problemene i euroområdet er likevel ikke løst, og de siste ukene har uroen igjen tiltatt. Rentene har økt på nytt, spesielt på spansk statsgjeld, og internasjonale børsindekser har falt noe tilbake. Den fornyede uroen har sammenheng med svakere økonomisk vekst enn forventet og økt bekymring for offentlige finanser og for banksektoren i sårbare euroland. Det er særlig usikkerhet om kapitalbehovet i spanske banker og størrelsen på deres tap på bolig- og eiendoms lån. Fornyet usikkerhet rundt situasjonen i Hellas har også bidratt.

Under den internasjonale finanskrisen i 2008 og 2009 satte en rekke sentralbanker *styringsrentene* ned til svært lave nivåer. Både i USA og Storbritannia har myndighetene videreført en styringsrente nær null. I lys av utsiktene til økt prisstigning hevet Den europeiske sentralbanken styringsrenten to ganger i fjor, men da uroen i finansmarkedene tiltok ble den satt ned igjen til 1 pst. Sveriges Riksbank hevet renten flere ganger i 2010 og 2011, for deretter igjen å sette styringsrenten ned. I lys av uroen i finansmarkedene og svekkede vekstutsikter har en rekke sentralbanker varslet at rentene vil bli holdt lave en god stund framover. Flere sentralbanker har også iverksatt utradisjonelle tiltak for å stimulere økonomien og sikre at bankene har tilgang til finansiering.

Kraftige finanspolitiske innstramminger og fortsatt svak konkurransevne trekker i retning av klar nedgang i den økonomiske aktiviteten i flere utsatte euroland framover. Dette påvirker

Figur 2.1 Hovedtrekk i internasjonal økonomi

Kilde: Reuters Ecowin.

også utviklingen i Tyskland og Frankrike, og den økonomiske aktiviteten i euroområdet anslås å avta fra 2011 til 2012, jf. tabell 2.1. På den annen side ventes den positive utviklingen i USA å fortsette den nærmeste tiden, selv om tiltak for å konsolidere offentlige finanser kan bidra til å dempe styrken i oppgangen. For Kina og andre framvoksende økonomier i Asia ventes den økonomiske veksten å holde seg på et høyt nivå, men noe lavere enn i foregående år.

Samlet sett anslås nå en *vekst i BNP* for Norges viktigste handelspartnere på 1¼ pst. i 2012 og 2¼ pst. i 2013. Anslaget for inneværende år er 1 prosentenheter lavere enn lagt til i grunn i Nasjonalbudsjettet 2012 og halvert sammenlignet med regnskapstall for 2011.

På verdensbasis er nå om lag 200 millioner mennesker arbeidsledige, 27 millioner flere enn i 2007. I mange land er *arbeidsledigheten* blant ungdom spesielt høy. På verdensbasis er det 75 millioner arbeidssøkende personer uten arbeidsinntekt som er mellom 15 og 24 år. Den økonomiske veksten i industrilandene er for svak til å øke sysselsettingen i vesentlig grad, og arbeidsledigheten anslås å holde seg høy framover. For Norges handelspartnere samlet anslås arbeidsledigheten å øke fra 7½ pst. i fjor til 8 pst. i år, for så å gå noe ned igjen i 2013.

Høyere råvarepriser trakk inflasjonen internasjonalt opp gjennom fjoråret. Moderat kapasitetsutnyttelse bidro til at den underliggende prisveksten likevel holdt seg lav i de fleste industriland. *Konsumprisveksten* hos Norges viktigste handelspartnere har gått noe ned igjen de siste månedene, og ventes å falle videre gjennom året. Etter en vekst på 2,7 pst. i fjor, anslås konsumprisene å øke med 2¼ pst. i år og 2 pst. neste år.

I 2011 passerte *bruttogjelden for offentlig forvaltning* i industrilandene disse landenes BNP i størrelse, mens den tilsvarte 75 pst. i 2007. Gjelden vil fortsette å øke framover, til tross for vedtatte og planlagte innstramminger i offentlige budsjetter. Beregninger fra IMF viser at industrilandene som gruppe må stramme inn sine budsjetter med vel 8 pst. av BNP innen 2020, dersom bruttogjelden som andel av BNP skal komme under 60 pst. innen 2030. Tar vi også hensyn til nødvendige tiltak for å møte utgifter til en aldrende befolkning, anslår IMF at innstrammingsbehovet utgjør et beløp som tilsvarer 13 pst. av BNP. Det er store forskjeller mellom land, men behovet for budsjettinnstramminger er betydelig både i USA, Japan, Storbritannia og flere euroland. Mange av disse landene har også til dels betydelige underskudd i utenriksøkonomien, jf. figur 2.2. Motstykket er

Tabell 2.1 Hovedtall for internasjonal økonomi. Prosentvis endring fra året før

	2009	2010	2011	2012
<i>Bruttonasjonalprodukt:</i>				
Handelspartnerne ¹	-3,1	3,7	2,6	1,3
Euroområdet	-4,2	1,8	1,5	-0,4
USA.....	-3,5	3,0	1,7	2,3
Sverige	-5,0	5,8	3,9	0,4
Japan.....	-6,3	4,1	-0,7	2,0
Kina	9,2	10,4	9,2	8,2
<i>Konsumpriser:</i>				
Handelspartnerne ²	1,1	2,0	2,7	2,3
Euroområdet	0,3	1,6	2,7	2,3
USA.....	-0,3	1,6	3,2	2,5
Sverige	1,7	2,0	1,4	1,1
Japan.....	-1,3	-0,7	-0,3	-0,2
<i>Arbeidsledighet³:</i>				
Handelspartnerne ²	7,7	8,0	7,6	7,9
Euroområdet	9,4	9,9	10,1	11,0
USA.....	9,3	9,6	9,0	8,1
Sverige	8,3	8,4	7,5	7,7
Japan.....	5,1	5,1	4,6	4,6
<i>Memo:</i>				
BNP-vekst i verdensøkonomien	-0,7	5,1	4,0	3,6
Herav:				
Framvoksende økonomier.....	2,8	7,5	6,2	5,7
OECD-området	-3,8	3,1	1,8	1,5

¹ Norges 25 viktigste handelspartnere sammenveid med andeler av norsk eksport av tradisjonelle varer.

² Norges 25 viktigste handelspartnere sammenveid med konkurranseevnevekter av OECD.

³ I prosent av arbeidsstyrken.

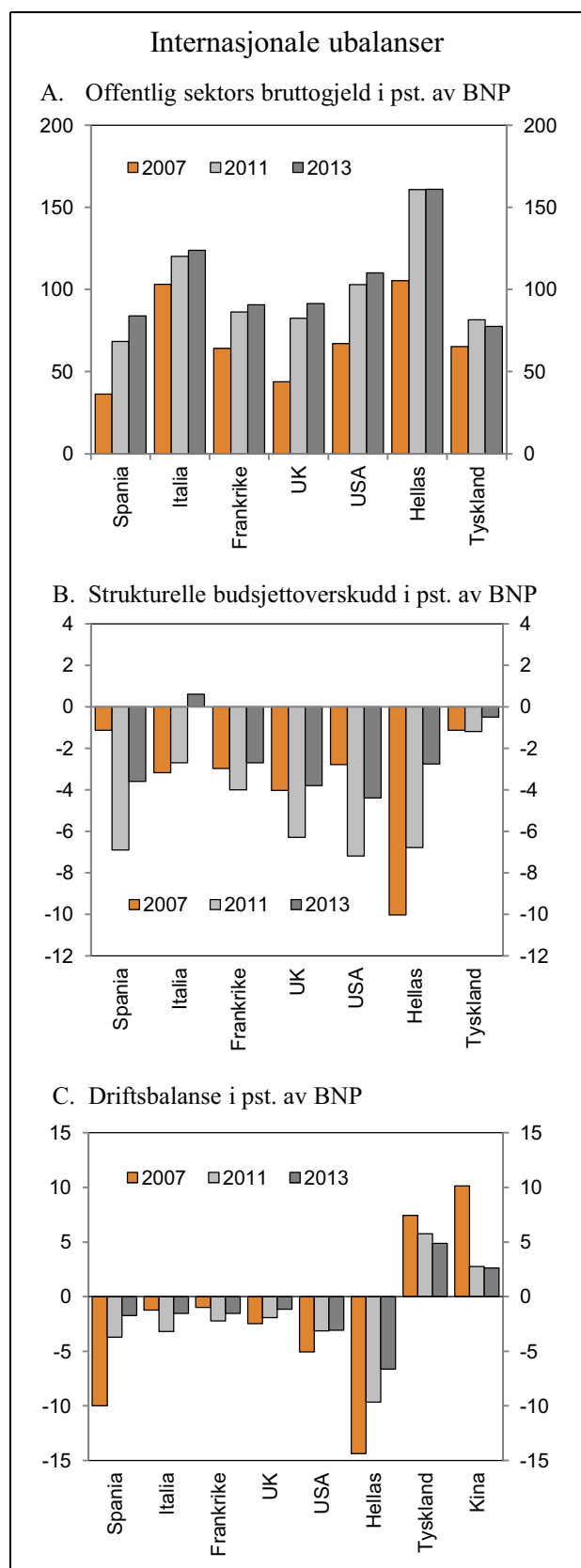
Kilder: OECD, IMF og Finansdepartementet.

overskudd i oljeeksporterende land, men også blant annet i Tyskland, Kina og Japan.

I Nasjonalbudsjettet 2012 ble det pekt på flere utviklingstrekk som kunne lede til en lavere vekst enn lagt til grunn. Enkelte av disse er realisert. Dette er bakgrunnen for at anslagene for vekst i BNP er justert ned. *Risikoen* for en enda svakere utvikling er likevel fortsatt betydelig. Anslagene i dette materialet er basert på at eurolandene lykkes med å komme ut av krisen uten å måtte gå gjennom et kraftig tilbakeslag, og at privat konsum og investeringer tar seg opp etter sommeren.

Dersom krisen i stedet skulle forverre seg og staters og bankers tilgang på lån i markedet stopper opp, vil trolig også kredittilgangen for bedrifter og husholdninger tørke inn og utviklingen bli langt svakere enn anslått.

Det er fare for at de negative virkningene på etterspørselen fra finanspolitikken kan dempe den økonomiske veksten mer enn lagt til grunn, særlig siden mange land må redusere sine underskudd samtidig og det er lite rom for å motvirke dette med lavere rente. Dersom det skulle oppstå uro i finansmarkedene som følge av de store bud-

Figur 2.2 Internasjonale ubalanser

Kilder: IMF's Fiscal Monitor og World Economic Outlook, april 2012.

sjettunderskuddene og den høye statsgjelden i USA og Japan, vil dette kunne få store konsekvenser for verdensøkonomien.

Oljeprisen har steget kraftig gjennom inneværende år. Høy oljepris vil kunne legge en demper på den økonomiske veksten i mange land.

Det er også risiko for en større nedgang i veksten i framvoksende økonomier enn lagt til grunn, noe som vil kunne svekke utviklingen i verdensøkonomien ytterligere.

I USA har den økonomiske veksten det siste året vært drevet av innenlandsk etterspørsel. Nedgang i eksporten til Europa har bidratt til å dempe veksten. Ny statistikk peker i retning av at boligmarkedet kan ha passert bunnen, og boliginvesteringene har vokst for første gang på fem år.

I takt med at BNP-veksten tar seg opp er det tegn til en viss bedring i arbeidsmarkedet, med økt sysselsetting og fall i arbeidsledigheten. Arbeidsledigheten er fortsatt høy i et historisk perspektiv, selv om den har gått ned fra toppnivået høsten 2009. Andelen av befolkningen i yrkesaktiv alder som er i arbeidsstyrken har imidlertid også falt, og det ser ut til at trenden fortsatt peker nedover.

Virkningene på amerikansk økonomi av uroen i euroområdet kommer særlig via finansmarkedene. Mens rentene på amerikanske statsobligasjoner har blitt presset ned, har bankenes finansieringskostnader økt. Dersom krisen i euroområdet skulle tilta igjen, vil det raskt kunne slå ut i redusert tillit blant amerikanske husholdninger og bedrifter og i lavere konsum og investeringer.

I vinter vedtok Kongressen å forlenge midlertidige skattefradrag og midlertidig høyere arbeidsledighetstrygd. Dette hindret en kraftig, umiddelbar innstramning i offentlige finanser. På den annen side har USA stor statsgjeld, og det er et sterkt behov for å få på plass troverdige planer for å styrke offentlige finanser på mellomlang sikt. Uten slike planer er det fare for at rentene på amerikanske statsobligasjoner etter hvert kan stige. Dette vil i så fall også kunne få negative følger for den økonomiske utviklingen.

Løpende statistikk og stemningsindikatorer peker i retning av at veksten i aktiviteten i amerikansk økonomi vil fortsette gjennom inneværende år. Veksten i BNP anslås å bli høyere i år enn i fjor, og veksten kan tilta ytterligere noe neste år. Veksten ser likevel ikke ut til å bli sterk nok til å øke sysselsettingen i vesentlig grad. Med relativt lav kapasitetsutnyttelse ligger det an til at konsumprisene vil øke noe mindre i år enn i fjor.

I euroområdet ble oppbremsingen av veksten i andre halvår 2011 sterkere enn forventet. Etter

Boks 2.1 EUs tiltak mot krisen

Uroen i finansmarkedene over situasjonen i euroområdet har nå vart i to år. Som svar på den vanskelige situasjonen er det introdusert en rekke tiltak, både i de kriserammede landene og på fellesskapsnivå. Blant de viktigste på fellesskapsnivå er:

- To midlertidige krisefond for eurolandene, EFSF (European Financial Stability Facility) og EFSM (European Financial Stability Mechanism), ble etablert i mai 2010. Et permanent krisefond, ESM (European Stability Mechanism) med en utlånsramme på 500 mrd. euro, erstatter EFSF og EFSM fra juli 2012. Eksisterende utlån under de midlertidige ordningene på om lag 200 mrd. euro videreføres.
- Store kriselån fra EU og IMF ble innvilget til Hellas (mai 2010), Irland (november 2010) og Portugal (april 2011). Våren 2011 var det klart at Hellas trengte mer hjelp. Etter mange runder godkjente eurolandene og IMF et nytt lån til Hellas på 130 mrd. euro i mars i år. En forutsetning var at private lånegivere gikk med på å skrive sine lån betydelig. Hellas måtte også stramme mer inn i budsjettpolitikken og gjennomføre mer omfattende strukturelle reformer.
- Tiltak for å samordne budsjettpolitikken og skjerpe håndhevelsen av Stabilitets- og vekstpakten trådte i kraft i desember 2011. En overvåkningsmekanisme for å avdekke og korrigere makroøkonomiske ubalanser tidlig ble også etablert.

- Europluss-pakten ble inngått i mars 2011. Det er en politisk avtale om nærmere økonomisk-politisk koordinering enn det som følger av nåværende regelverk. Alle EU-land unntatt Storbritannia, Sverige, Tsjekkia og Ungarn er med i dette samarbeidet.
- En ny, juridisk bindende avtale om strammere koordinering av den økonomiske politikken ble signert tidlig i mars i år: «Treaty on Stability, Coordination and Governance», også kalt «Fiscal Compact». Avtalen stiller bl.a. krav om at det strukturelle budsjettunderskuddet må være mindre eller lik 0,5 pst. av BNP i det enkelte budsjettår. Ifølge avtalen skal det også avholdes to uformelle eurotoppmøter i året. Alle EU-land med unntak av Storbritannia og Tsjekkia har signert. Avtalen er til nasjonal godkjenning. Tiltredelse i avtalen er en betingelse for å kunne få lån fra ESM.
- Økte egenkapitalkrav til bankene for å gjøre dem bedre i stand til å tåle tap skal gjennomføres med frist i juni 2012.

Tiltakene ovenfor innebærer at reglene for budsjett disiplin er blitt strengere og mer forpliktende, og at systemene for samarbeid og koordinering omfatter flere sider av den økonomiske politikken. Den største endringen er likevel at euroområdet nå etablerer et permanent krisefond. Mens EU før statsgjeldskrisen ikke kunne finansiere euroland i krise, er traktaten endret slik at det er mulig å etablere ESM. Samlet sett går endringene i retning av et tettere økonomisk-politisk samarbeid.

fall i BNP i 4. kvartal er euroområdet nå trolig inne i et mildt tilbakeslag. Det er særlig utviklingen i de kriserammede landene som har trukket ned. For euroområdet sett under ett ligger det an til at BNP vil avta i inneværende år. Det ventes at produksjonen stabiliserer seg i andre halvår, men usikkerheten er fortsatt stor. I sine nyeste analyser fra april advarer IMF mot en kredittkrise i Europa som kan forlenge nedgangsperioden.

Gjennom det siste året har arbeidsledigheten i euroområdet igjen steget, og nivået er nå høyere enn under den globale finanskrisen. Oppgangen i ledigheten, og ikke minst i ungdomsledigheten, har vært svært kraftig i de kriserammede landene Spania, Italia, Hellas og Portugal. Det ventes at

ledigheten for euroområdet sett under ett vil gå ytterligere noe opp i 2012, til over 11 pst.

Til tross for lav økonomisk vekst er inflasjonen i både EU og euroområdet relativ høy. Dette skyldes i stor grad oppgang i råvarepriser og økte indirekte skatter. Prisveksten nådde trolig en topp i siste kvartal 2011 og ventes å avta gradvis framover. Ledig produksjonskapasitet og høy ledighet ventes å bidra til dette.

Fram mot 2015 vil de fleste euroland forsøke å bringe underskuddene i offentlig forvaltning ned under EUs traktatfestede øvre grense på 3 pst. av BNP. Noen land trenger lengre tid. Målt som andel av BNP ble budsjettbalansen for landene i euroområdet sett under ett styrket med ca. 2 prosentenheter fra 2010 til 2011, og det er ventet at

landene som gruppe skal greie å bringe budsjettunderskuddet ned fra vel 6 pst. av BNP i 2010 til under 3 pst. i 2013.

I euroområdet største økonomi, *Tyskland*, vokste BNP med 3,0 prosent i 2011. Den økonomiske aktiviteten var dermed tilbake på nivået fra før finanskrisen. Usikkerhet om statsgjelden i euroområdet og nedgang hos flere viktige europeiske handelspartnere ga imidlertid tilbakegang også i tysk økonomi i siste del av 2011. Utenriks-handelen trakk ned, mens aktiviteten innen tjenestesektoren og bygg- og anleggssektoren bidro positivt. Veksten i det private konsumet i fjor var den sterkeste på ti år. Stemningsindikatorer peker i retning av at den svake utviklingen i tysk økonomi rundt årsskiftet nå er tilbakelagt. Det legges til grunn en moderat vekst i inneværende år, særlig drevet av privat forbruk. Arbeidsledigheten i Tyskland gikk ned til 6 pst. i 2011. Det er ventet at ledigheten vil fortsette å falle gradvis framover.

Nedgang i den økonomiske aktiviteten i 4. kvartal brakte veksten i *Storbritannias* BNP ned til 0,7 pst. i fjor. Lav reallønnsvekst bidro til nedgang i husholdningenes forbruk. Sammen med innstramminger i finanspolitikken og svak etterspørsel internasjonalt har dette trukket produksjonsveksten ned. Foreløpige tall for 1. kvartal 2012 indikerer at aktivitetsnivået i økonomien har avtatt to kvartaler på rad. Spesielt har aktiviteten i bygge- og anleggsbransjen falt skarpt, bl.a. som følge av nedgang i offentlige investeringer. I lys av svakere økonomisk utvikling enn forutsatt har regjeringen satt ned tempoet i de planlagte finanspolitiske innstramminger. Inflasjonen ligger over inflasjonsmålet og nådde i september i fjor sitt høyeste nivå siden 1997. Høye råvarepriser og økte indirekte skatter har bidratt til dette. Prisveksten ventes å avta framover som følge av svakere oppgang i importpriser og lavere lønnsvekst. Det ventes at den økonomiske veksten vil ta seg gradvis opp gjennom 2012, men ikke så mye at ledigheten vil gå ned.

Jordskjelvet og tsunamien som rammet *Japan* i 2011 bidro til tilbakegang i landets økonomi. Veksten i BNP er også blitt negativt påvirket av en sterk valuta og av kraftig flom i Thailand som midlertidig satte deler av produksjonskjedene til japanske bedrifter ut av spill. Både finanskrisen og naturkatastrofen har bidratt til å svekke Japans offentlige finanser. Fra 2008 til 2011 økte budsjettunderskuddet med nærmere 5½ prosentenheter til vel 10 pst. av BNP. Kostnadene ved å bygge opp infrastruktur etter naturkatastrofen vil bidra til at underskuddet blir liggende høyt også i inneværende år. Målt som andel av BNP var offentlig for-

valtnings bruttogjeld på over 230 pst. i fjor, den høyeste i OECD-området. Offentlige fond og japanske investorer eier imidlertid en stor del av denne gjelden. Til tross for det høye gjeldsnivået har Japan blant de laveste statsrentene i verden, og det foreligger ingen konkrete planer for å styrke statsfinansene de nærmeste årene. Veksten i Japans BNP anslås til 2 pst. i 2012.

Alle våre *nordiske naboland* hadde kraftig fall i BNP under den globale finanskrisen, og det er bare i Sverige at BNP har passert nivået fra før finanskrisen. Arbeidsledigheten ligger fremdeles høyt i alle landene. Den svake utviklingen i euroområdet antas å legge en betydelig demper på den økonomiske utviklingen hos våre nordiske naboer i inneværende år.

Svensk økonomi utviklet seg meget sterkt i 2010 og 2011 med en årlig BNP-vekst på rundt det dobbelte av gjennomsnittet for de tjue siste årene forut for finanskrisen. Mot slutten av fjoråret falt imidlertid eksporten kraftig samtidig som veksten i det private forbruket bremses opp. Dette bidro til et overraskende stort fall i BNP i siste kvartal. Det ventes at eksporten tar seg opp i inneværende år, men det ligger ikke an til at oppgangen vil bli sterk. Selv om stemningsindikatorer viser at husholdningene og bedriftene nå er mindre pessimistiske enn for noen måneder siden, ventes bare beskjeden vekst i privat sektors forbruk og investeringer. Offentlig etterspørsel etter varer og tjenester vil ikke vokse mye i 2012. Veksten i BNP ventes bare å bli ½ pst. i inneværende år. Arbeidsledigheten er på nytt på vei opp, og som andel av arbeidsstyrken ventes den å bli 7¾ pst. i 2012.

Dansk økonomi har lenge vært preget av et svakt boligmarked og tilhørende problemer i banksektoren. Boligprisene, som har falt med over 20 pst. siden våren 2007, peker fortsatt nedover. Privat sektor har i lang tid økt sin sparing, og den svake utviklingen i privat konsum har bidratt til å holde den økonomiske aktiviteten nede. Veksten i BNP anslås å bli om lag 1 pst. i år, det samme som i fjor. Det ventes ingen særlig bedring i arbeidsmarkedet, og arbeidsledigheten anslås til 7¾ pst. for inneværende år.

Framvoksende økonomier i Asia bidrar til å holde veksten i verdensøkonomien oppe. Men også her øker aktiviteten noe langsommere enn før. Dette skyldes dels nedgang i eksport til Europa og USA og dels høyere renter.

I *Kina* var den økonomiske veksten litt lavere i fjor enn gjennomsnittet i de foregående ti årene. I mars i år annonserte kinesiske myndigheter at målet for BNP-veksten i 2012 var justert ned med ½ prosentenheter til 7,5 pst. BNP-veksten har imid-

lertid ligget godt over myndighetenes uttalte mål de siste årene. Kinesiske myndigheter søker nå trolig å vri produksjonen mot forbruk og investeringer innenlands. Selv etter flere år med solid vekst utgjør privat konsum fortsatt en mindre del av samlet BNP enn i andre land. BNP i Kina anslås å øke med noe i overkant av myndighetens vekstmål også i inneværende år.

BNP-veksten i *India* i 2011 er anslått til noe over 7 pst. Dette var betydelig lavere enn året før, hovedsakelig som følge av svakere utvikling i investeringene. Inflasjonen falt betydelig, men fra et meget høyt nivå. Den fortsatt høye prisstigningen gjorde at sentralbanken lenge nølte med å sette ned styringsrenten. Det første rentekuttet på over tre år ble gjennomført i april i år. Et stort budsjettunderskudd gjør også at indiske myndigheter har lite finanspolitisk handlingsrom. Omlegging av subsidieordninger for drivstoff og gjødsel er blant tiltakene som kan bli gjennomført for å styrke statsfinansene. For inneværende år anslås en vekst i BNP i India om lag på linje med fjorårets.

2.2 Norsk økonomi

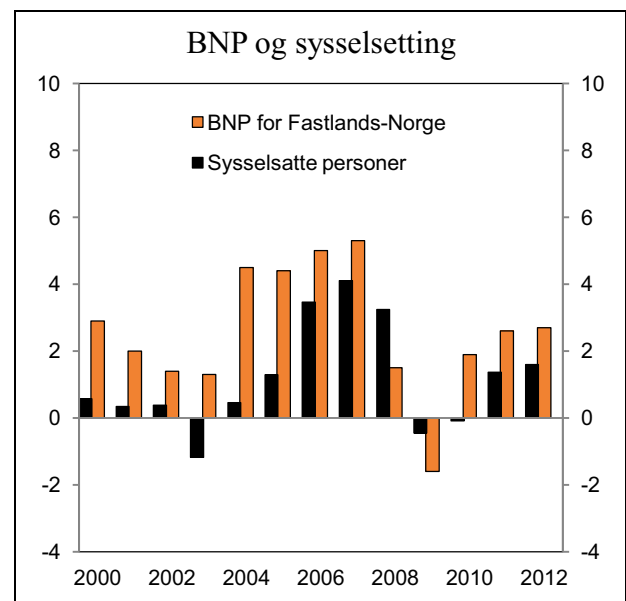
Økt etterspørsel fra husholdningene, og etter hvert også sterk vekst i etterspørselen fra oljevirk-somheten, bidro til at verdiskapingen i fastlands-økonomien raskt tok seg opp igjen etter finanskrisen i 2008 og 2009. BNP for Fastlands-Norge har nå økt i ni kvartaler på rad, og sysselsettingen passerte i fjor nivået fra før finanskrisen. Oppgang i oljeprisen har siden 2009 igjen bidratt til å øke den realdisponible inntekten for Norge. Med en arbeidsledighet på rundt 3¼ pst. og en vekst på linje med det historiske gjennomsnittet står utviklingen her hjemme i sterk kontrast til utviklingen hos mange av våre handelspartnere.

Vi er likevel ikke skjermet fra utviklingen ute. Dette ble illustrert i andre halvår i fjor, da økt uro i finansmarkedene og lavere aktivitet hos handelspartnerne bidro til å dempe veksten også her hjemme. Konkurransenutsatte bedrifter opplevde lavere etterspørsel og ordreinngang, og eksporten av tradisjonelle varer falt klart mot slutten av året. Samtidig kan større usikkerhet ha bidratt til at veksten i norske husholdningers forbruk dempet seg klart fra året før, og at sparingen holdt seg høy. Bankene meldte om økende finansieringskostnader og strammet inn kreditttilgangen både overfor husholdninger og foretak. I motsatt retning bidro sterk vekst i petroleumsinvesteringene og høy aktivitet i petroleumsvirksomheten, som

trakk opp produksjonen i bl.a. verfts- og verkstedsindustrien og blant andre leverandører til sektoren. I tillegg synes etterspørselen i boligmarkedet å ha vært lite påvirket av uroen ute, og både priser og investeringer økte kraftig gjennom fjoråret. Samlet økte *BNP for Fastlands-Norge* med 2,6 pst. i 2011, litt under anslaget i Nasjonalbudsjettet 2012, jf. tabell 2.2.

Selv om finansmarkedene fortsatt er preget av usikkerheten internasjonalt har uroen dempet seg noe sammenliknet med situasjonen mot slutten av fjoråret. Tilliten og forbruket til norske husholdninger har tatt seg opp. Lave renter, god inntekstvekst og høy sparing gir grunn til å vente at forbruket vil holde seg oppe framover. Samtidig ligger det an til kraftig vekst i petroleumsinvesteringene i inneværende år, og også fastlandsbedriftenes investeringer anslås å øke. Innkjøpssejfsindeksen PMI er på nivåer som indikerer økende aktivitet. I både Norges Banks regionale nettverk og SSBs konjunkturbarometer rapporteres det om bedre vekstutsikter, særlig for oljeleverandørindustrien. Samlet sett anslås veksten i fastlandsøkonomien til 2¾ pst. i 2012, som er om lag på linje med gjennomsnittlig vekst de siste 40 årene. For neste år anslås veksten til rundt 3 pst.

Arbeidsmarkedet har fortsatt å bedre seg, med videre oppgang i sysselsettingen og stabil, lav arbeidsledighet. Utsiktene framover er gode. Det er i denne meldingen lagt til grunn litt sterkere vekst i sysselsettingen i 2012 enn i 2011. Fortsatt høy arbeidsinnvandring ventes å gi om

Figur 2.3 BNP for Fastlands-Norge og sysselsatte personer. Prosentvis endring fra året før

Kilder: Statistisk sentralbyrå og Finansdepartementet.

lag tilsvarende vekst i arbeidsstyrken. Arbeidsledigheten anslås dermed å holde seg stabil både i år og til neste år. Arbeidsmarkedet er nærmere omtalt i avsnitt 2.4.

Det tekniske beregningsutvalget for inntektsoppgjørene (TBU) har foreløpig anslått årslønnsveksten til 4,2 pst. i 2011, litt høyere enn lagt til grunn i Nasjonalbudsjettet 2012. Så langt i årets inntektsoppgjør er det oppnådd enighet i flere tariffområder i privat sektor. Oppgjørene i staten og kommunene er under mekling. Med utgangspunkt i situasjonen i norsk økonomi og resultatene fra de oppgjørene der det er oppnådd enighet, anslås den gjennomsnittlige årslønnsveksten til 3¾ pst. i 2012. Inntektspolitikken og lønnsoppgjørene er nærmere omtalt i avsnitt 3.6.

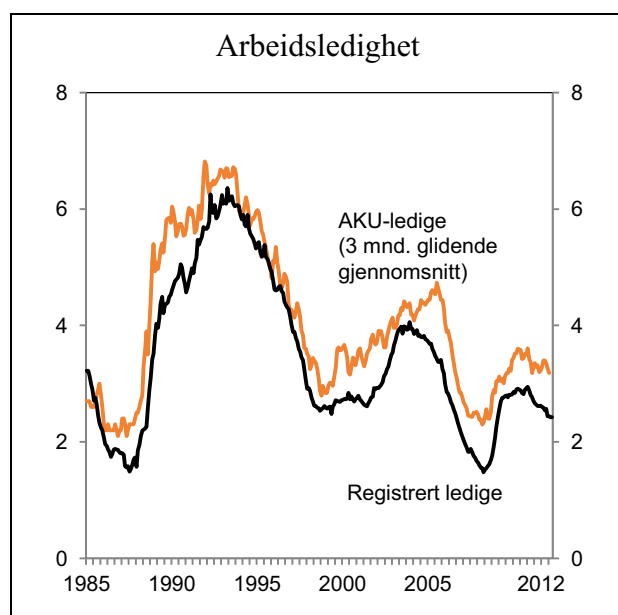
Den underliggende prisveksten, målt ved konsumprisene justert for avgiftsendringer og utenom energivarer (KPI-JAE), holdt seg lav gjennom hele fjoråret. Den lave prisstigningen skyldtes særlig nedgang i prisene på importerte konsumvarer og norskproduserte jordbruksvarer. Sterkere krone ventes å bidra til at den svake utviklingen i prisene på importerte konsumvarer fortsetter i 2012. Samtidig ventes høyere vekst i prisene på norskproduserte varer og tjenester å trekke den underliggende prisveksten opp. Samlet sett anslås veksten i KPI-JAE til 1,4 pst. i 2012, opp fra 0,9 pst. i 2011. Årsveksten i den samlede konsumprisindeksen (KPI) var noe høyere enn tilsvarende vekst i KPI-JAE i 2011, i stor grad som

følge av økte priser på drivstoff og som følge av avgiftsendringer. Mildt vær og høy fyllingsgrad i vannmagasinene bidro på den annen side til at prisene på elektrisitet falt betydelig gjennom fjoråret. Utviklingen i elektrisitetsprisene ventes å bidra til lav vekst i KPI i år, og anslaget er nedjustert sammenliknet med Nasjonalbudsjettet 2012. Samlet anslås veksten i KPI til 0,9 pst. i 2012.

Tremåneders pengemarkedsrente på lån i norske kroner (NIBOR) gikk ned med rundt 1 prosentenheter fra slutten av november i fjor til midten av mars i år, til rundt 2,3 pst., og har siden ligget relativt stabilt på dette nivået. Nedgangen kom etter jevn oppgang siden sommeren 2009 og må hovedsakelig ses i sammenheng med at *styringsrenten* ble redusert med til sammen 0,75 prosentenheter i samme periode, til 1,5 pst. Utlånsrenten på nye boliglån har siden midten av mars gått noe ned, og er nå rundt 3,9 pst., etter gjennomgående å ha økt siden høsten 2009. Utviklingen må bl.a. ses i lys av at bankenes finansieringskostnader ikke bare avhenger av pengemarkedsrenten, men også av renten på andre innlån, som ikke har gått tilsvarende ned. Norges Banks rentebane fra siste pengepolitiske rapport antyder at styringsrenten vil bli liggende på dagens nivå fram mot neste vår, for deretter å bli satt gradvis opp til rundt 3½ pst. mot slutten av 2015. Pengepolitikken er nærmere omtalt i avsnitt 3.5.

Etter markert oppgang siden våren 2009 bremses veksten i *det private konsumet* kraftig opp i fjor. Avdempingen kom sammen med fall i stemningsindikatorer og må trolig ses i sammenheng med økt usikkerhet om utviklingen i euroområdet. Særlig varekonsumet utviklet seg svakt, med lav vekst i bilkjøpene og fall i konsumet av klær og sko. En kraftig nedgang i strømforbruket trakk i samme retning. I inneværende år har både tillitsindikatorer og forbruksveksten tatt seg opp igjen. TNS-gallups trendindikator for husholdningene økte i 1. kvartal, der både troen på landets og egen økonomi tok seg klart opp. Troen på egen økonomi er nå på sitt høyeste nivå på åtte år. Samtidig tok Statistisk sentralbyrås varekonsumindeks seg kraftig opp fra 4. kvartal i fjor til 1. kvartal i år.

Fortsatt god inntektsvekst, lave renter og styrket framtidstro peker i retning av at forbruket vil ta seg videre opp framover. Et høyt nivå på husholdningenes sparing gir også rom for videre vekst. Spareraten, dvs. husholdningenes sparing som andel av disponibel inntekt, økte i kjølvannet av finanskrisen, til i overkant av 8 pst. i 2011, jf. figur 2.5. Dette er over det dobbelte av hva sparingen har ligget på gjennom de siste 30 årene. På den annen side har også husholdningenes gjeld

Figur 2.4 Arbeidsledighet. Sesongjusterte månedstall. Prosent av arbeidsstyrken

Kilder: Arbeids- og velferdsdirektoratet og Statistisk sentralbyrå.

Tabell 2.2 Hovedtall for norsk økonomi. Prosentvis volumendring fra året før ¹

	Mrd. kroner ²		
	2011	2011	2012
Privat konsum	1 126,5	2,2	3,5
Offentlig konsum	585,1	1,5	1,9
Bruttoinvesteringer i fast kapital	550,8	6,9	6,4
Herav: Oljeutvinning og rørtransport	141,9	11,4	15,0
Bedrifter i Fastlands-Norge	181,3	3,9	3,6
Boliger	123,7	22,0	7,0
Offentlig forvaltning	85,3	1,3	-1,4
Etterspørsel fra Fastlands-Norge ³	2 101,9	3,1	3,1
Eksport	1 141,3	-1,1	0,8
Herav: Råolje og naturgass	560,1	-4,4	1,2
Tradisjonelle varer	315,9	-0,6	-1,7
Import	763,9	2,5	4,3
Herav: Tradisjonelle varer	470,3	5,4	4,5
Bruttonasjonalprodukt	2 710,7	1,6	2,4
Herav: Fastlands-Norge	2 088,0	2,6	2,7
Andre nøkkeltall:			
Sysselsetting, personer		1,4	1,6
Arbeidsledighetsrate, AKU (nivå)		3,3	3,3
Årslønnsvekst ⁴		4,2	3 ³ / ₄
Konsumprisvekst (KPI)		1,2	0,9
Vekst i KPI-JAE.....		0,9	1,4
Råoljepris, kroner pr. fat ⁵		621	650
Driftsbalansen (pst. av BNP)		14,6	13,4
Tremåneders pengemarkedsrente ⁶		2,9	2,4
Konkurranssekursindeksen		93,9	92,9
Husholdningenes sparing, pst. av disponibel inntekt		8,2	8,8

¹ Der ikke annet er angitt.² Foreløpige nasjonalregnskapstall i løpende priser.³ Utenom lagerendring.⁴ Regnskapstallet for 2011 er anslag fra Det tekniske beregningsutvalget for inntektsoppgjørene (TBU).⁵ Løpende priser.⁶ Basert på prisingen i terminmarkedet.

Kilder: Statistisk sentralbyrå og Finansdepartementet.

kommet opp på et svært høyt nivå, målt som andel av deres inntekt. Ifølge SSBs kredittstatistikk har gjeldsveksten fortsatt i inneværende år. Den høye gjelden innebærer at renteendringer kan få større utslag i husholdningenes etterspørsel enn tidligere og øker usikkerheten om husholdningenes

tilpasning i tiden framover, jf. boks 2.2. I denne meldingen er det lagt til grunn en vekst i privat konsum på 3½ pst. i år, som er noe lavere enn anslaget for veksten i husholdningenes disponible realinntekt.

Boks 2.2 Husholdningenes finansielle stilling

Husholdningenes gjeldsbelastning, målt ved brutto gjeld som andel av disponibel inntekt, økte kraftig fra årtusenskiftet og fram til konjunkturtoppen rundt årsskiftet 2007/2008, jf. figur 2.5A. I de påfølgende årene har gjeldsbelastningen holdt seg forholdsvis stabil. Gjelden utgjør nå mer enn to ganger disponibel inntekt. Dette er høyt både historisk og sammenliknet med andre land.

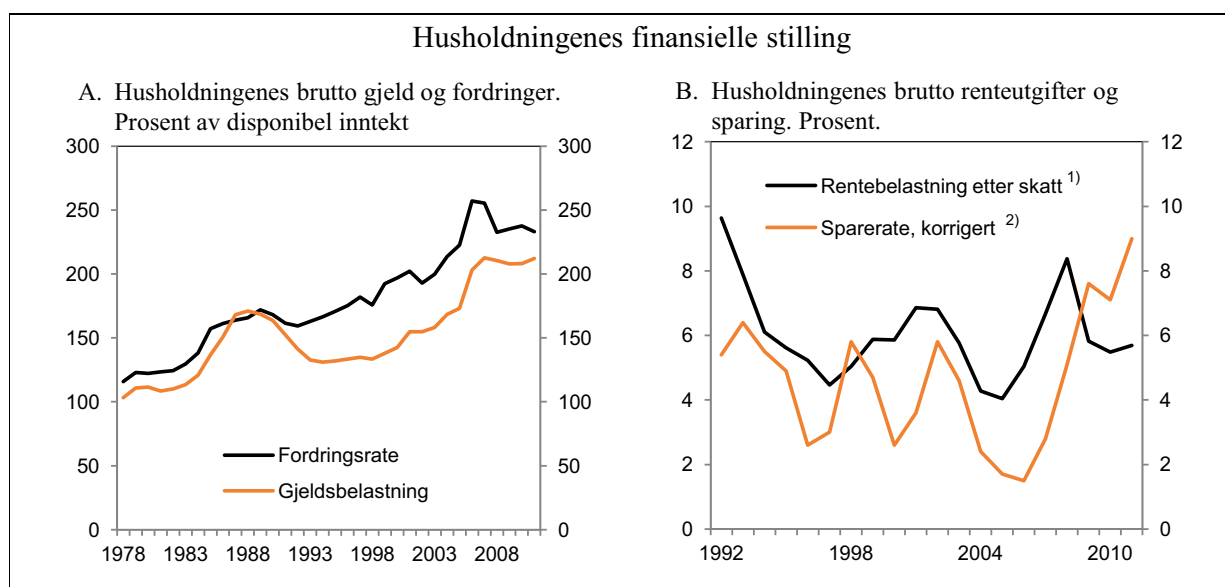
Til tross for økt bruttogjeld er nettofordringene fortsatt positive for husholdningene som gruppe. Den rentebærende delen av nettofordringene er imidlertid negativ. En oppgang i rentenivået vil dermed gi økte netto renteutgifter. Videre består en stor andel av husholdningenes fordringer av såkalte forsikringskrav, som er forsikringstekniske reserver knyttet til pensjons- og livsforsikringer. Disse formuespostene er lite likvide og kan ikke trekkes på ved et eventuelt fall i inntektene eller hvis det skulle oppstå uforutsette utgifter.

Den høye gjelden har en motpost i høy boligformue. Om lag 80 pst. av norske husholdninger eier egen bolig. Utviklingen i boligmarkedet har derfor stor betydning for husholdningenes gjeldsopptak og finansielle stilling. Gjelden fordeles seg ulikt på ulike husholdningsgrupper. Om lag 15 pst. av husholdningene har en gjeld tilsvarende tre ganger inntekten eller mer. Blant yngre par (under 30 år), par med småbarn og

aleneforsørgere har rundt en firedel av husholdningene en så høy gjeldsbelastning.

Dagens lave rentenivå gjør likevel at renteutgiftene i gjennomsnitt utgjør en nokså moderat andel av disponibel inntekt, jf. figur 2.5B. Norges Bank har varslet at renten kan bli liggende lavt ennå en stund framover. På noe lengre sikt vil imidlertid renten bli satt opp mot mer normale nivåer, og husholdningenes renteutgifter vil da øke. Husholdninger med høyest gjeldsbelastning vil være mest sårbare for en høyere rente. I Finanstilsynets nye retningslinjer for forsvarlig utlånspraksis til boligformål fra desember i fjor bes bankene om å ta høyde for at renten kan øke med minst fem prosentenheter fra gjeldende rentenivå når de vurderer låntakeres betalingsevne.

Da styringsrenten ble satt opp til 5¼ pst. fram mot sommeren 2008, økte husholdningenes renteutgifter i gjennomsnitt til 8½ pst. av disponibel inntekt. Vi så da en klar avdemping i husholdningenes etterspørsel. Gjeldsbelastningen er nå enda høyere enn i 2008, og en renteøkning nå vil derfor slå raskere ut i husholdningenes kjøpekraft. Siden 2008 har imidlertid også sparingen i husholdningene økt og er nå på et historisk sett høyt nivå. Dette gjør husholdningene som gruppe bedre rustet til å møte en renteoppgang, men forskjellen mellom enkelthusholdninger er stor.

Figur 2.5 Husholdningenes finansielle stilling

¹ Renteutgifter etter skatt i prosent av disponibel inntekt før renteutgifter.

² Sparing i prosent av disponibel inntekt. Korrigert for anslått reinvestert aksjeutbytte 2000 – 2005 og innløsning/nedsettelse av egenkapital 2006 – 2011.

Kilder: Norges Bank og Finansdepartementet.

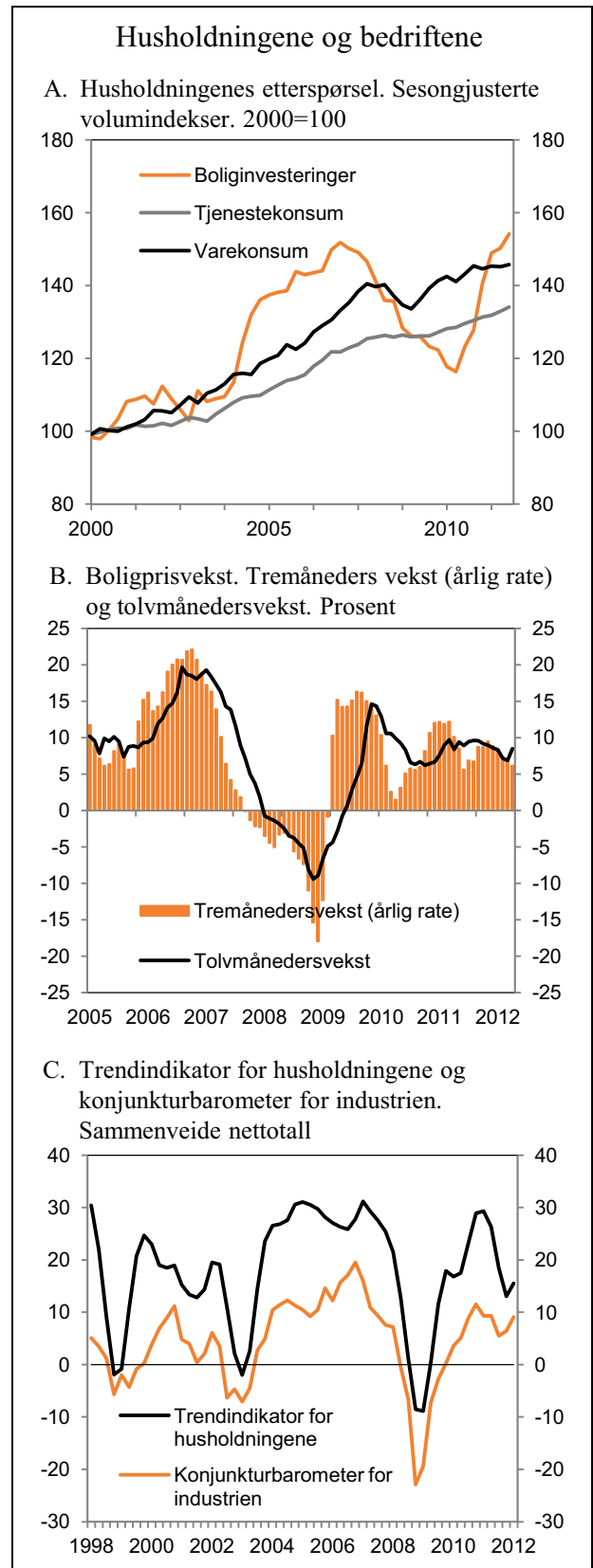

Oppgangen i boligprisene fortsetter. I gjennomsnitt har boligprisene økt med $\frac{3}{4}$ pst. per måned siden bunnivået under finanskrisen i november 2008, understøttet av lav rente, god inntektsvekst og høy befolkningsvekst. Prisene er nå rundt 35 pst. høyere (nominelt og sesongjustert) enn mot slutten av 2008, og over 20 pst. høyere enn ved forrige toppnivå i juni 2007. Korrigert for inflasjon, har prisene økt med rundt 10 pst. fra forrige topp.

Boliginvesteringene økte med over 20 pst. i fjor, etter sammenhengende nedgang i de tre foregående årene. Veksten må ses i sammenheng med den økte igangsettingen av nye boliger siden inngangen til 2010. I andre halvår i fjor flatet imidlertid igangsettingen ut, og den har i inneværende år avtatt noe. Sterk vekst i boligprisene, lave renter og høy befolkningsvekst gir grunn til å vente at igangsettingen vil ta seg opp igjen i tiden framover. Økt ordretilgang og -reserver, samt tilbakemeldinger om gode vekstutsikter i bygg- og anleggssektoren i ulike spørreundersøkelser, understøtter dette bildet. Det er i denne meldingen lagt til grunn en igangsetting på 27 500 nye boliger i 2012, om lag det samme som i 2011. Anslaget innebærer at igangsettingen tar seg noe opp gjennom resten av året.

Veksten i offentlig etterspørsel har vært moderat de siste to årene, med lavere vekst både i offentlig konsum og investeringer enn i 2009, da aktiv bruk av finanspolitikken for å stabilisere den økonomiske utviklingen ga betydelig oppgang i etterspørselen fra offentlig forvaltning. Det finanspolitiske opplegget i denne meldingen anslås å gi en noe sterkere vekst i offentlig konsum i år enn i fjor. Investeringene i offentlig forvaltning er anslått å avta noe, etter moderat oppgang i 2011.

Investeringene i fastlandsforetakene svinger erfaringsmessig kraftig med konjunktorene. Etter et fall på godt over 20 pst. i 2009 og nullvekst i 2010, økte investeringene med knapt 4 pst. i fjor. Den lave veksten i fastlandsforetakenes investeringer må trolig ses i sammenheng med usikkerhet om utviklingen internasjonalt. I tillegg var investeringsnivået høyt i årene forut for finanskrisen, noe som kan ha bidratt til å begrense behovet for nyinvesteringer i en periode. Spørreundersøkelser blant næringslivsledere peker i retning av moderat vekst i investeringene framover. Investeringsplanene for 2012 ble imidlertid justert ned gjennom andre halvår i fjor, trolig i lys av svakere vekstutsikter og økt usikkerhet internasjonalt. Statistisk sentralbyrås investeringstelling for 1. kvartal tilsier om lag nullvekst i industriinvesteringene i inneværende år, men fortsatt sterk økning i

Figur 2.6 Husholdningene og bedriftene

Kilder: Statistisk sentralbyrå, Norges eiendomsmeglerforbund – ECON Pöyry og TNS-Gallup.

investeringene i kraftforsyning. Samlet for fastlandsbedriftene anslås investeringene å vokse om lag som i fjor.

Petroleumsinvesteringene økte med over 10 pst. i fjor og var med det en viktig drivkraft for oppgangen i fastlandsøkonomien. Sammen med andre leveranser til næringen har investeringene økt markert over tid. Næringens samlede etterspørsel etter varer og tjenester var i fjor på et nivå som tilsvarende 14 pst. av BNP for Fastlands-Norge. Statistisk sentralbyrås investeringstelling for 1. kvartal tilsier videre oppgang i investeringene i 2012. Veksten anslås nå å bli enda noe sterkere enn lagt til grunn i Nasjonalbudsjettet 2012. Petroleumsvirksomheten er nærmere omtalt i avsnitt 2.3.

Svak utvikling hos våre handelspartnere bidro til at *eksport av tradisjonelle varer* falt kraftig gjennom andre halvår i fjor, og på årsbasis var eksportnivået litt lavere enn året før. Nedgangen var bredt basert, med fall i de fleste store varegrupper med unntak av fisk, elektrisk kraft og raffinerte oljeprodukter. I denne meldingen er det lagt til grunn forsiktig oppgang i eksporten framover, i takt med at veksten hos våre handelspartnere anslås å ta seg noe opp. Svak utvikling gjennom fjoråret og inn i 2012 bidrar til at eksporten av tradisjonelle varer som gjennomsnitt for året likevel anslås å ligge noe lavere i 2012 enn i 2011. Anslaget er betydelig nedjustert siden Nasjonalbudsjettet 2012.

Etter svak utvikling gjennom 2008 og 2009 tok *importen av tradisjonelle varer* seg markert opp gjennom 2010 og 2011. Oppgangen gjennom fjoråret må bl.a. sees i sammenheng med økt import av verkstedsprodukter, trolig som følge av høy aktivitet i petroleumsvirksomheten. Det anslås at importen av tradisjonelle varer vil ta seg videre opp i år.

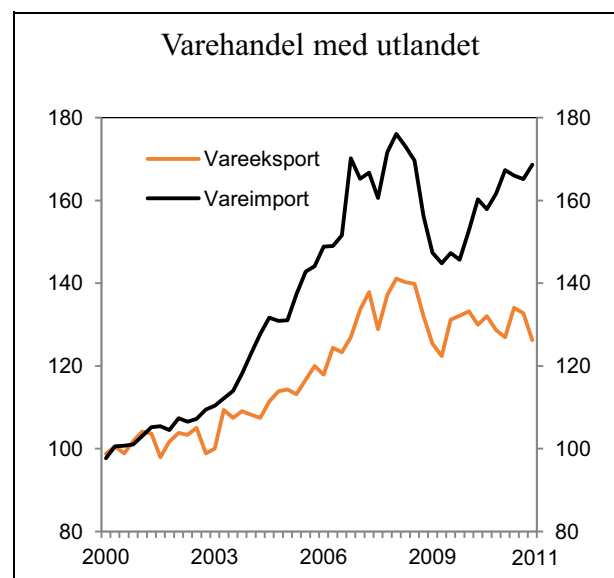
Økte priser på norske eksportprodukter har siden årtusenskiftet bidratt til en markert bedring i *Norges bytteforhold overfor utlandet*, som måles ved forholdet mellom eksport- og importpriser. Bedringen av bytteforholdet er blitt forsterket av lave priser på importerte konsumvarer i perioden. Etter en nedgang i eksportprisene i kjølvannet av finanskrisen i 2008 og 2009, bedret bytteforholdet for tradisjonelle varer seg igjen med nesten 6 pst. i 2010 og 2 pst. i 2011, jf. figur 2.8. Bedringen i fjor må bl.a. ses i sammenheng med utviklingen i prisene på metaller. I inneværende år har imidlertid prisene på de to viktigste metallene for norsk eksport, aluminium og nikkell, falt noe. Det er i denne meldingen lagt til grunn om lag uendret bytteforhold for tradisjonelle varer fra 2011 til 2012. Prisene på eksport av råolje og naturgass

har økt markert fra sitt bunnivå under finanskrisen, og har de to siste årene bidratt til en bedring i det samlede bytteforholdet på nesten 10 pst. årlig. Dette har bidratt til at veksten i disponibel realinntekt har vært høyere enn veksten i verdiskapningen. I 2010 og 2011 var veksten i *disponibel realinntekt for Norge* 5–6 pst. hvert år.

Lønnsveksten i Norge har over flere år vært høy i internasjonal sammenheng. Ifølge Det tekniske beregningsutvalget for inntektsoppgjørene (TBU) var *timelønnskostnadene i industrien* i fjor 54 pst. høyere i Norge enn hos våre handelspartnere i EU, regnet i felles valuta. Lønnsomheten i mange norske eksportbedrifter har imidlertid blitt skjermet av *den gunstige utviklingen i bytteforholdet*. Over tid har også produktivitetsveksten i norsk økonomi vært relativt høy, men veksttaket har avtatt noe de siste årene, jf. boks 2.3.

Det høye kostnadsnivået gjør mange eksportbedrifter sårbare for fall i produktpriser, fortsatt høy lønnsvekst og en sterk *kroner*. Målt ved konkurransekursindeksen har kronen styrket seg med om lag 2 pst. siden nyttår og er nå 1 pst. sterkere enn gjennomsnittet i fjor og 4 pst. sterkere enn gjennomsnittet for de siste fem årene. I framskrivingene i denne meldingen er kronen anslått å styrke seg med rundt 1 pst. i gjennomsnitt fra 2011 til 2012, målt ved konkurransekursindeksen.

De siste årene har utviklingen i utenrikshandelen og svingningene i de internasjonale aksje- og obligasjonsmarkedene og i oljeprisen gitt kraftige utslag i *driftsregnskapet overfor utlandet*. Etter en nedgang fra 2008 til 2009 har overskuddet ste-

Figur 2.7 Eksport og import av tradisjonelle varer. Sesongjusterte volumindekser. 2000 = 100

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

get igjen de siste to årene, men nivået lå i fjor fortsatt lavere enn i 2008. Målt som andel av BNP var overskuddet i 2011 om lag 14½ pst., mot i underkant av 16 pst. i 2008. For inneværende år anslås overskuddet til 380 mrd. kroner, eller om lag av 13½ pst. av BNP.

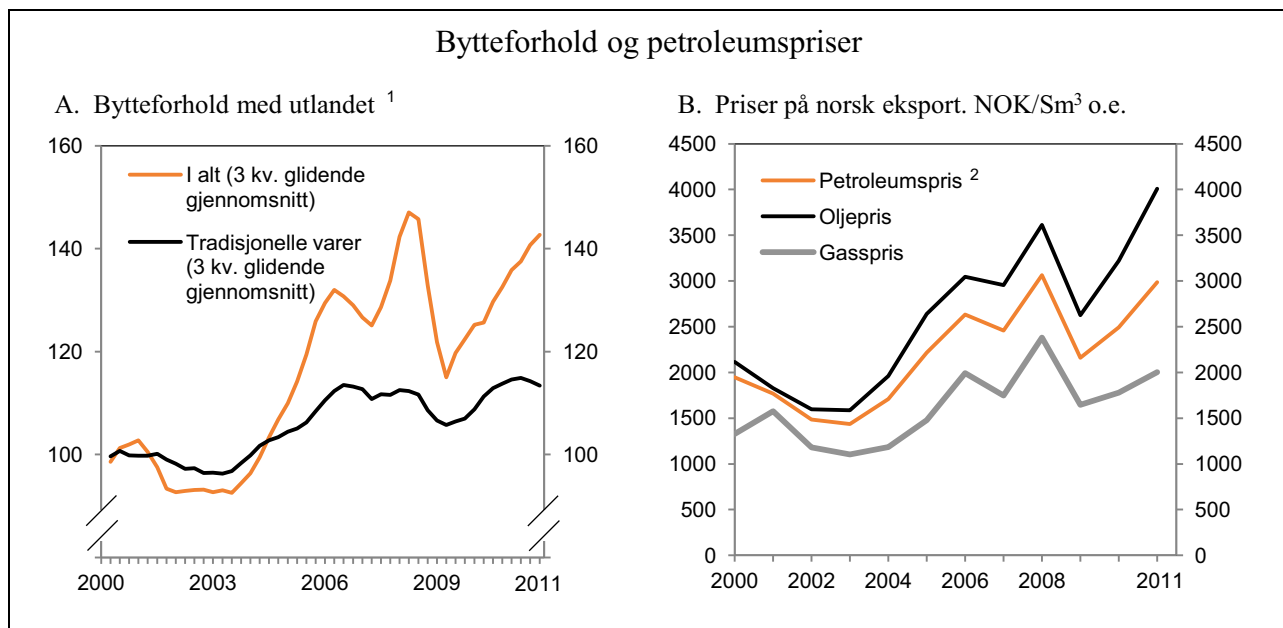
Det er knyttet *betydelig usikkerhet til anslagene* for den økonomiske utviklingen framover. Der- som uroen i finansmarkedene skulle blusse opp igjen og utviklingen internasjonalt igjen forverres, vil lønnsomheten i norske eksportbedrifter kunne komme under press, jf. omtale over. Husholdninger og bedrifter kan i en situasjon med økt usikkerhet utsette forbruk og investeringer, og veksten i fastlandsøkonomien kan bli lavere enn lagt til grunn. Høy gjeldsbelastning i norske husholdninger øker sårbarheten ved et uforutsett inntektsbortfall eller ved økte lånerenter. Sammen med sterk vekst i boligprisene bidrar det høye nivået på gjelden til økt risiko for ustabilitet i finansmarkedene. En eventuell korreksjon i boligmarkedet kan gi et tilbakeslag i økonomien. På den annen side kan det heller ikke utelukkes at veksten internasjonalt tar seg raskere opp enn lagt til grunn, eller at husholdningene vil redusere sin sparing raskere fra dagens høye nivå. Begge deler vil kunne gi sterkere vekst i fastlandsøkonomien enn anslått i denne meldingen.

2.3 Petroleumsvirksomheten

Etter å ha passert toppen i år 2000 har produksjonen av olje på norsk sokkel gått tilbake. Produksjonen av gass har derimot tatt seg opp de siste årene, jf. figur 2.10A. I fjor var produksjonen av petroleum samlet sett i underkant av 220 mill. standard kubikkmeter oljeequivalenter (Sm^3 o.e.), 45 mill. mindre enn toppnivået i 2004. De nærmeste årene ventes det at petroleumproduksjonen vil ligge rundt dagens nivå.

Oljeprisen har økt markert siden første halvdel av 2010, i første rekke som følge av folkeopprør og økt usikkerhet i Nord-Afrika og Midt-Østen. Konflikten med Irans atomvåpenprogram har trolig også påvirket prisen. På etterspørselssiden har fortsatt høy vekst i Kina og andre framvoksende økonomier bidratt til å holde prisen oppe. Gjennomsnittlig oljepris hittil i år har vært 685 kroner (119 dollar) per fat, nesten 65 kroner høyere enn i fjor.

Det legges i denne meldingen til grunn en gjennomsnittlig oljepris i år på 650 kroner per fat, 75 kroner høyere enn anslått i Nasjonalbudsjettet 2012. For 2013 anslås oljeprisen til 625 2012-kroner per fat. For årene fra og med 2014 legges anslaget fra Perspektivmeldingen 2009 til grunn, jf. figur 2.10B. Anslagene for utviklingen i oljeprisen på lengre sikt vil bli vurdert på nytt i neste perspektivmelding som legges fram i begynnelsen av 2013.

Figur 2.8 Bytteforhold og petroleumspriser

¹ Sesongjusterte prisindekser. 2000=100.

² Vektet med produksjonen av råolje og naturgass.

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Boks 2.3 Produktivitetsveksten i fastlandsøkonomien

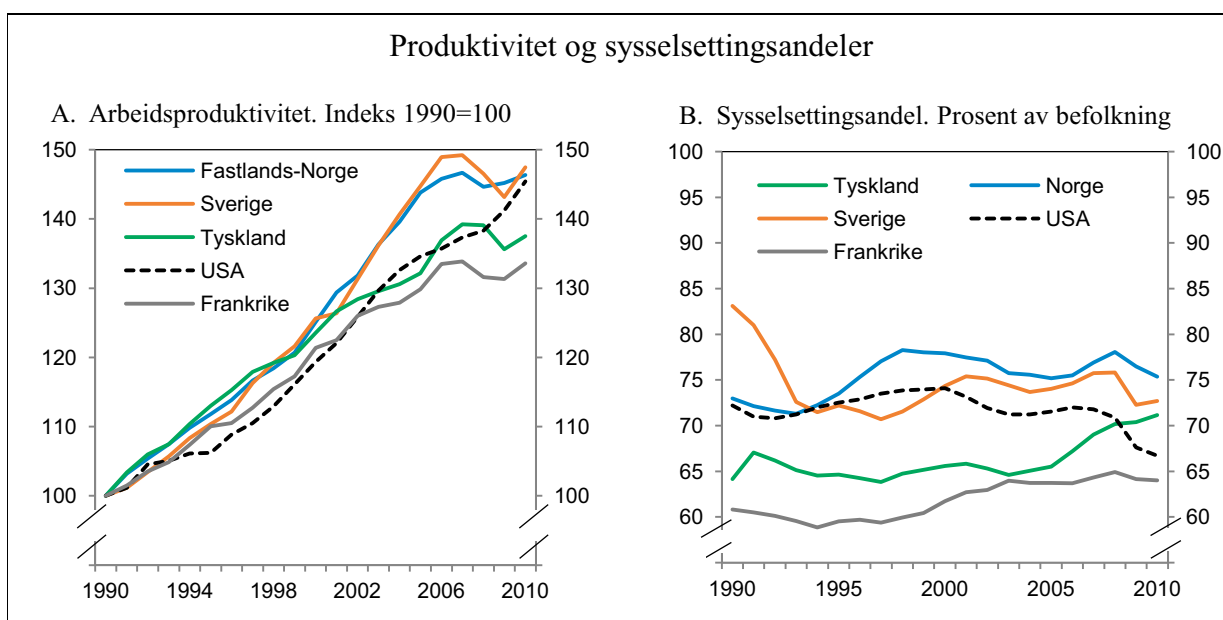
Etter en periode med nokså lav vekst på 1980-tallet økte produktiviteten i fastlandsøkonomien betydelig på 1990-tallet, og produktivitetsveksten holdt seg relativt høy fram til 2005, jf. figur 2.9. Strukturendringer og teknologisk framgang i varehandel og tjenesteytende næringer bidro til denne utviklingen. Framvekst og bruk av informasjons- og kommunikasjonsteknologi (IKT) skjøt fart på 1980-tallet og økte videre utover på 1990-tallet. Samtidig ble nye selskapsstrukturer med større konsern og kjeder etablert, bl.a. innenfor varehandel.

De siste årene har produktivitetsveksten falt i de fleste fastlandsnæringene, og særlig innenfor tjenesteyting. Det er typisk konjunkturelle mønstre i produktivitetsutviklingen. Det tar tid for bedriftene å tilpasse arbeidsstokken til endrede etterspørselsforhold. Mange bedrifter beholdt ansatte gjennom det internasjonale tilbakeslaget etter finanskrisen i 2008, for å holde på kompetanse i påvente av bedre tider. Dette kan være en faktor bak den lave produktivitetsveksten i de påfølgende årene.

Økt kapitalbeholdning per timeverk har erfaringsmessig bidratt til økt produktivitet. Siden

2005 har veksten i dette forholdstallet vært lavere enn i tidligere år. Økt tilgang på arbeidskraft fra nye EU-land kan ha bidratt til denne utviklingen ved å dempe veksten i prisen på arbeidskraft relativt til veksten i prisen på kapital.

Avdempingen i produktivitetsveksten etter 2006 ser ut til å være et gjennomgående trekk også blant noen av våre viktigste europeiske handelspartnere, jf. figur 2.9A. Dette står i kontrast til utviklingen i USA, der veksten i arbeidsproduktiviteten tiltok gjennom finanskrisen. En forklaring kan være at amerikanske bedrifter var mye raskere med å nedbemanne da krisen kom, enn sine europeiske konkurrenter. I tråd med dette falt sysselsettingen kraftig i USA, regnet som andel av befolkningen i aldersgruppen 15–64 år, jf. figur 2.9B. Også Sverige og Norge har hatt noe nedgang i sysselsettingsandelen, mindre i Norge enn i Sverige, og mindre i Sverige enn i USA. Norge har dermed fortsatt en høy sysselsettingsandel. I OECD-området er det bare Sveits og Island som har høyere sysselsettingsandel enn Norge, jf. også figur 2.12B.

Figur 2.9 Produktivitet og sysselsettingsandeler

Kilder: Statistisk sentralbyrå og OECD.

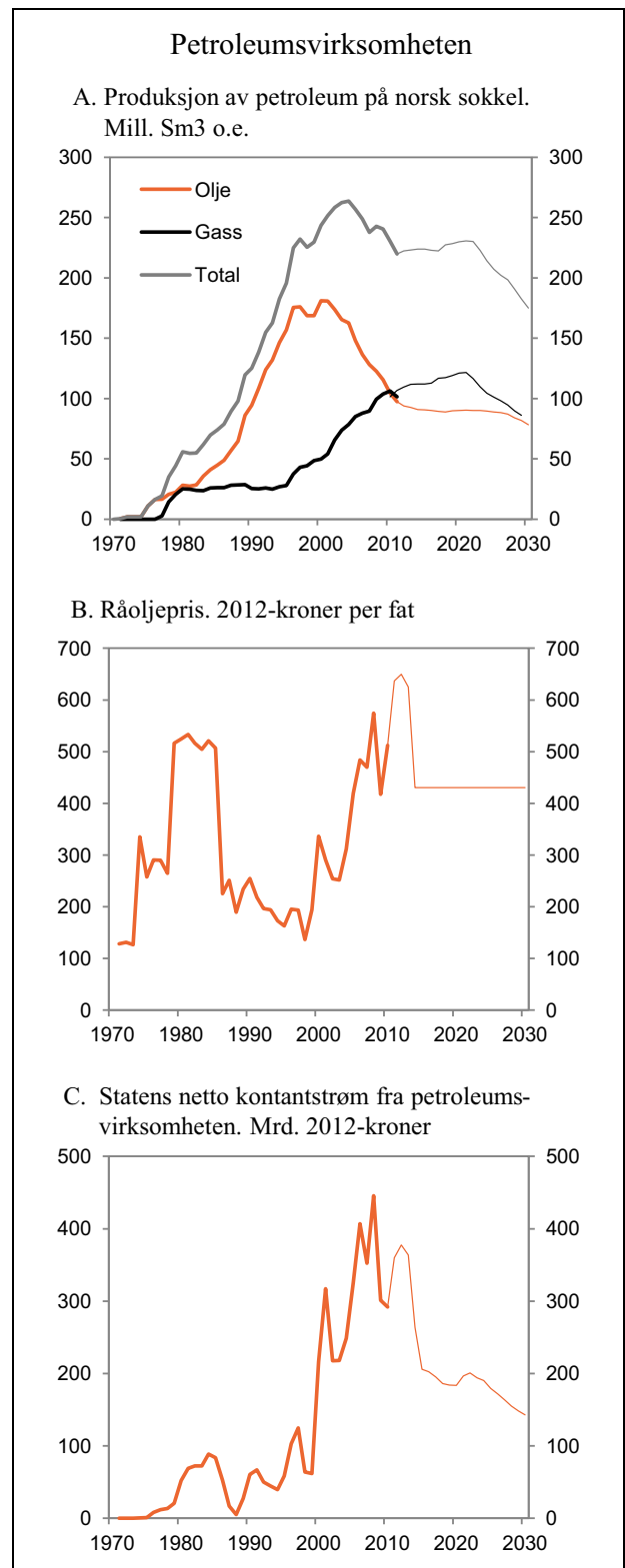
Spotprisen på gass holdt seg forholdsvis stabil gjennom 2011. Ettersom størstedelen av norsk gass eksport selges gjennom langsiktige kontrakter der prisen i stor grad er knyttet opp mot prisen på olje, steg likevel gjennomsnittlig pris på norsk gass gjennom fjoråret. Hittil i år har både spotprisen og kontraktsprisen på gass økt noe. Gjennomsnittlig pris på norsk eksport av gass anslås til 2,2 kroner per Sm³ både i år og neste år (faste 2012-priser).

En indikator for gjennomsnittlig pris på petroleum fra norsk sokkel har steget mer enn gassprisene de siste ti årene, men mindre enn oljeprisen, jf. figur 2.8. Utviklingen i oljeprisen trekker opp, men motvirkes i betydelig grad av at gass utgjør en økende andel av petroleumproduksjonen, jf. figur 2.10A.

Etter til dels meget sterk vekst i årene fram til og med 2009, falt *petroleumsinvesteringene* med 9 pst. i fjor, den største nedgangen siden 2000. I fjor ble imidlertid hele nedgangen fra 2010 hentet inn igjen, da petroleumsinvesteringene økte med over 11 pst. jf. figur 2.11. Rapporteringer fra oljeselskapene indikerer at de venter at oppgangen vil fortsette i inneværende år. I denne meldingen er det lagt til grunn en oppgang i petroleumsinvesteringene på 15 pst. fra 2011 til 2012, 4 prosentenheter høyere enn anslått i Nasjonalbudsjettet 2012.

Statens netto kontantstrøm fra petroleumsvirksomheten i 2012 anslås til 378 mrd. kroner, jf. figur 2.10C. Av dette utgjør betalte skatter og avgifter 227 mrd. kroner, mens inntekter fra SDØE utgjør 136 mrd. kroner. I tillegg kommer anslått utbytte fra Statoil på 14 mrd. kroner. Anslaget for statens netto kontantstrøm er oppjustert med 26 mrd. kroner siden Nasjonalbudsjettet 2012. Oppjusteringen skyldes i hovedsak høyere anslag på oljeprisen.

Totalformuen i petroleumsvirksomheten, definert som nåverdien av framtidig årlig kontantstrøm fra petroleumsvirksomheten fra og med 2012, kan anslås til 4 300 mrd. 2012-kroner. Anslaget er oppjustert med om lag 300 mrd. kroner siden Nasjonalbudsjettet 2012. Oppjusteringen må ses i sammenheng med at Oljedirektoratet har oppjustert sine ressursanslag, bl.a. som følge av de nye funnene i Nordsjøen og Barentshavet. I tråd med tidligere praksis legges det til grunn en realrente på 4 pst. ved beregningen av formuen. Statens del av formuen, definert som nåverdien av statens netto kontantstrøm fra petroleumsvirksomheten, anslås å utgjøre om lag 85 pst. Den anslåtte formuen gir grunnlag for en permanentinntekt på vel 170 mrd. kroner, hvorav statens

Figur 2.10 Petroleumproduksjon, oljepris og statens netto kontantstrøm fra petroleumsvirksomheten

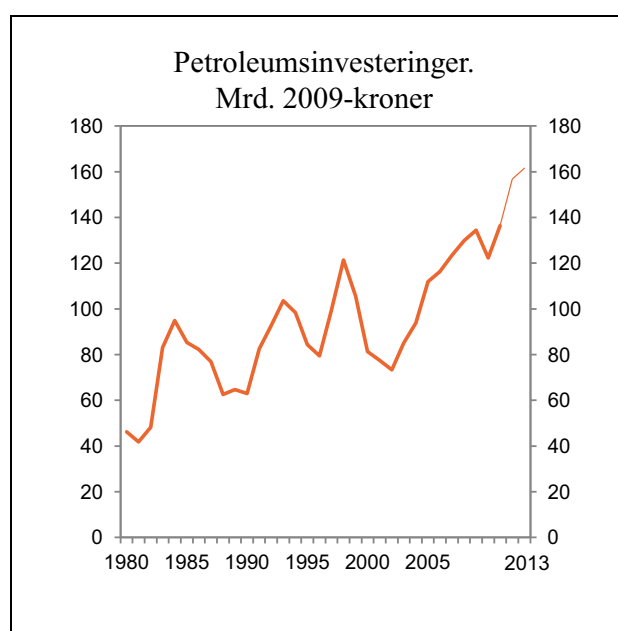
Kilder: Reuters EcoWin, Statistisk sentralbyrå, Oljedirektoratet, Olje- og energidepartementet og Finansdepartementet.

andel utgjør knapt 150 mrd. kroner. Beregningene er basert på de forutsetningene om olje- og gasspriser og produksjonsutvikling som er lagt til grunn i denne meldingen. Avkastningen av kapitalen i Statens pensjonsfond utland inngår ikke i disse beregningene.

2.4 Nærmere om utviklingen i arbeidsmarkedet

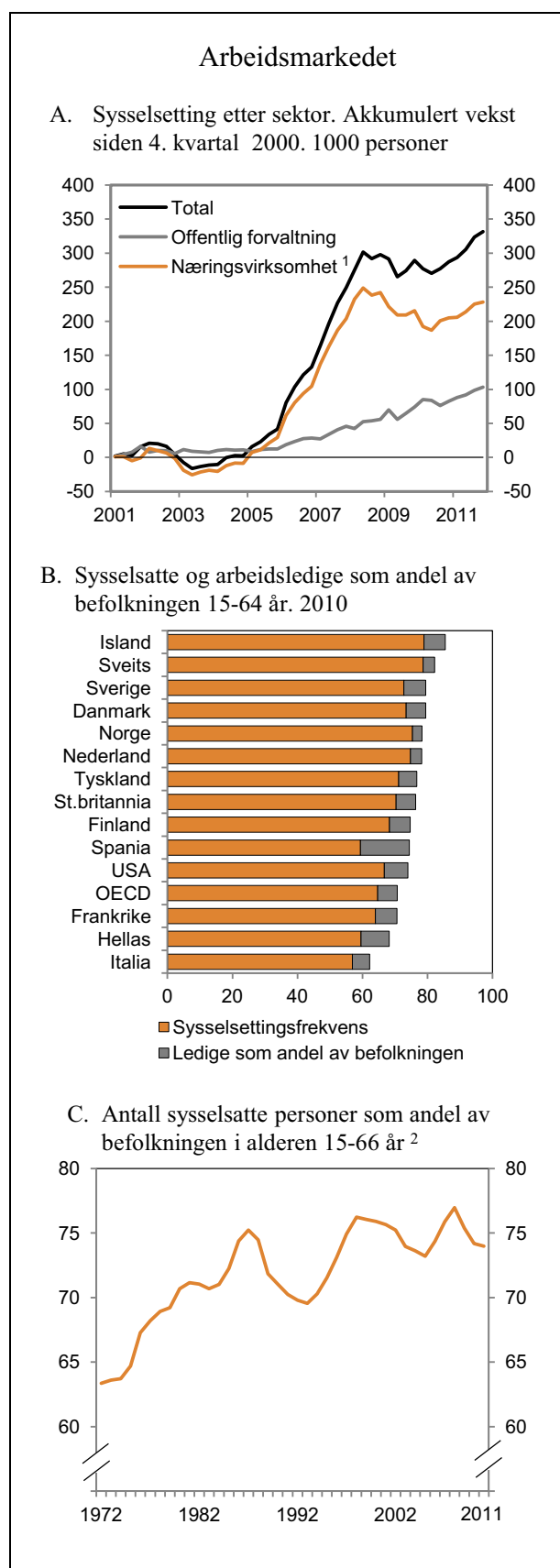
Den positive utviklingen i norsk økonomi gjen-speiles i at sysselsettingen har tatt seg opp igjen, og at arbeidsledigheten har stabilisert seg på et lavt nivå. Sysselsettingen er nå høyere enn før finanskrisen. Målt som andel av befolkningen er den imidlertid fortsatt noe lavere enn det svært høye nivået i 2008. Ifølge kvartalsvis nasjonalregnskap økte *sysselsettingen* med 36 000 personer, eller 1,4 pst. fra 2010 til 2011. Det siste halvannet året har antall sysselsatte økt med i gjennomsnitt 10 000 personer per kvartal. Sysselsettingen i næringslivet har tatt seg markert opp de siste kvartalene og dette bidro med nesten to tredeler av den samlede oppgangen fra 2010 til 2011, jf. figur 2.12A. Det var særlig bygge- og anleggsnæringen, varehandelen og forretningsmessig tjenesteyting som viste sterk vekst i fjor.

Sysselsettingen økte ytterligere i 1. kvartal i år. Sesongjusterte sysselsettingstall fra Arbeidskraft-

Figur 2.11 Investeringer i petroleumsvirksomheten. Mrd. 2009-koner

Kilder: Statistisk sentralbyrå, Olje- og energidepartementet og Finansdepartementet.

Figur 2.12 Arbeidsmarkedet

¹ Inkl. ideelle organisasjoner.

² Tidsserien er justert for brudd i AKU i 2006.

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Tabell 2.3 Hovedtall for utviklingen i arbeidsmarkedet. Prosentvis endring fra året før

	Nivå 2011	Årlig gj.snitt 2003–2007	2008	2009	2010	2011	2012
<i>Etterspørsel etter arbeidskraft:</i>							
Utførte timeverk. Mill.	3 759	1,8	3,5	-1,7	0,8	1,5	1,5
Gjennomsnittlig arbeidstid, timer pr. år.....	1 426	0,2	0,2	-1,3	0,9	0,2	-0,1
Sysselsetting ¹ , 1000 personer	2 636	1,6	3,2	-0,4	-0,1	1,4	1,6
<i>Tilgang på arbeidskraft ifølge AKU²:</i>							
Befolkning 15–74 år, 1000 personer	3 680	1,3	1,7	1,5	1,7	1,7	1,6
Arbeidsstyrken ³ , 1000 personer	2 629	1,1	3,3	0,0	0,5	1,0	1,6
<i>Nivå:</i>							
Yrkesfrekvens (15–74 år)		72,0	73,9	72,8	71,9	71,4	71,5
Yrkesfrekvens (15–64 år)		79,2	80,2	79,0	78,3	78,0	...
AKU-ledige ⁴	86 ⁵⁾	3,7	2,6	3,2	3,6	3,3	3,3
Registrerte arbeidsledige ⁴	69,4 ⁵⁾	3,1	1,7	2,7	2,9	2,6	2,5

¹ Sysselsatte personer ifølge Nasjonalregnskapet.

² Alle AKU-tall er justert for brudd i 2006.

³ Summen av sysselsatte og arbeidsledige ifølge AKU.

⁴ I prosent av arbeidsstyrken.

⁵ Nivå. I 1000 personer

Kilder: Arbeids- og velferdsdirektoratet, Statistisk sentralbyrå og Finansdepartementet.

undersøkelsen (AKU) viser en oppgang på hele 23 000 personer fra 4. kvartal i fjor. En stor del av denne veksten kan føres tilbake til ungdom som jobber deltid ved siden av studier. Det er betydelig usikkerhet knyttet til de sesongjusterte tallene fra AKU. Ulike forventningsindikatorer og NAVs statistikk for ledige stillinger peker imidlertid også i retning av en fortsatt økende etterspørsel etter arbeidskraft, understøttet av nedgang i korttidsledigheten og i antall permitteringer.

Arbeidsinnvandringen til Norge har tatt seg opp igjen etter finanskrisen, jf. boks 2.5. Nettoinnvandringen økte fra vel 42 000 i 2010 til om lag 47 000 i 2011. Om lag $\frac{3}{4}$ av nettoinnvandringen i fjor kom fra europeiske land, og klart flest fra Polen og Litauen. Fortsatt svake konjunkturer i Europa kan bidra til å holde arbeidsinnvandringen til Norge høy.

Det legges i denne meldingen til grunn at sysselsettingen vil øke med 1,6 pst., eller vel 40 000 personer fra 2011 til 2012. Dette er om lag som lagt til grunn i Nasjonalbudsjettet 2012. Fra 2012 til 2013 anslås sysselsettingen å øke med ytterligere 1 pst. eller 30 000 personer.

Nedgang i sykefraværet bidro til at antall utførte timeverk økte noe mer enn antall sysselsatte personer i fjor. Det legges nå til grunn en videre nedgang i det trygdefinansierte sykefraværet på 5 pst. fra 2011 til 2012. Det vil isolert sett bidra til høyere vekst i sysselsatte timeverk enn i sysselsatte personer også i inneværende år, slik at den gjennomsnittlige arbeidstiden vil fortsette å øke. I samme retning trekker høy arbeidsinnvandring, siden denne type arbeidskraft hovedsakelig arbeider heltid. I motsatt retning trekker bl.a. aldringen av den norske arbeidsstyrken. Eldre arbeidstakere arbeider i gjennomsnitt færre timer enn sysselsatte for øvrig. Samlet sett ventes timeverksveksten å være om lag på linje med sysselsettingsveksten i 2012.

Yrkesdeltakelsen i Norge er høy i et internasjonalt perspektiv. Blant OECD-landene er det bare Island og Sveits som har en høyere sysselsettingsandel enn Norge, samtidig som arbeidsledigheten i Norge er lav, jf. figur 2.12B. Det norske arbeidsmarkedet har vist seg fleksibelt gjennom de store svingningene i den økonomiske aktiviteten de siste årene. 2008 markerte avslutningen på

en meget sterk konjunkturoppgang i norsk økonomi, der sysselsettingsandelen nådde en topp og arbeidsledigheten var uvanlig lav, jf. figurene 2.12C og 2.4. Motstykket til den unormalt høye kapasitetsutnyttelsen i norsk økonomi var en markert lønnsvekst. Da etterspørselen etter arbeidskraft begynte å falle høsten 2008, trakk mange seg ut av arbeidsstyrken slik at utslaget i arbeidsledigheten ble mindre enn hva som ellers ville ha vært tilfellet. Målt i forhold til befolkningen i aldersgruppen 15–66 år avtok antall personer i arbeidsstyrken (yrkesdeltakelsen) med 2,5 prosentenheter fra 2008 til 2011. Nedgangen i yrkesdeltakelsen var særlig tydelig blant ungdom, som forlot arbeidsmarkedet til fordel for utdanning. I tillegg har vridninger i alderssammensetningen, i retning av flere eldre, bidratt til å trekke yrkesdeltakelsen moderat ned de siste årene. Sesongjusterte tall fra SSB tyder likevel på at nedgangen i yrkesdeltakelsen stoppet opp i fjor sommer, og at den deretter har økt moderat.

Arbeidsstyrken økte med 27 000 personer eller 1,0 pst. fra 2010 til 2011. Det var oppgang for både menn og kvinner og i de fleste aldersgrupper. Ifølge sesongjusterte tall fra AKU fortsatte oppgangen i 1. kvartal i år, med en vekst på 18 000 personer fra kvartalet før. I denne meldingen legges det til grunn at oppgangen vil fortsette gjennom resten av året. På årsbasis anslås det en vekst i arbeidsstyrken på 1,6 pst., eller vel 40 000 personer, i 2012. Det er moderat høyere enn anslaget i Nasjonalbudsjettet 2012. Usikkerheten knyttet til den videre utviklingen i arbeidsstyrken er imidlertid stor, særlig på kort sikt, ettersom arbeidsinnvandringen nå utgjør en stor andel av veksten.

Ifølge SSBs befolkningsframskrivninger fra juni 2011 vil befolkningen i arbeidsdyktig alder vokse med om lag 120 000 personer i år og neste år. Anslaget bygger på at nettoinnvandringen vil utgjøre rundt 40 000 personer per år. Beregninger basert på demografiske endringer i befolkningen tilsier at arbeidsstyrken (15–74 år) vil øke med opp mot 70 000 personer i løpet av 2012 og 2013. Innvandringsstrømmene påvirkes av etterspørselen etter arbeidskraft både i Norge og i avsenderlandene. Høy sysselsettingsvekst i Norge og lav-

konjunktur i Europa kan gi høy innvandring de nærmeste årene.

Veksten i arbeidsstyrken framover avhenger også av utslagene av pensjonsreformen, noe det er knyttet usikkerhet til. SSB har lagt til grunn at pensjonsreformen bidrar til å øke arbeidstilbudet betydelig, både på kort og lang sikt. Mulige kort-siktige effekter er i hovedsak knyttet til styrking av sammenhengen mellom løpende yrkesaktivitet og opptjening av pensjonsrettigheter. Insentivene til å stå lengre i arbeid vil forsterkes over tid. Så langt har uttaket av alderspensjon økt, men løpende statistikk kan indikere at en vesentlig andel av personene som har tatt ut alderspensjon i yngre aldersgrupper, fortsetter å jobbe.

Arbeidsledigheten avtok fra 3,6 pst. i 2010 til 3,3 pst. i 2011, målt ved AKU. Både AKU-ledigheten og den registrerte ledigheten holdt seg stabil på et lavt nivå gjennom mesteparten av 2011. Sesongjustert tilsvarte AKU-ledigheten 3,2 pst. av arbeidsstyrken i 1. kvartal i år. Tall for registrert ledighet til og med april viser også noe nedgang i ledigheten så langt i år, jf. figur 2.4.

Nedgangen i arbeidsledigheten det siste året er bredt basert både geografisk og etter alder. Selv om ledighetsnivået fortsatt er høyere for menn enn for kvinner har nedgangen vært størst for menn. Det må ses i sammenheng med at menn i større grad enn kvinner er sysselsatt i de mest konjunkturutsatte næringene. Bedrede utsikter i disse næringer gjenspeiles også ved at antall permitterte har avtatt. Ved utgangen av april var det registrert 4 000 helt permitterte, knapt 2 300 færre enn ett år tidligere.

Den økte etterspørselen etter arbeidskraft antas å bidra både til at arbeidsledigheten holder seg lav framover og til at flere melder seg på arbeidsmarkedet. Usikkerheten rundt hvor stort tilbudet av arbeidskraft fra EØS-land kan bli på kort sikt, er særlig stor. I denne meldingen legges det til grunn at arbeidsledigheten blir 3,3 pst. av arbeidsstyrken på årsbasis i 2012 og om lag som dette også i 2013. Arbeidsledigheten i Norge er langt lavere enn i Europa for øvrig og klart lavere enn gjennomsnittet for de siste 25 årene.

Boks 2.4 Sysselsettingsvekst og omfanget av arbeidsinnvandring til Norge

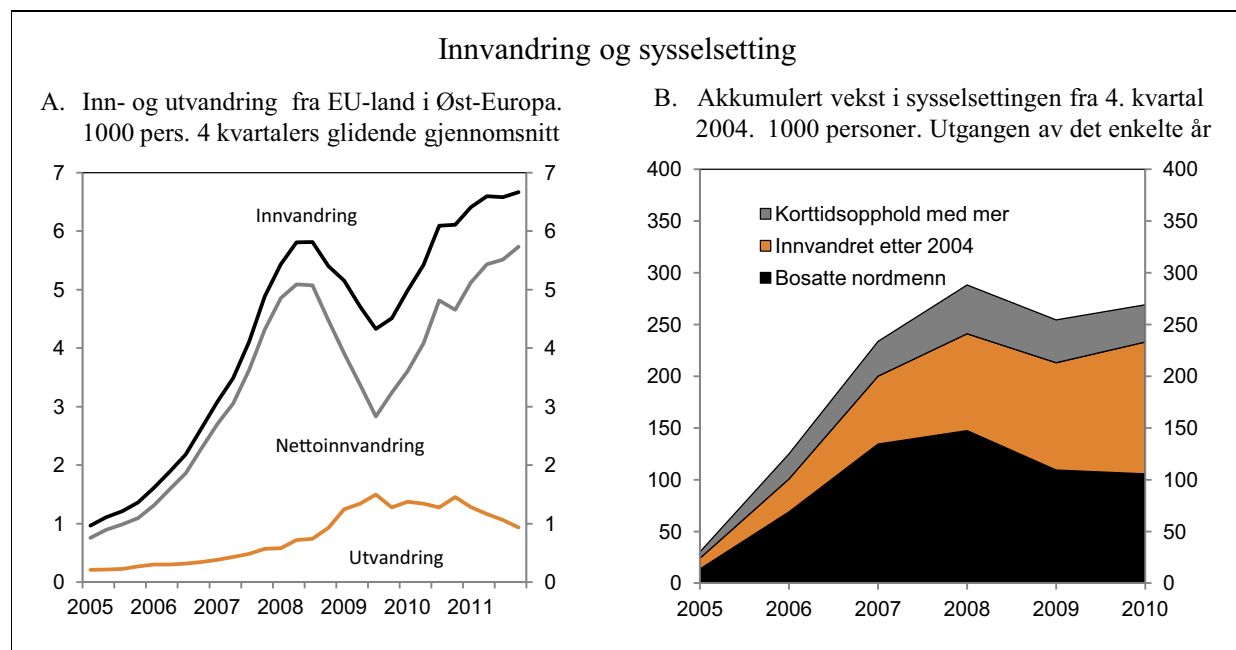
I perioden 2004–2008 ble markert oppgang i etterspørselen etter arbeidskraft møtt med høy innvandring fra de nye EØS-landene, og sysselsettingen økte raskt. Den økte tilgangen på arbeidskraft bidro til å redusere ubalanser i arbeidsmarkedet, forsinke den konjunkturelle oppgangen i lønnsveksten og dermed forlenge oppgangskonjunkturen. Da finanskrisen ga nedgang i etterspørselen etter arbeidskraft i annet halvår 2008, gikk også nettoinnvandringen fra de nye EU-landene ned. Etter hvert som arbeidsmarkedet har bedret seg igjen, har arbeidsinnvandringen på nytt tatt seg opp. I 2011 var nettoinnvandringen til Norge om lag 47 000 personer. En betydelig del av nettoinnvandringen kom fra nye EU-land, jf. figur 2.13A, herunder særlig fra Polen og Baltikum. Arbeid var den klart vanligste årsaken til innvandring fra disse landene.

I tillegg til bosatte innvandrere har mange arbeidstakere kommet til Norge for å arbeide i korte perioder, enten som korttidsarbeidere på EØS-tillatelse, eller innleid gjennom utenland-

ske firmaer. Arbeidstakere på korttidsopphold forventes å oppholde seg her under seks måneder og blir derfor ikke registrert som bosatt i Norge. Disse personene omfattes ikke av den ordinære sysselsettingsstatistikken.

I 4. kvartal 2010 var det 69 000 ikke-bosatte arbeidstakere på korttidsopphold. Ifølge registerbasert sysselsettingsstatistikk innvandret det i samme kvartal 26 300 personer til Norge som allerede var sysselsatt her, sammenliknet med ett år tidligere. Korttidsinnvandringen innebærer at både innvandrings- og sysselsettingstallene i noen grad undervurderer størrelsen på det samlede arbeidstilbudet fra EØS-borgere.

Ved å summere bidraget fra innvandring i den registerbaserte sysselsettingsstatistikken og tall for korttidsinnvandring går det fram at om lag 60 pst. av sysselsettingsveksten fra 2004 til 2010 kom fra innvandring, jf. figur 2.13B. I tillegg til dette kommer utenlandske selvstendig næringsdrivende. Det reelle bidraget er derfor trolig enda noe høyere.

Figur 2.13 Innvandring og sysselsetting

Kilder: Statistisk sentralbyrå og Finansdepartementet.

3 Den økonomiske politikken

3.1 Budsjettpolitikken

3.1.1 Retningslinjene for budsjettpolitikken og de budsjettpolitiske utfordringene

Regjeringen legger handlingsregelen til grunn for budsjettpolitikken. Handlingsregelen er en plan

for gradvis å trappe bruken av petroleumsinntekter opp til et nivå som kan opprettholdes over tid. Samtidig skal bruken av inntektene det enkelte år tilpasses konjunktursituasjonen. Rammeverket legger således til rette for å bruke budsjettet til å stabilisere utviklingen i norsk økonomi, jf. boks 3.1.

Boks 3.1 Retningslinjer for budsjettpolitikken – handlingsregelen

Regjeringen Stoltenberg I la i St.meld. nr. 29 (2000–2001) fram følgende retningslinjer for budsjettpolitikken (handlingsregelen), som et flertall i Stortinget sluttet seg til:

- Petroleumsinntektene fases gradvis inn i økonomien, om lag i takt med utviklingen i forventet realavkastning av Statens pensjonsfond utland anslått til 4 pst. av fondskapitalen.
- Det legges vekt på å jevne ut svingninger i økonomien, for å sikre god kapasitetsutnyttelse og lav arbeidsledighet.

Handlingsregelen legger til rette for en stabil utvikling i norsk økonomi både på kort og lang sikt:

- *Statsbudsjettet skjermes fra virkningene av svingninger i petroleumspriser.* Innbetalinger fra petroleumsvirksomheten til staten plasseres i Statens pensjonsfond utland, mens det over tid er den forventede realavkastningen som skal brukes. Dermed får kortsiktige endringer i olje- og gasspriser lite å si for budsjettpolitikken, samtidig som petroleumsformuen også kommer framtidige generasjoner til gode.
- *Handlingsregelen legger til rette for en gradvis innfasing av petroleumsinntekter, i takt med veksten i fondet.* Ved store endringer i fondskapitalen, eller i forhold som påvirker det strukturelle, oljekorrigerte underskuddet, skal konsekvensene for bruken av petroleumsinntekter jevnes ut over flere år. En jevn innfasing av petroleumsinntektene bidrar til å redusere faren for brå og store omstillinger mellom konkurranseutsatte og skjermede næringer.

- *De automatiske stabilisatorene i budsjettet får virke.* Den løpende bruken av petroleumsinntekter måles ved det strukturelle, oljekorrigerte underskuddet, og ikke det oljekorrigerte underskuddet. Dette innebærer at overføringene fra fondet til budsjettet tillates å øke når skatteinntektene faller i en lavkonjunktur, mens det er omvendt i en høykonjunktur. På den måten skjermes budsjettets utgiftsside fra konjunkturrelle svingninger i skatteinntektene.
- *Handlingsregelen åpner for at budsjettpolitikken kan benyttes til å stabilisere produksjon og sysselsetting.* I perioder med høy ledighet kan en bruke mer enn forventet realavkastning av fondskapitalen for å stimulere produksjon og sysselsetting. Motsatt kan det være behov for å holde igjen i finanspolitikken i perioder med høy aktivitet i økonomien.
- *Handlingsregelen og fondskonstruksjonen bidrar til å stabilisere markedet for norske kroner.* Gjennom oljefondet blir en stor del av statens inntekter fra olje og gass investert i utlandet. Ved at valutainntektene plasseres i utlandet, legges det til rette for bedre balanse i markedet for norske kroner. Virkningen på kronekursen av svingninger i oljeprisen dempes.
- *Handlingsregelen bidrar til forutsigbarhet om bruken av petroleumsinntekter i norsk økonomi.* På den måten støtter rammeverket for finanspolitikken opp under pengepolitikken og legger et grunnlag for stabile forventninger, bl.a. i valutamarkedet.

Dagens høye innbetalinger fra petroleumsvirksomheten bør ikke betraktes som inntekter i vanlig forstand. Olje og gass er ikke-fornybare ressurser, og innbetalingene til staten har isolert sett et motstykke i en tilsvarende reduksjon i statens gjenværende petroleumsressurser. Skal vi ha glede av oljeinntektene på varig basis, må bruken av dem frikoples fra de løpende innbetalingene til staten. De budsjettpolitiske retningslinjene ivaretar dette hensynet. Statens netto kontantstrøm fra oljevirksomheten overføres i sin helhet til Statens pensjonsfond utland, mens det over tid er realavkastningen av fondet som skal brukes. På denne måten skjermes utviklingen i offentlige utgifter og det øvrige skattenivået fra virkningene av svingende oljepriser, samtidig som staten akkumulerer en betydelig finansformue i fondet.

Handlingsregelen bestemmer uttaket fra fondet over tid, men fastlegger ikke nivået på statsbudsjettets utgifter eller øvrige inntekter. I tillegg til å følge handlingsregelen for bruk av oljeinntekter vil Regjeringen holde det samlede skatte- og avgiftsnivået uendret, i tråd med sin politiske plattform. Sammen med handlingsregelen setter dette skattenivået en ramme for budsjettets utgifter utenom petroleumsvirksomheten som Regjeringen prioriterer innenfor.

For at det finanspolitiske rammeverket skal kunne oppfylle sine formål, må utgifter som finansieres av statlige bevilgninger framgå av statsbudsjettet. Et helhetlig budsjett gir også et godt grunnlag for å prioritere mellom ulike formål, innenfor rammer som ivaretar hensynet til en balansert utvikling i økonomien og bærekraften i offentlige finanser. Det statsfinansielle utføret som enkelte land i Europa har kommet opp i, viser hvor viktig det er å holde orden i offentlige budsjetter.

Regjeringen legger stor vekt på hensynet til en balansert økonomisk utvikling i den løpende utformingen av budsjettpolitikken. For å dempe virkningene på norsk økonomi av finanskrisen og det internasjonale økonomiske tilbakeslaget ble finanspolitikken lagt om i kraftig ekspansiv retning i 2009. Bruken av petroleumsinntekter ble brakt opp på et nivå over forventet realavkastning av fondet. Tall fra bl.a. statsregnskapet viser at bruken av petroleumsinntekter i 2011 igjen lå klart under forventet fondsavkastning, samtidig som aktiviteten i norsk økonomi har tatt seg opp igjen. Hensynet til kronekursen og konkurranseutsatte næringer taler for at en også framover viser tilbakeholdenhet i bruken av oljeinntekter.

På lengre sikt står vi overfor store utfordringer i budsjettpolitikken som følge av en aldrende befolkning. De siste tiårene har befolkningsutviklingen i Norge vært forholdsvis gunstig for offentlige finanser, med en viss nedgang i andelen eldre. Denne utviklingen har nå snudd. Etter å ha falt jevnt siden tidlig på 1990-tallet begynte andelen i befolkningen som er eldre enn 67 år å vokse i 2010. Veksten ventes å fortsette i tiårene framover. Selv med en forholdsvis høy oljepris viser langsiktige budsjettframskrivninger at vi etter hvert vil stå overfor store utfordringer i finanspolitikken. Dagens sparing i Statens pensjonsfond vil komme godt med etter hvert som utgiftene knyttet til en aldrende befolkning slår fullt inn i offentlige budsjetter.

3.1.2 Gjennomføringen av budsjettpolitikken i 2011

Statsregnskapet for 2011 viser et oljekorrigert underskudd på 79 mrd. kroner. Det er 27 mrd. kroner lavere enn anslått i Nasjonalbudsjettet 2012. Anslaget for det oljekorrigerte underskuddet i 2011 er blitt nedjustert i flere runder, jf. tabell 3.1.

Statens skatte- og avgiftsinntekter utenom olje ble i fjor 17 mrd. kroner høyere enn anslått i Nasjonalbudsjettet 2012. Samtidig ble statens utgifter og andre inntekter enn skatter og avgifter netto 10 mrd. kroner lavere enn anslått. Vel halvparten av oppjusteringen av skatte- og avgiftsinntektene kan tilskrives rekordhøye innbetalte skatter fra selskaper utenom petroleumsvirksomhet, jf. figur 3.1. Også inntektene fra skatt på arbeid ble i fjor større enn ventet. Både lønnsveksten og veksten i sysselsettingen ble høyere enn opprinnelig anslått. I tillegg ble periodiseringen av skatteinntektene i statsregnskapet lagt om mot slutten av fjoråret, slik at statens og folketrygdens andel av skatteinngangen nå regnskapsføres i samme måned som i skatteregnskapet. Denne tekniske omleggingen endrer ikke skatteinngangen sett over tid, men økte de regnskapsførte skatteinntektene i 2011 med om lag 3½ mrd. kroner.

Ny informasjon om den økonomiske utviklingen har også påvirket vurderingen av hvor stor del av skatteinngangen i 2011 som bør regnes som strukturell. Anslaget for strukturelle skatte- og avgiftsinntekter mv. i 2011 er oppjustert med 5½ mrd. kroner fra Nasjonalbudsjettet 2012. Dette skyldes særlig at det nå legges til grunn et høyere langsiktig normalnivå for skatter fra foretak utenom petroleumsvirksomhet, samt et litt høyere

Tabell 3.1 Nøkkeltall for budsjettets stilling. Anslag for 2011 gitt på ulike tidspunkt.¹ Mrd. kroner

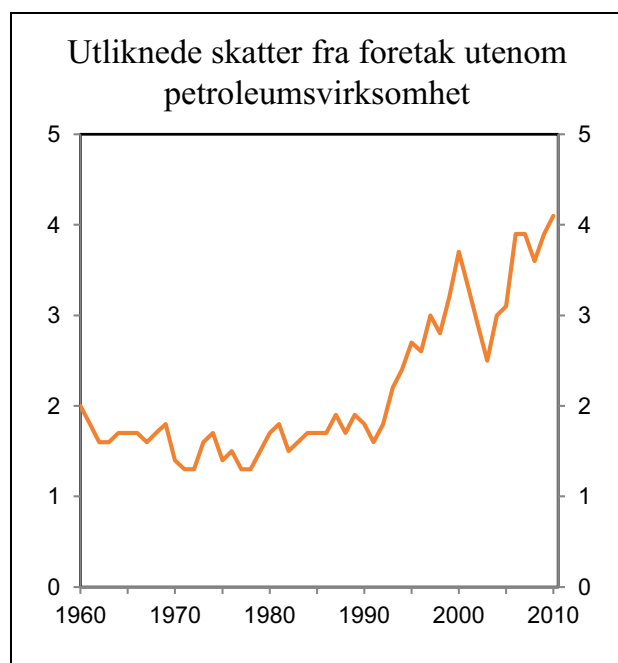
	Endring ifm.					Statsregnskap
	NB11	RNB11	NB12	Nysaldert	Regnskap	
Oljekorrigert underskudd.....	135,0	-19,1	-9,7	-22,0	-4,8	79,4
Strukturelt, oljekorrigert underskudd.....	128,1	-15,2	-4,1	-9,8	-4,9	94,1
Forventet fondsavkastning (4 %-banen).....	120,7	2,5	0,0	0,0	0,0	123,2
Avstand til 4 %-banen.....	7,4	-17,7	-4,1	-9,8	-4,9	-29,2
<i>Memo (prosent/prosentenhet):</i>						
Budsjettimpuls.....	-0,2	-0,1	0,0	-0,3	-0,1	-0,7
Reell, underliggende utgiftsvekst.....	2,3	0,5	0,0	-0,6	-0,5	1,7

¹ Nasjonalbudsjettet 2011 (NB11), Revidert nasjonalbudsjett 2011 (RNB11), Nasjonalbudsjettet 2012 (NB12), Ny saldering av statsbudsjettet 2011 (nysaldert), Statsrekneskapen 2011 (regnskap).

Kilde: Finansdepartementet.

underliggende nivå på sysselsettingen. Det er gjort nærmere rede for oppdelingen av skatte- og avgiftsinngangen i en konjunktorell og en strukturell del i avsnitt 3.1.5.

Det strukturelle, oljekorrigerte underskuddet i 2011 anslås nå til 94 mrd. kroner. Dette er

Figur 3.1 Utliknede skatter fra foretak utenom petroleumsvirksomhet. Prosent av BNP for Fastlands-Norge

Kilder: Finansdepartementet og Statistisk sentralbyrå.

15 mrd. kroner lavere enn i Nasjonalbudsjettet 2012 og 29 mrd. kroner under 4-prosentbanen, jf. figur 3.2A. Bruken av oljeinntekter i 2011, målt ved det strukturelle, oljekorrigerte underskuddet, anslås til 3,1 pst. av kapitalen i Statens pensjonsfond utland ved inngangen til 2011.

Endringen i den strukturelle, oljekorrigerte budsjettbalansen i prosent av trend-BNP for Fastlands-Norge brukes som en summarisk indikator for budsjettets etterspørselsvirkning. Målt ved denne indikatoren, anslås budsjettet for 2011 å ha gitt en negativ etterspørselsimpuls tilsvarende $\frac{3}{4}$ prosentenheter. Dette er noe mer innstrammende enn anslått i Nasjonalbudsjettet 2011 og Nasjonalbudsjettet 2012.

Den reelle, underliggende veksten i statsbudsjettets utgifter fra 2010 til 2011 anslås nå til 1,7 pst. Dette er 0,6 prosentenheter lavere enn lagt til grunn i Nasjonalbudsjettet 2011. Nedjusteringen skyldes dels at utgiftene i statsregnskapet ble lavere enn lagt til grunn og dels at prisveksten for statsbudsjettets utgifter ble høyere enn anslått. Den økte prisveksten må først og fremst ses i sammenheng med høyere lønnsvekst. Den nominelle utgiftsveksten anslås til 5,5 pst.

Det samlede overskuddet på statsbudsjettet og i Statens pensjonsfond ble 374 mrd. kroner i 2011, jf. tabell 3.2. Dette er 35 mrd. kroner høyere enn anslått i Nasjonalbudsjettet 2012. Det økte overskuddet skyldes både lavere oljekorrigert underskudd og høyere netto kontantstrøm fra petroleumsvirksomheten, mens litt lavere rente- og

Tabell 3.2 Hovedtall på statsbudsjettet og i Statens pensjonsfond. Mrd. kroner

	Regnskap		Anslag
	2010	2011	2012
Totale inntekter	1 064,8	1 223,5	1 268,3
1 Inntekter fra petroleumsvirksomhet.....	296,1	372,2	403,7
1.1 Skatter og avgifter	159,2	209,7	227,4
1.2 Andre petroleumsinntekter	136,9	162,6	176,3
2 Inntekter utenom petroleumsvirksomhet	768,7	851,3	864,6
2.1 Skatter og avgifter fra Fastlands-Norge	713,5	777,5	807,4
2.2 Andre inntekter	55,1	73,7	57,2
Totale utgifter	892,9	952,1	1 002,3
1 Utgifter til petroleumsvirksomhet.....	20,1	21,4	26,0
2 Utgifter utenom petroleumsvirksomhet.....	872,7	930,7	976,3
Overskudd på statsbudsjettet før overføring til Statens pensjonsfond utland	171,9	271,4	266,1
– Netto kontantstrøm fra petroleumsvirksomheten.....	276,0	350,8	377,7
= Oljekorrigert overskudd	-104,1	-79,4	-111,7
+ Overført fra Statens pensjonsfond utland	109,4	84,2	111,7
= Overskudd på statsbudsjettet	5,3	4,8	0,0
+ Netto avsatt i Statens pensjonsfond utland	166,6	266,6	266,1
+ Rente- og utbytteinntekter mv. i Statens pensjonsfond ...	90,5	103,0	115,2
= Samlet overskudd på statsbudsjettet og i Statens pensjonsfond	262,4	374,4	381,3
Memo:			
Markedsverdien av Statens pensjonsfond utland ¹	3 080,9	3 307,9	3 833,8
Markedsverdien av Statens pensjonsfond ¹	3 215,7	3 437,4	3 970,5
Målt i prosent av BNP	127,4	126,8	140,0
Folketrygdens forpliktelser til alderspensjoner ¹	4 614	4 896	5 176

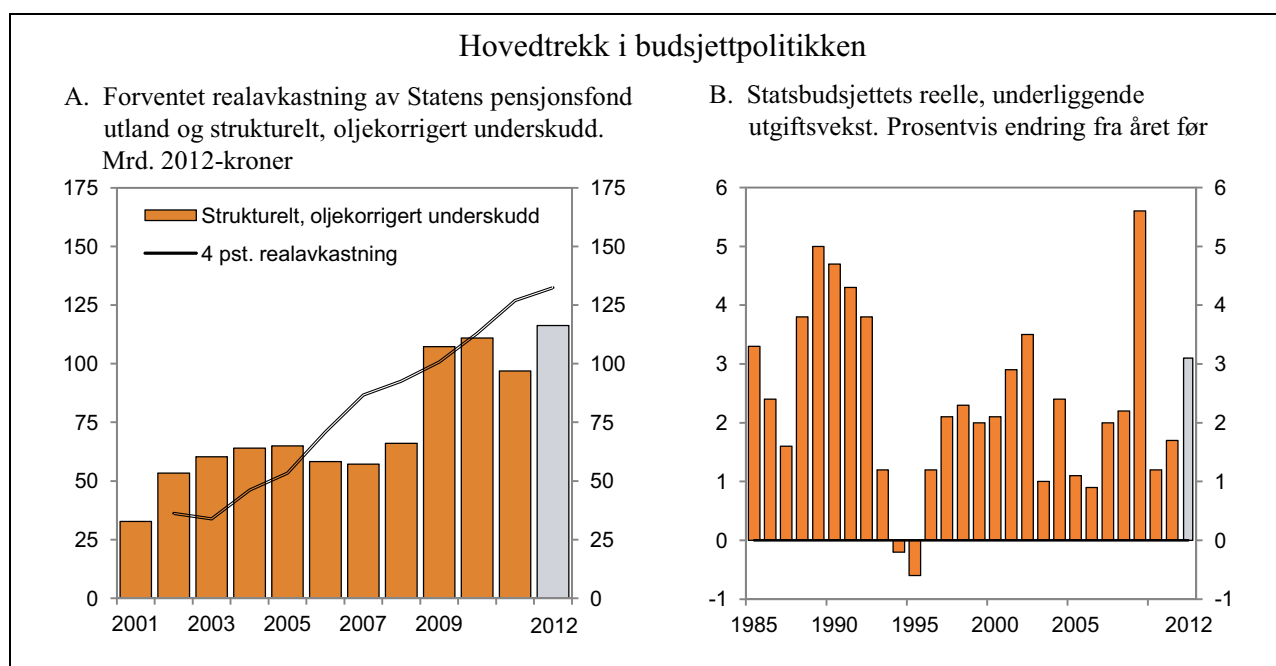
¹ Ved utgangen av året.

Kilder: Finansdepartementet og Statistisk sentralbyrå.

utbytteinntekter i Statens pensjonsfond trekker i motsatt retning.

Overføringen fra Statens pensjonsfond utland til statsbudsjettet for å dekke det oljekorrigerte underskuddet vedtas i forbindelse med nysaldert budsjett. Som følge av at det oljekorrigerte underskuddet ble lavere enn anslått i nysaldert budsjett, gjøres statsregnskapet for 2011 opp med et overskudd på nærmere 5 mrd. kroner.

Markedsverdien av kapitalen i Statens pensjonsfond utland utgjorde ved utgangen av 2011 om lag 3 308 mrd. kroner, som er 193 mrd. kroner mer enn anslått i Nasjonalbudsjettet 2012. Den samlede kapitalen i Statens pensjonsfond, der også kapitalen i Statens pensjonsfond Norge er inkludert, var 3 437 mrd. kroner ved utgangen av 2011.

Figur 3.2 Hovedtrekk i budsjettpolitikken

Kilde: Finansdepartementet.

3.1.3 Statsbudsjettet og Statens pensjonsfond i 2012

Det salderte statsbudsjettet for 2012 viste et strukturelt, oljekorrigert underskudd på 122 mrd. kroner. Den anslåtte bruken av oljeinntekter lå 2,4 mrd. kroner under forventet realavkastning av Statens pensjonsfond utland. Slik anslaget for 2011 da så ut, innebar det salderte budsjettet for 2012 en økning i det strukturelle, oljekorrigerte underskuddet som andel av trend-BNP for Fastlands-Norge på $\frac{1}{4}$ prosentenheter.

På bakgrunn av ny informasjon om utviklingen i norsk økonomi er anslaget for strukturelle skatter og avgifter fra fastlandsøkonomien i 2012 satt opp med $5\frac{1}{2}$ mrd. kroner sammenliknet med Nasjonalbudsjettet 2012, dvs. med om lag like mye som anslaget for 2011, jf. omtalen i avsnitt 3.1.2. Samtidig har innbetalingene av arbeidsgiveravgift og forskuddstrekk så langt i 2012 også vært sterkere enn ventet.

Bevilgningsendringer i forbindelse med Revidert nasjonalbudsjett 2012, samt forslag som allerede er fremmet for Stortinget, styrker budsjettbalansen med 0,5 mrd. kroner fra saldert budsjett. Blant annet bidrar lavere anslåtte utgifter i folketrygden isolert sett til at utgiftene reduseres. Det vises til nærmere omtale i Prop. 111 S (2011–2012) Tilleggsbevilgninger og omprioriteringer i statsbudsjettet 2012.

Det strukturelle, oljekorrigerte underskuddet i 2012 anslås nå til 116 mrd. kroner. Dette er 6 mrd. kroner lavere enn i Nasjonalbudsjettet 2012. Målt ved endringen i det strukturelle, oljekorrigerte underskuddet som andel av trend-BNP for Fastlands-Norge anslås budsjettet å gi en positiv etterspørselsimpuls i 2012 som tilsvarer $\frac{3}{4}$ prosentenheter. At budsjettet for 2012 nå framstår som mer ekspansivt enn i fjor høst, har sammenheng med at det strukturelle, oljekorrigerte underskuddet er nedjustert for begge år, men mest for 2011. Etterspørselsimpulsen for 2011 og 2012 sett under ett anslås litt lavere enn i fjor høst.

Med en forventet fondsavkastning i 2012 på 132,3 mrd. kroner ligger den anslåtte bruken av petroleumsinntekter 16 mrd. kroner under 4-prosentbanen, jf. figur 3.2A. Målt i forhold til fondskapitalen ved inngangen til året anslås bruken av oljeinntekter i 2012 til 3,5 pst.

Den underliggende realveksten i statsbudsjettets utgifter anslås til 3,1 pst. fra 2011 til 2012, jf. figur 3.2B. Dette tilsvarer 28,5 mrd. kroner og er $\frac{1}{2}$ prosentenheter høyere enn gjennomsnittet for de siste 25 årene. Den nominelle veksten anslås til 6,2 pst., mens prisveksten er beregnet til 3,0 pst. Ved beregning av den underliggende utgiftsveksten holdes statsbudsjettets utgifter til statlig petroleumsvirksomhet, dagpenger til arbeidsledige og renter utenfor. For å gjøre utgiftene sammenliknbare over tid er det i tillegg korrigert for

Tabell 3.3 Statsbudsjettets inntekter og utgifter i 2012. Endringer fra saldert budsjett. Mill. kroner

	Saldert budsjett	Endring	Revidert nasjonalbudsjett
A Inntekter utenom petroleumsvirksomhet	860 808	3 783	864 591
Skatter og avgifter fra Fastlands-Norge	800 457	6 977	807 434
Renteinntekter.....	19 722	-2 807	16 915
Andre inntekter	40 628	-386	40 242
B Utgifter utenom petroleumsvirksomhet.....	981 055	-4 791	976 264
Renteutgifter.....	14 939	-2 879	12 061
Dagpenger	11 584	-1 036	10 548
Andre utgifter	954 532	-876	953 656
C Oljekorrigert overskudd (A-B).....	-120 247	8 574	-111 674
D Netto kontantstrøm fra petroleumsvirksomhet.....	351 691	26 034	377 725
E Avsetning til Statens pensjonsfond utland.....	231 443	34 608	266 051
F Rente- og utbytteinntekter mv. i Statens pensjonsfond.....	114 300	900	115 200
G Samlet overskudd på statsbudsjettet og i Statens pensjonsfond	345 743	35 508	381 251

Kilde: Finansdepartementet.

ekstraordinære endringer og enkelte regnskapsmessige forhold.

Realveksten i kommunesektorens samlede inntekter i 2012 anslås til 5,1 mrd. kroner, eller 1,4 pst., målt i forhold til regnskap for 2011. Sammenliknet med Nasjonalbudsjettet 2012 er anslaget oppjustert med 1,1 mrd. kroner.

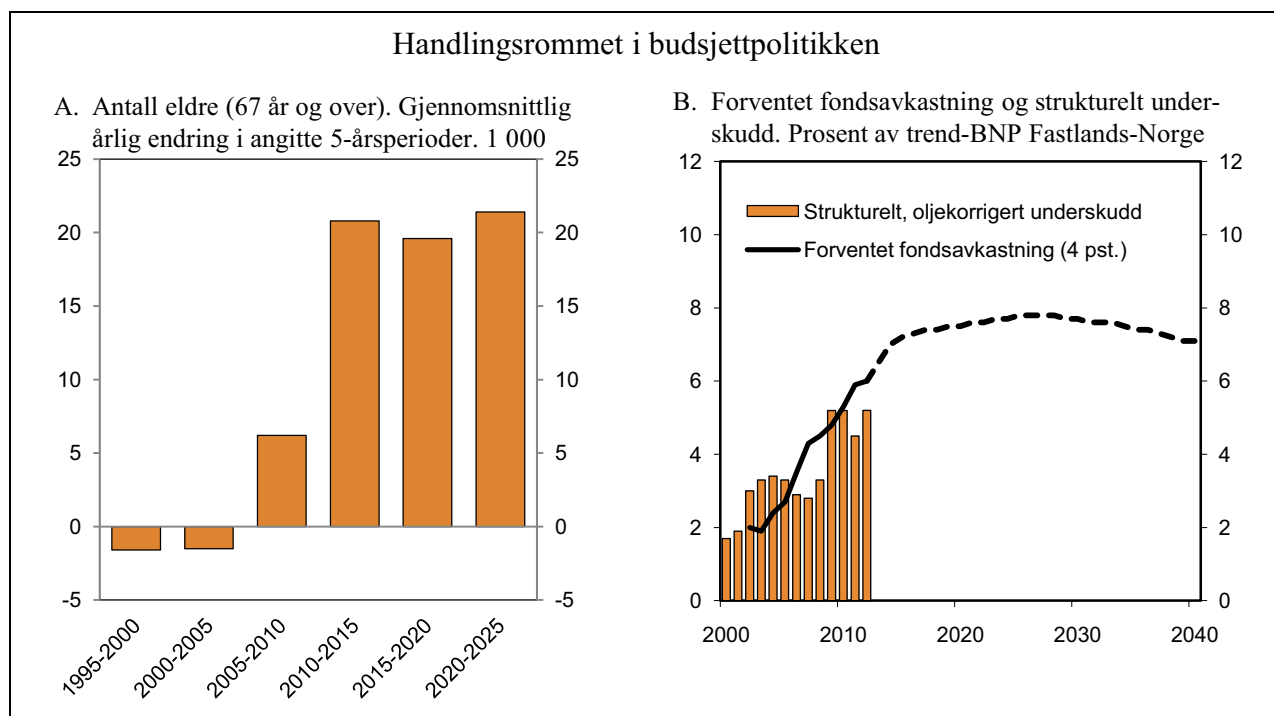
Samlet overskudd på statsbudsjettet og i Statens pensjonsfond i 2012 anslås til 381 mrd. kroner, som er 36 mrd. kroner høyere enn sist høst, jf. tabell 3.3.

Det er betydelig usikkerhet om utviklingen i markedsverdien av Statens pensjonsfond utland gjennom 2012. Ved utgangen av april utgjorde fondskapitalen om lag 3 510 mrd. kroner. Samtidig er anslaget for nettoavsetningene i fondet i 2012 oppjustert med 35 mrd. kroner sammenliknet med Nasjonalbudsjettet 2012. Anslaget for statens netto kontantstrøm fra petroleumsvirksomheten er satt opp med 26 mrd. kroner. Oppjusteringen har sammenheng med at oljeprisanslaget er økt med 75 kroner til 650 kroner per fat. I tillegg er anslått uttak fra fondet satt ned med knapt 9 mrd. kroner som følge av lavere oljekorrigert underskudd. Med 4 pst. realavkastning ut året kan den samlede kapitalen i Statens pensjonsfond utland ved utgangen av 2012 anslås til 3 834 mrd.

kroner. Dette er 291 mrd. kroner høyere enn lagt til grunn i Nasjonalbudsjettet 2012.

Markedsverdien av den samlede kapitalen i Statens pensjonsfond anslås til 3 971 mrd. kroner ved utgangen av 2012. Det tilsvarer 140 pst. av BNP. Statsforvaltningens nettofordringer utenom Statens pensjonsfond utgjorde ved utgangen av 2011 knapt 900 mrd. kroner. Dette tilsvarer 33 pst. av BNP Fastlands-Norge, som er om lag det samme som for ti år siden. Samlet sett har den norske stat en betydelig netto finansformue sammenliknet med de aller fleste andre OECD-land.

Staten har imidlertid også betydelige og økende forpliktelser til bl.a. pensjoner. Statens utgifter til alderspensjoner i folketrygden kommer først til syne på statsbudsjettet etter hvert som pensjonene utbetales. Basert på gjeldende pensjonssystem kan nåverdien av allerede opptjente alderspensjonsrettigheter i folketrygden anslås til 5 176 mrd. kroner ved utgangen av 2012. Statens forpliktelser i folketrygden til uføre- og etterlattepensjoner, samt alderspensjon til personer som er bosatt i utlandet, er da ikke medregnet. De opparbeidede rettighetene til pensjoner i folketrygden er således langt større enn kapitalen i Statens pensjonsfond. I tillegg har staten forpliktelser til opptjente rettigheter i Statens Pensjonskasse som kan anslås til 495 mrd. kroner ved utgangen av 2011.

Figur 3.3 Handlingsrommet i budsjettpolitikken

Kilder: Finansdepartementet og Statistisk sentralbyrå.

3.1.4 Budsjettpolitikken på mellomlang sikt

Over tid bestemmes handlingsrommet i budsjettpolitikken i hovedsak av utviklingen i skattegrunnlagene i fastlandsøkonomien, bindinger på utgifts- og inntektssiden fra tidligere vedtak og utviklingen i forventet realavkastning av kapitalen i Statens pensjonsfond utland. I tillegg påvirkes handlingsrommet av om bruken av oljeinntekter i utgangsåret avviker fra anslaget for forventet fondsavkastning.

Utviklingen i samlet etterspørsel, produksjon og sysselsetting ventes å gi økte inntekter til staten framover. For de nærmeste årene anslås den underliggende veksten i skatte- og avgiftsinntektene til om lag 17 mrd. kroner per år. Samtidig anslås bindingene i folketrygden å bidra til å øke utgiftene med vel 10 mrd. 2012-kroner per år som gjennomsnitt for fireårsperioden 2013–2016. Det er særlig utgiftene til alderspensjon som ventes å øke sterkt de nærmeste årene. Det skyldes først og fremst at antall eldre i befolkningen nå øker raskt, jf. figur 3.3A. Tallene i figuren er basert på middelalternativet i Statistisk sentralbyrås siste befolkningsframskriving. Denne innebærer at antallet eldre (67 år og over) i forhold til antallet personer i yrkesaktiv alder (20–66 år) øker fra 22 pst. i 2012 til 27 pst. i 2015 og 40 pst. i 2060. Aldringen av befolkningen slår ikke bare ut i økte

pensjonsutgifter, men vil også medføre økte utgifter til helse og omsorg dersom dagens standarder og dekningsgrader i offentlige velferdsordninger videreføres.

Ifølge retningslinjene for budsjettpolitikken skal bruken av petroleumsinntekter over tid følge utviklingen i forventet realavkastning av kapitalen i Statens pensjonsfond utland, anslått til 4 pst. av fondskapitalen. I gjennomsnitt har bruken av oljeinntekter økt med 0,3 prosentenheter per år siden handlingsregelen ble innført i 2001, målt som andel av trend-BNP for Fastlands-Norge. Basert på anslag for utviklingen i fondskapitalen i årene framover ligger det an til at bruken av petroleumsinntekter kan øke fra 5,2 pst. av verdiskapingen i fastlandsøkonomien i 2012 til i underkant av 8 pst. rundt 2025, det vil si med 0,2 prosentenheter per år. En vil da ha nådd toppen for bruk av oljepenger i forhold til verdiskapingen i fastlandsøkonomien, og dette forholdstallet anslås deretter gradvis å avta. Samtidig vil de aldersrelaterede utgiftene fortsette å øke kraftig.

De nærmeste årene er det utsikter til god vekst i norsk økonomi, samtidig som kapitalen i Statens pensjonsfond utland ligger an til å vokse markert. Dette taler for at bruken av oljeinntekter bør holdes under 4-prosentbanen i flere år framover. Tilbakeholdenhet i finanspolitikken vil lette presset på kronekursen og konkurranseutsatte

Tabell 3.4 Statens pensjonsfond utland, forventet realavkastning og strukturelt, oljekorrigert budsjettunderskudd. Mrd. kroner og prosent

	Løpende priser			Faste 2012-priser			Strukturelt underskudd	
	Statens pensjonsfond utland ved inngangen til året ¹	Forventet avkastning (4 pst. av fondskapitalen)	Strukturelt, oljekorrigert budsjettunderskudd	Forventet avkastning (4 pst. av fondskapitalen)	Strukturelt, oljekorrigert budsjettunderskudd	Avvik fra 4 pst. banen	I pst. av trend-BNP for Fastlands-Norge	I pst. av fondskapitalen
2001	386,6	-	21,6	-	32,8	-	1,9	-
2002	619,3	24,8	36,6	36,1	53,3	17,2	3,0	5,9
2003	604,6	24,2	43,1	33,8	60,3	26,4	3,3	7,1
2004	847,1	33,9	47,1	46,1	64,0	17,9	3,4	5,6
2005	1 011,5	40,5	49,3	53,3	65,0	11,6	3,3	4,9
2006	1 390,1	55,6	45,7	70,8	58,3	-12,6	2,9	3,3
2007	1 782,8	71,3	47,1	86,7	57,2	-29,5	2,8	2,6
2008	2 018,5	80,7	57,7	92,5	66,1	-26,4	3,3	2,9
2009	2 279,6	91,2	97,1	100,7	107,3	6,6	5,2	4,3
2010	2 642,0	105,7	103,8	112,8	110,9	-2,0	5,2	3,9
2011	3 080,9	123,2	94,1	126,9	96,9	-30,0	4,5	3,1
2012	3 307,9	132,3	116,2	132,3	116,2	-16,1	5,2	3,5
2013	3 833,8	153,4	-	148,8	-	-	-	-
2014	4 292,1	171,7	-	161,5	-	-	-	-
2015	4 659,1	186,4	-	169,8	-	-	-	-
2016	4 975,4	199,0	-	175,7	-	-	-	-
2017	5 298,7	211,9	-	181,2	-	-	-	-
2018	5 624,5	225,0	-	186,4	-	-	-	-
2019	5 950,5	238,0	-	191,0	-	-	-	-
2020	6 284,9	251,4	-	195,3	-	-	-	-

¹ I framskrivningen av fondskapitalen er det for årene fra og med 2013 beregningsteknisk forutsatt en bruk av oljepenger tilsvarende 4 pst. av kapitalen i Statens pensjonsfond utland.

Kilde: Finansdepartementet.

næringer i en situasjon med utsikter til lave renter hos våre handelspartnere.

Noen år fram i tid vil trolig den sterke veksten i kapitalen i Statens pensjonsfond utland avta, både som følge av lavere petroleumsproduksjon og en antatt lavere oljepris enn i dag. Det vil gi mindre rom for å øke bruken av oljeinntekter fra det ene budsjettet til det neste. Samtidig innebærer aldringen av befolkningen høyere vekst i utgiftene til pensjoner, helse og omsorg. Som følge av disse utviklingstrekkene viser langsiktige budsjettframskrivinger et gradvis økende innde-

ningsbehov i offentlige finanser etter 2020, jf. avsnitt 3.2.3.

3.1.5 Nærmere om strukturelt, oljekorrigert underskudd

Det samlede overskuddet på offentlige budsjetter kan endre seg betydelig fra år til år uten at dette er uttrykk for endringer i finanspolitikken. Det reflekterer at overskuddet ikke bare påvirkes av endringer i innretningen av budsjettet, men også av svingninger i inntektene fra petroleumsvirk-

Tabell 3.5 Det strukturelle, oljekorrigerte budsjettoverskuddet.¹ Mill. kroner

	2009	2010	2011	2012
Oljekorrigert overskudd på statsbudsjettet	-96 561	-104 070	-79 399	-111 674
– Netto renter og overføringer fra Norges Bank. Avvik fra trend ²	-441	-402	3 544	2 736
– Særskilte regnskapsforhold	-6 058	-1 364	3 480	0
– Skatter og ledighetstrygd. Avvik fra trend	7 075	1 539	7 643	1 824
= Strukturelt, oljekorrigert budsjettoverskudd	-97 138	-103 843	-94 067	-116 234
Målt i prosent av trend-BNP for Fastlands-Norge	-5,2	-5,2	-4,5	-5,2
Endring fra året før i prosentenheter ³	-1,9	0,0	0,7	-0,8

¹ Finansdepartementets beregninger av strukturell, oljekorrigert budsjettbalanse er dokumentert i et arbeidsnotat som kan lastes ned fra departementets hjemmeside (www.regjeringen.no/fin).

² Det beregnes separate trender for Statens netto renteinntekter og overføringene fra Norges Bank.

³ Endringen i det strukturelle, oljekorrigerte underskuddet som andel av trend-BNP for Fastlands-Norge brukes som en summarisk indikator på budsjettets virkning på økonomien. Negative tall indikerer at budsjettet virker ekspansivt. I motsetning til de modellberegningene som presenteres i nasjonalbudsjettene, tar denne indikatoren ikke hensyn til at ulike inntekts- og utgiftsposter kan ha ulik betydning for aktiviteten i økonomien.

Kilder: Statistisk sentralbyrå og Finansdepartementet.

somheten, endringer i konjunktursituasjonen samt enkelte andre forhold. For å få et best mulig bilde av den underliggende innretningen av budsjettpolitikken og bruken av oljeinntekter er det hensiktsmessig å se på utviklingen i budsjettbalansen utenom inntekter og utgifter knyttet til petroleumsvirksomheten. I tillegg er det hensiktsmessig å korrigere bl.a. for konjunkturelle svingninger i skatter og avgifter og i ledighetstrygden.

Finansdepartementet har siden Nasjonalbudsjettet 1987 benyttet en indikator for strukturelt, oljekorrigert underskudd på statsbudsjettet for å vurdere innretningen av budsjettpolitikken. Etter at handlingsregelen ble innført i 2001, har nivået på det strukturelle, oljekorrigerte underskuddet spilt en viktig rolle i det finanspolitiske rammeverket, som et mål på den underliggende bruken av oljeinntekter over statsbudsjettet. Også i en rekke andre land, herunder landene i EU, står indikatorer for strukturell budsjettbalanse sentralt i vurdering av bærekraften i finanspolitikken.

Det oljekorrigerte budsjettunderskuddet finansieres ved en overføring fra Statens pensjonsfond utland til statsbudsjettet. Handlingsregelen innebærer at denne overføringen over tid skal være lik forventet realavkastning av Statens pensjonsfond utland. Samtidig måles bruken av oljeinntekter det enkelte år ved det strukturelle, oljekorrigerte budsjettunderskuddet. For enkeltår vil det kunne være betydelige forskjeller mellom dette målet og det faktiske oljekorrigerte underskuddet. Disse forskjellene utliknes imidlertid

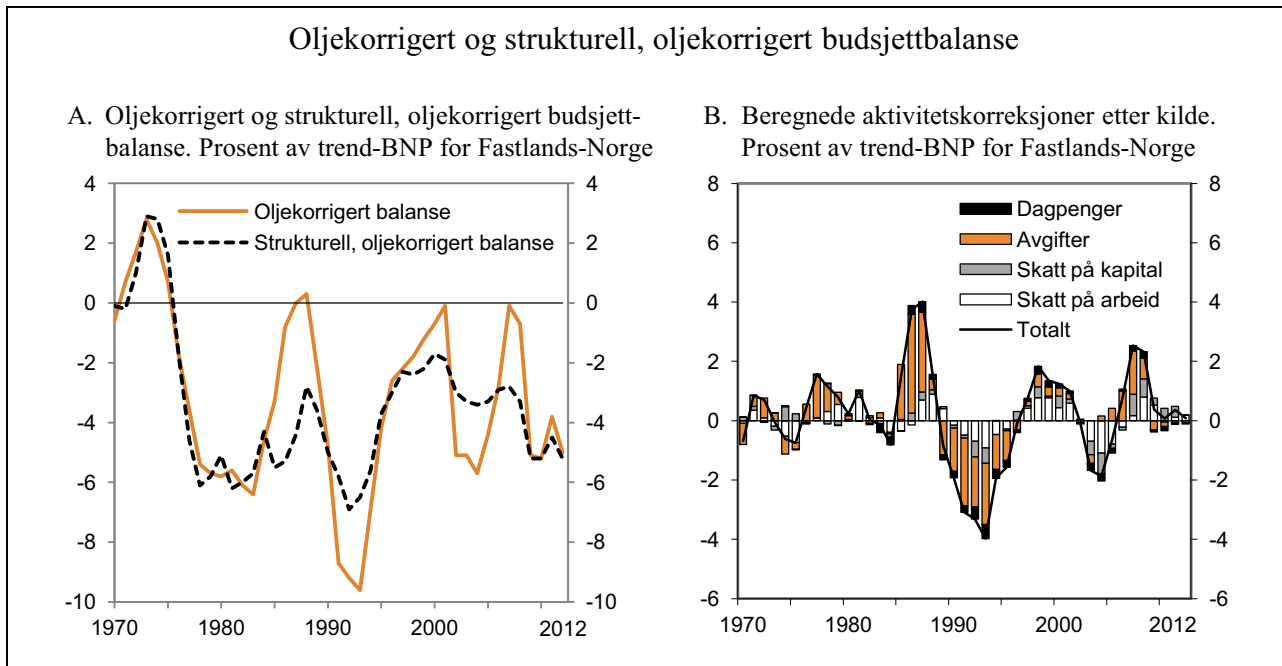
over tid. Til tross for betydelige forskjeller i enkeltår vil dermed også det faktiske uttaket fra fondet over tid følge forventet fondsavkastning.

For å komme fra det oljekorrigerte til det strukturelle, oljekorrigerte budsjettunderskuddet gjøres følgende korreksjoner:

- Det korrigeres for at ulike skatte- og avgiftsinntekter avviker fra sine trendverdier og for at også utbetalingen av ledighetstrygd avhenger av konjunktursituasjonen. Den beregnede korreksjonen for 2012 i tabell 3.5 reflekterer at skatteinntektene (fratrasket ledighetstrygd) anslås å ligge nær trend.
- Det korrigeres for forskjellen mellom faktiske nivåer og anslåtte normalnivåer på statens renteinntekter og renteutgifter og overføringene fra Norges Bank. For å bygge opp Norges Banks egenkapital blir det fra og med 2002 og i en periode framover ikke overført midler fra banken til statsbudsjettet. Dette trekker størrelsen på korreksjonen opp. En korreksjon for avviklingen av Folketrygdfondets beholdning av kontolån til staten fra og med 2007 trekker i motsatt retning.
- Det korrigeres for regnskapsmessige omlegginger og for endringer i funksjonsfordelingen mellom stat og kommune som ikke påvirker den underliggende utviklingen i budsjettbalansen.

Oppdelingen av offentlige inntekter og utgifter i en konjunkturell og en strukturell del kan ikke

Figur 3.4 Oljekorrigert og strukturell, oljekorrigert budsjettbalanse

Kilde: Finansdepartementet.

baseres på direkte observasjoner, men må anslås med utgangspunkt i analyser av regnskapstall, økonomisk statistikk og prognoser for årene framover. Vanligvis blir skillet mellom konjunkturelle og varige endringer trukket med utgangspunkt i beregnede trendnivåer for de størrelsene som inngår. Siden en da også må lage anslag for den framtidige utviklingen i skatter, avgifter og andre økonomiske størrelser, vil slike analyser alltid være usikre. Resultatene vil som regel påvirkes av nye tall for den økonomiske utviklingen lenge etter at statsregnskapet for det enkelte år foreligger. Det er gjort nærmere rede for disse beregningene på Finansdepartementets hjemmeside.

Utviklingen i det oljekorrigerte og det strukturelle, oljekorrigerte overskuddet på statsbudsjettet er vist i figur 3.4A, mens de beregnede aktivitetskorreksjonene er vist i figur 3.4B. Med unntak av årene 1987–1988, 2001 og 2007, som alle var år på slutten av langvarige og kraftige oppgangskonjunkturer, har statsbudsjettet etter 1975 stort sett vist et betydelig faktisk underskudd når inntekter og utgifter ved petroleumsvirksomheten holdes utenfor, men med store svingninger gjennom perioden. Som det framgår av figuren ble bruken av oljeinntekter, målt ved det strukturelle, oljekorrigerte underskuddet, trappet raskt opp rundt midten av 1970-tallet. Siden midten av 1970-tallet har både det oljekorrigerte og det strukturelle, oljekorrigerte underskuddet svingt rundt et gjen-

nomsnittlig nivå på rundt 4 pst. av BNP for Fastlands-Norge.

I tråd med handlingsregelen har bruken av petroleumsinntekter økt siden 2001, og opptrappingen var særlig kraftig i 2009. Beregningene av det strukturelle, oljekorrigerte underskuddet indikerer at den underliggende bruken av petroleumsinntekter har økt med over 80 mrd. 2012-kroner fra 2001 til 2012, til 116 mrd. kroner. For perioden 1972 til 2011 sett under ett har drøyt 40 pst. av statens netto kontantstrøm fra petroleumsvirksomheten blitt brukt over statsbudsjettet, mens resten er anvendt til å betale ned statsgjeld eller øke statens fordringer, fra 1996 særlig i form av oppbyggingen av Statens pensjonsfond utland.

Erfaringer fra både Norge og andre land de siste årene viser at det er betydelig usikkerhet knyttet til anslag for strukturelle budsjettbalanser. Revisjoner i anslagene på i størrelsesorden 1–2 pst. av BNP er ikke uvanlig. Revisjonene kan være betydelige selv etter at året er omme og regnskapstall er publisert, jf. boks 3.2.

Som det framgår av boksen er revurderingene delvis en følge av nye anslag for den underliggende utviklingen i skatter og avgifter. En budsjettpolitikk som tidligere framsto som forsvarlig kan nå framstå som lite bærekraftig. Selv om Norge har klart seg bra gjennom finanskrisen er heller ikke vi immune mot slike endringer. Også norsk økonomi kan bli utsatt for sjokk som i bety-

Boks 3.2 Om revisjoner i anslag for strukturell budsjettbalanse

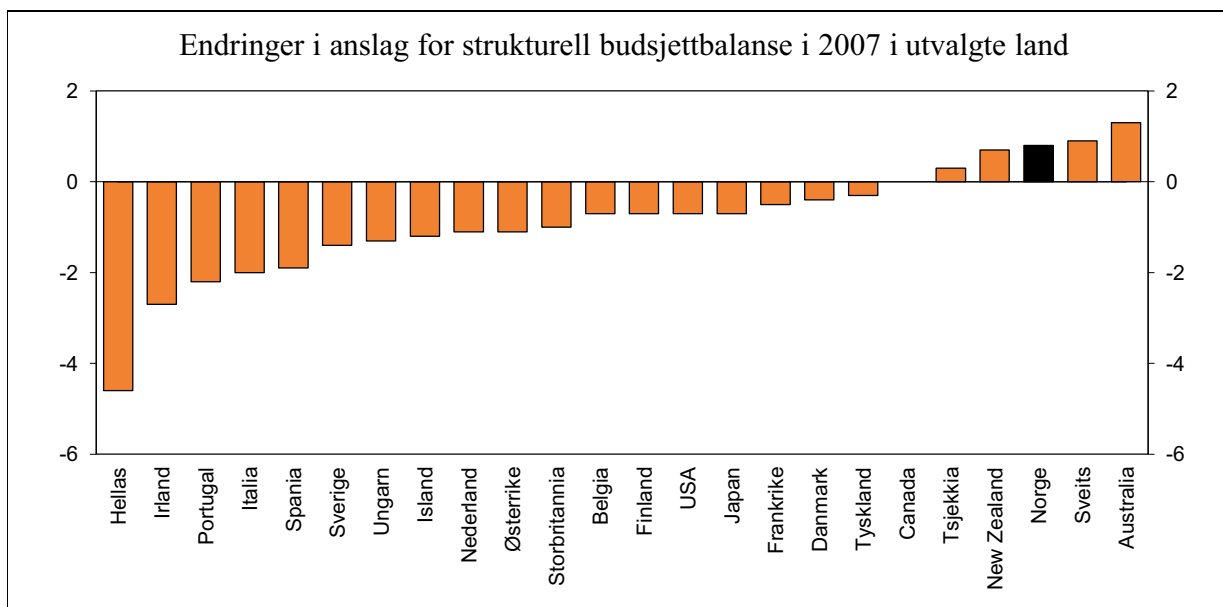
Den strukturelle, oljekorrigerte budsjettbalansen er en sentral indikator i det finanspolitiske rammeverket i Norge, som et mål på den underliggende bruken av oljeinntekter. Også i en rekke andre land spiller indikatorer for strukturell budsjettbalanse en sentral rolle. Den nye finanspakten i EU fastsetter for eksempel at det strukturelle underskuddet i medlemslandene ikke skal være større enn 0,5 pst. av BNP.

Treffsikkerheten i anslag for strukturelle budsjettbalanser kan vurderes ved å sammenlikne anslag gitt på ulike tidspunkt. Dette er illustrert i figur 3.5. Figuren viser endringer i OECDs anslag for strukturell budsjettbalanse for ulike land for 2007, som er året før finanskrisen brøt ut. Figuren viser forskjellen mellom de siste anslagene OECD har gitt (høsten 2011) og anslagene som ble gitt våren 2008, etter at regnskapstallene for 2007 forelå. Endringene er særlig store for Hellas og andre kriserammede euroland. For Hellas anslås det strukturelle underskuddet i 2007 nå hele 4½ prosentenheter høyere enn våren 2008. For ytterligere 10 land er det en forverring på en prosentenheter eller mer. For Norge og noen få andre OECD-land anslås offentlig sektors budsjettbalanse i 2007

nå som noe sterkere enn lagt til grunn våren 2008.

For flere land må de store revisjonene i anslagene ses i sammenheng med det markerte omslaget i den økonomiske utviklingen. I forkant av finanskrisen var mange OECD-land inne i en uvanlig sterk konjunkturoppgang, med høy vekst i skatter og avgifter. Oppgangen ble fulgt av finanskrisen og det kraftigste tilbakeslaget i OECD-landene siden andre verdenskrig. Omslaget har endret vurderingene av den underliggende utviklingen i offentlige finanser i mange land. Denne revurderingen har betydning for hvor mye av skatteinntekten i forkant av finanskrisen som nå tolkes som konjunktorell.

Endringen i anslagene for Norge må ses i sammenheng med at tilbakeslaget i norsk økonomi har vært forholdsvis mildt, godt hjulpet av høye priser på norske eksportvarer som følge av fortsatt god vekst i Kina og enkelte andre framvoksende økonomier. Sysselsettingen har vært høyere enn ventet, understøttet av arbeidsinnvandring fra EØS-området. Dette har bidratt til høy skatteinntang fra arbeid. I tillegg har skatene fra foretak i fastlandsøkonomien økt til et rekordhøyt nivå de siste årene, mens disse skatene i flere andre land har vist en klar nedgang.

Figur 3.5 Strukturell budsjettbalanse i offentlig forvaltning i ulike land. Prosent av potensielt BNP. Endring i anslag for 2007 siden juni 2008¹

¹ For Norge viser figuren endring i Finansdepartementets anslag for strukturell, oljekorrigert budsjettbalanse.

Kilder: OECD og Finansdepartementet.

delig grad svekker statens framtidige inntektspotensiale.

3.2 Utviklingstrekk i offentlige finanser

3.2.1 Innledning

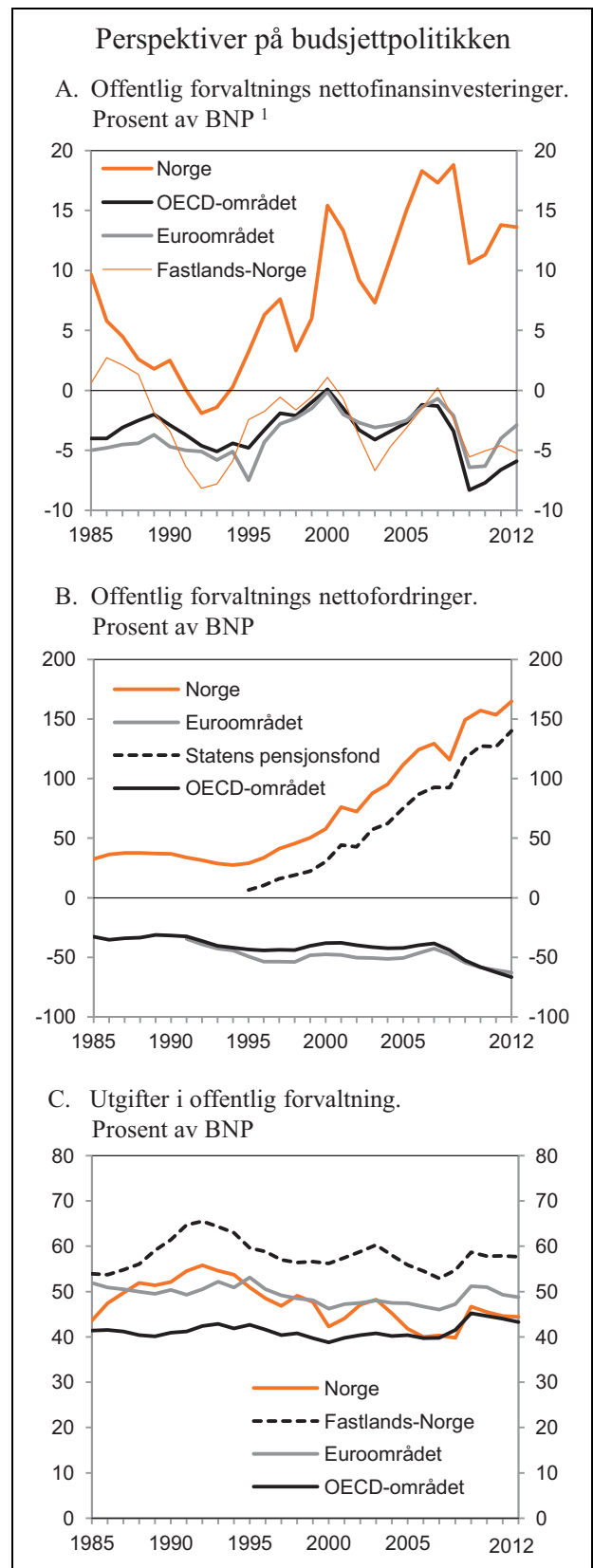
Uroen i finansmarkedene i 2008 og 2009 og det påfølgende internasjonale konjunkturtilbakeslaget har ført til store underskudd i offentlige budsjetter og raskt økende statsgjeld i mange industriland. For å styrke offentlige finanser har en rekke land strammet inn i budsjettene og gjennomført reformer som bidrar til å dempe den framtidige utgiftsveksten knyttet til aldringen av befolkningen. De statsfinansielle utfordringene framstår likevel fortsatt som svært store. Beregninger fra IMF indikerer at industrilandene må foreta store budsjettinnstramminger dersom bruttogjelden skal bringes under 60 pst. av BNP innen 2030, jf. avsnitt 2.1.

Med høye petroleumsinntekter er Norge gunstigere stilt enn de fleste andre land. Disse inntektene har bidratt til store overskudd i offentlig forvaltning i Norge de siste årene. Framover vil imidlertid lavere petroleumsinntekter og stigende utgifter som følge av aldringen av befolkningen legge et økende press på offentlige budsjetter. Utviklingen i offentlige finanser de siste årene omtales nærmere i avsnitt 3.2.2, og de langsiktige utfordringer i avsnitt 3.2.3.

3.2.2 Utviklingen i offentlige finanser de siste årene

Nettofinansinvesteringer er nasjonalregnskapets overskuddsmål og benyttes bl.a. til å sammenlikne overskuddet i offentlig forvaltning mellom land. Siden midten av 1990-tallet har høye petroleumsinntekter bidratt til store overskudd og voksende nettofordringer i offentlig forvaltning i Norge. I samme periode har OECD-landene gjennomgående hatt underskudd i offentlige budsjetter, og nettogjelden for offentlig forvaltning har holdt seg høy.

Målt som andel av BNP gikk nettofinansinvesteringene i offentlig forvaltning markert ned fra 2008 til 2009, både i OECD-området, i euroområdet og i Norge, jf. figur 3.6A. Dette reflekterer både virkninger av det økonomiske tilbakeslaget på skatteinngangen og finanspolitiske tiltak for å dempe konjunkturedgangen. For Norge hadde

Figur 3.6 Perspektiver på budsjettpolitikken

¹ Fastlands-Norge: Offentlig forvaltnings nettofinansinvesteringer utenom petroleumsvirksomhet og Statens pensjonsfond utland i pst. av BNP Fastlands-Norge.

Kilder: Finansdepartementet, OECD og Statistisk sentralbyrå.

også nedgangen i oljeprisen fra det høye nivået i 2008 betydning.

For Norge anslås nettofinansinvesteringene i offentlig forvaltning til 385 mrd. kroner i 2012. Overskuddet tilsvarer 13,6 pst. av BNP, som er om lag uendret fra 2011. Overskuddene i offentlig forvaltning skyldes store overskudd i statsforvaltningen på grunn av petroleumsinntektene, jf. tabell 3.6. Et høyt nivå på bruttorealinvesteringene har bidratt til negative nettofinansinvesteringer og gjeldsøkning i kommuneforvaltningen de siste årene, jf. nærmere omtale av kommuneforvaltningens økonomi i avsnitt 3.3.

Utviklingen i nettofordringene for offentlig forvaltning avhenger ikke bare av størrelsen på nettofinansinvesteringene, men også av utviklingen i markedsverdien på fordringer og gjeld. Som følge av høye inntekter fra petroleumsvirksomheten og store avsetninger i Statens pensjonsfond utland, har offentlig forvaltnings nettofordringer gjennomgående økt kraftig de siste årene, jf. figur 3.6B. Ved utgangen av 2012 utgjorde markedsverdien av offentlig forvaltnings nettofordringer, medregnet kapitalen i Statens pensjonsfond og kapitalinnskudd i statlig forretningsdrift, om lag 4 675 mrd. kroner, eller 165 pst. av BNP. Blant OECD-landene er det bare i Estland, Finland, Luxemburg, Sverige og Norge at offentlig forvaltning har positive nettofordringer.

Offentlige utgifter som andel av BNP benyttes ofte som en indikator for størrelsen på offentlig forvaltning. Målt som andel av fastlands-BNP har de offentlige utgiftene i Norge vært forholdsvis stabile de siste par årene, etter en markert oppgang fra 2008 til 2009. Offentlige utgifter anslås til 57,7 pst. av verdiskapingen i fastlandsøkonomien i 2012. Dette er i underkant av gjennomsnittet for de siste 25 årene, og lavere enn under nedgangskonjunktorene tidlig på 1990-tallet og tidlig på 2000-tallet, jf. figur 3.6C.

Målt som andel av fastlands-BNP framstår de offentlige utgiftene i Norge som forholdsvis høye sammenliknet med nivåene i andre land. Målt i forhold til samlet BNP er de offentlige utgiftene noe lavere enn gjennomsnittet for euroområdet. Dette må ses i sammenheng med at petroleumsinntektene gir et ekstraordinært bidrag til BNP i Norge, og en tilsvarende lav utgiftsandel. Dagens høye petroleumsinntekter er basert på uttapping av en ikke-fornybar ressurs. Over tid vil disse inntektene gradvis avta og til slutt falle helt bort. Offentlige utgifter i forhold til samlet BNP under vurderer derfor finansieringsbyrden på lang sikt. På den annen side vil offentlige utgifter som andel av BNP for Fastlands-Norge overvurdere finansieringsbyrden, før en tar hensyn til aldringen av befolkningen. Dette skyldes dels at en slik regnemåte ikke tar med finansieringsbidraget fra pensjonsfondet. I tillegg ser en bort fra at de ressur-

Tabell 3.6 Nettofinansinvesteringer i offentlig forvaltning. Mill. kroner og prosent av BNP

	2010	2011	2012
A. Nettofinansinvesteringer i statsforvaltningen, påløpt verdi	311 596	396 741	406 535
Samlet overskudd i statsbudsjettet og Statens pensjonsfond	262 433	374 408	381 251
Oljekorrigert overskudd på statsbudsjettet.....	-104 070	-79 399	-111 674
Netto kontantstrøm fra petroleumsvirksomheten	275 957	350 804	377 725
Rente- og utbytteinntekter i Statens pensjonsfond	90 546	103 004	115 200
Overskudd i andre stats- og trygderegnskap	-158	-866	-447
Definisjonsforskjell statsregnskapet/nasjonalregnskapet ¹	49 321	23 198	25 731
B. Nettofinansinvesteringer i kommuneforvaltningen, påløpt verdi..	-27 104	-21 627	-21 052
Kommuneforvaltningens overskudd, bokført verdi	-23 999	-18 193	-21 063
Avvik mellom påløpte og bokførte skatter mv.	-3 105	-3 434	11
C. Offentlig forvaltnings nettofinansinvesteringer (A+B)	284 492	375 114	385 482
Målt som andel av BNP.....	11,3	13,8	13,6

¹ Inkluderer statsforvaltningens påløpte, men ikke bokførte skatter, bl.a. knyttet til petroleumsvirksomhet. Det er videre korrigert for at kapitalinnskudd i forretningsdrift, herunder statlig petroleumsvirksomhet, regnes som finansinvesteringer i nasjonalregnskapet.

sene som nå brukes i petroleumsvirksomheten kan ha alternative anvendelser som også vil gi inntekter til landet.

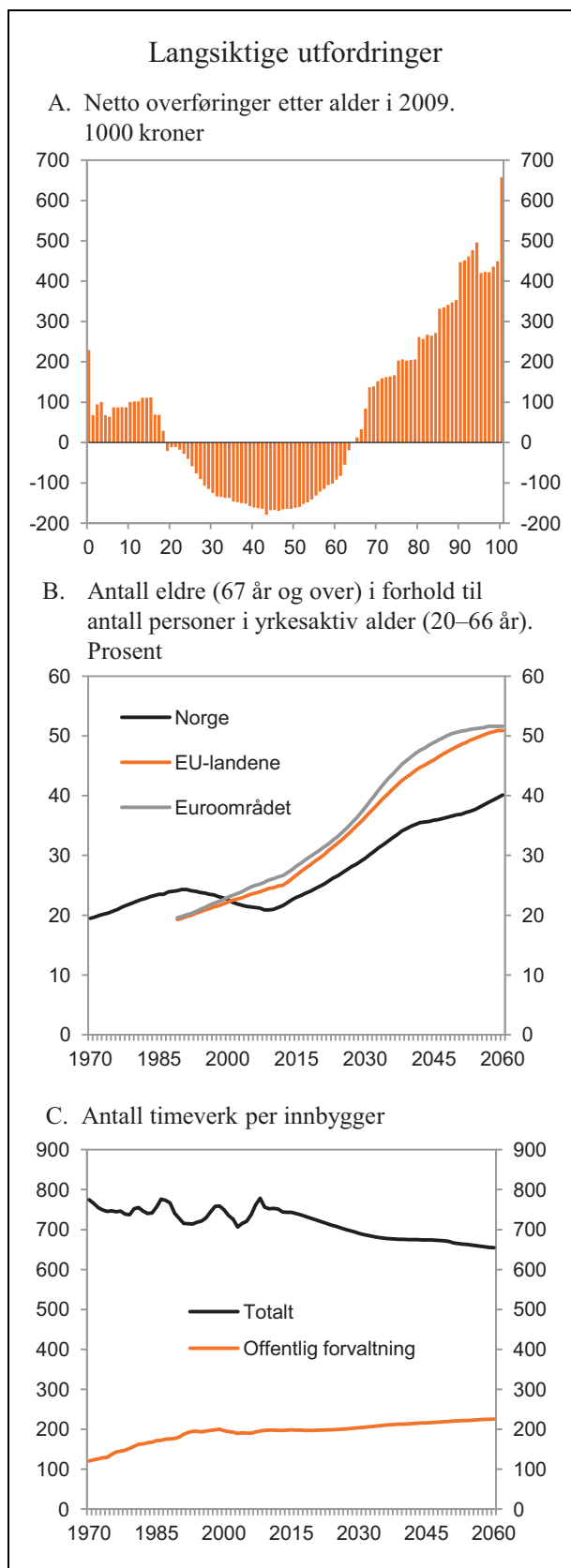
Forskjeller i offentlige utgiftsandeler mellom land gjenspeiler også ulik arbeidsdeling mellom offentlig og privat sektor. For eksempel varierer statens ansvar for alderspensjoner betydelig mellom land. I tillegg er det ulik praksis mellom land for beskatning av pensjoner og andre overføringer. Landene baserer seg også i ulik grad på bruk av skattefradrag (skatteutgifter) som et alternativ til offentlige overføringer. Slike forskjeller påvirker bruttotallene for både offentlige utgifter og inntekter.

3.2.3 Langsiktige utfordringer for finanspolitikken

I likhet med de andre nordiske landene har Norge bygget ut universelle inntektssikringsordninger og et omfattende offentlig tjenestetilbud innen undervisning og helse og omsorg. Høy sysselsetting og lik tilgang til grunnleggende velferdsordninger står sentralt i den norske velferdsmodellen. I all hovedsak er det skatter og avgifter på inntekter skapt av befolkningen i yrkesaktiv alder som finansierer de offentlige velferdsordningene, mens barn, ungdom og eldre er netto mottakere av offentlig finansierte ytelser, jf. figur 3.7A.

Utbyggingen av velferdsordningene de siste tiårene har funnet sted uten tilsvarende økning i skattenivået. Det må bl.a. ses i sammenheng med at bruken av petroleumsinntekter over statsbudsjettet, målt ved det strukturelt oljekorrigerte underskuddet, har økt fra null tidlig på 1970-tallet, til et nivå tilsvarende 5,2 pst. av verdiskapingen i Fastlands-Norge i 2012. Videre har andelen eldre i befolkningen avtatt i Norge, mens den har økt i EU-landene de siste 20 årene. Eldreandelen i Norge er nå på samme nivå som på begynnelsen av 1970-tallet, jf. figur 3.7B. Figuren illustrerer samtidig at denne utviklingen nå snur. I middelalternativet i siste befolkningsframskriving fra Statistisk sentralbyrå anslås andelen over 66 år å øke fra vel 21 per 100 personer i yrkesaktiv alder i dag til knapt 30 per 100 personer i yrkesaktiv alder i 2030 og videre til om lag 40 per 100 personer i 2060.

Økningen i andelen eldre skyldes først og fremst økt forventet levealder, men de store fødselstallene etter krigen bidrar også noe de nærmeste årene. Siden Folketrygdloven ble vedtatt i 1967, har forventet levealder ved fødsel økt med mer enn 7 år i Norge. I samme periode er både

Figur 3.7 Langsiktige utfordringer

Kilder: Eurostat, Finansdepartementet og Statistisk sentralbyrå.

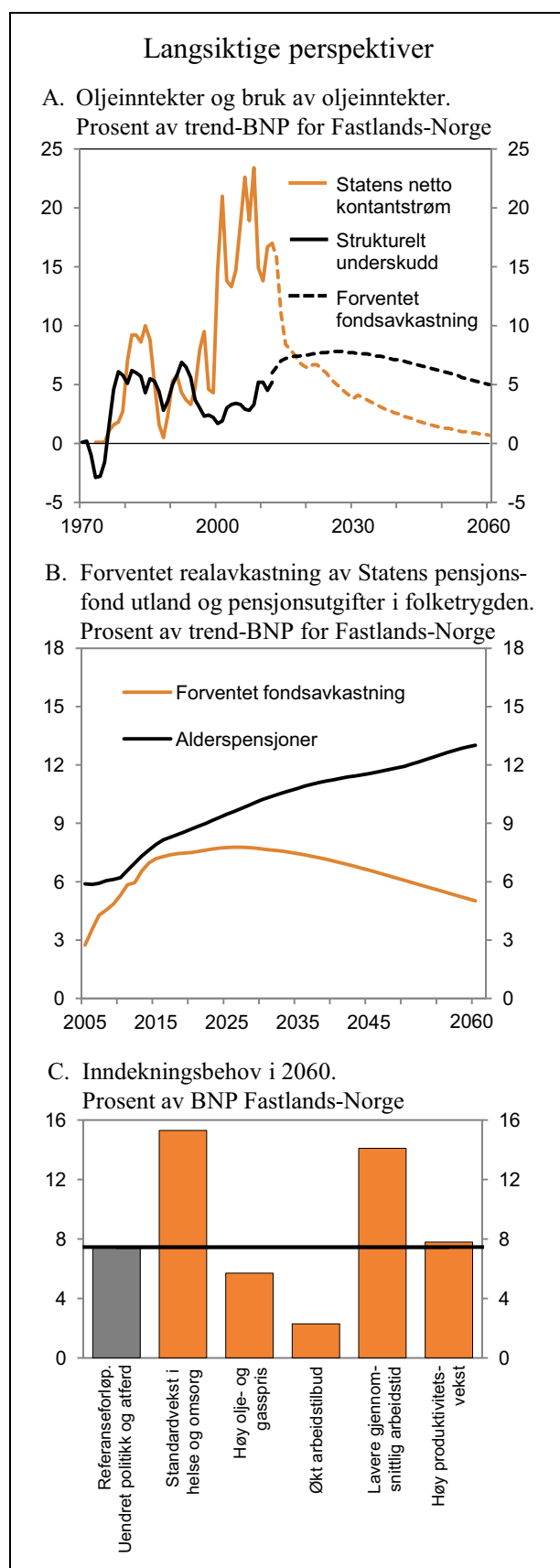
den formelle og den reelle pensjonsalderen redusert. I middelalternativet er det lagt til grunn at forventet levealder for nyfødte vil øke med ytterligere om lag 6½ år fram til 2060.

Med videreføring av dagens sysselsettingsfrekvenser etter alder for ulike demografiske grupper, vil de forventede endringene i befolkningens størrelse og sammensetning føre til en reduksjon i samlet arbeidsinnsats per innbygger fram mot 2060, jf. figur 3.7C. Nedgangen vil ytterligere forsterkes dersom den observerte reduksjonen i gjennomsnittlig arbeidstid de siste 40 årene ikke stopper opp. Samtidig innebærer aldringen av befolkningen at arbeidsinnsatsen per innbygger i offentlig forvaltning må øke betydelig fram mot 2060 dersom dagens standarder og dekningsgrader innenfor offentlig tjenesteyting skal opprettholdes.

Langsiktige budsjettframskrivninger er et hjelpemiddel for å vurdere bærekraften i de offentlige velferdsordningene. Slike budsjettframskrivninger indikerer at offentlige utgifter etter hvert vil vokse sterkere enn verdiskapingen og skattegrunnlaget, selv når en tar hensyn til at den vedtatte pensjonsreformen vil dempe veksten i pensjonsutgiftene. Med handlingsregelen gir Statens pensjonsfond utland et varig bidrag til finansieringen av offentlige velferdsordninger, slik at petroleumsformuen også kommer framtidige generasjoner til gode, jf. figur 3.8A. Sparingen som følger av handlingsregelen er imidlertid ikke nok til å sikre balanse i offentlige finanser på lang sikt. Etter hvert vil også finansieringsbidraget fra Statens pensjonsfond utland avta i betydning som følge av økonomisk vekst. Samtidig vil utgiftene knyttet til aldringen av befolkningen fortsette å øke, selv med en videreføring av dagens omfang på velferdsordningene. Disse utviklingstrekkene vil bidra til et gradvis økende inndekningsbehov i offentlig finanser.

I Nasjonalbudsjettet 2011 ble det udekkede finansieringsbehovet i 2060 knyttet til en videreføring av dagens velferdsordninger anslått til 7¼ pst. av verdiskapingen i fastlandsøkonomien. Finansieringsbehovet ble da målt i forhold til nasjonalbudsjettets anslag for skatte- og avgiftsnivået i 2010. Regjeringen vil legge fram nye langsiktige framskrivninger i Perspektivmeldingen 2013.

Høy arbeidsinnsats er helt avgjørende for å sikre bærekraften i de offentlige velferdsordningene. Dersom arbeidsinnsatsen per innbygger øker, vil skatteinntektene gå opp. I tillegg vil utgiftene til stønader reduseres dersom antall personer som står utenfor arbeidsstyrken samtidig går ned. Her er pensjonsreformen svært viktig, fordi

Figur 3.8 Petroleumsinntekter, fondsavkastning og inndekningsbehov

Kilder: Finansdepartementet og Statistisk sentralbyrå.

den både bidrar til å dempe økningen i pensjonsutgiftene og gir incentiver til økt arbeidsinnsats.

Figur 3.8C gjengir inndeckningsbehovet i offentlige finanser under alternative antakelser om olje- og gasspriser, produktivitet, arbeidsinnsats og standardvekst i helse- og omsorg slik det ble anslått i Nasjonalbudsjettet 2011. De langsiktige makroøkonomiske framskrivingene viser at en økning i arbeidsinnsatsen på om lag 10 pst. i forhold til dagens nivå vil møte en betydelig del av det udekkede finansieringsbehovet i offentlige budsjetter fram mot 2060. Tilsvarende vil en lavere arbeidsinnsats svekke offentlige finanser. For eksempel vil finansieringsbehovet i 2060 om lag dobles, dersom den observerte nedgangen i gjennomsnittlig arbeidstid siden 1990 skulle fortsette framover.

Økt produktivitet i privat sektor gir høyere samlet velstand, men bidrar i liten grad til å styrke offentlige finanser. Det skyldes at offentlige utgifter til lønn og pensjon og andre stønader øker med lønnsnivået, som igjen følger produktivitet utviklingen. Veksten i de samlede utgiftene vil derfor være om lag på linje med den veksten i skatte- og avgiftsinntektene som følger av økte inntekter i privat sektor. Samtidig vil et høyere inntektsnivå isolert sett øke etterspørselen etter velferdstjenester.

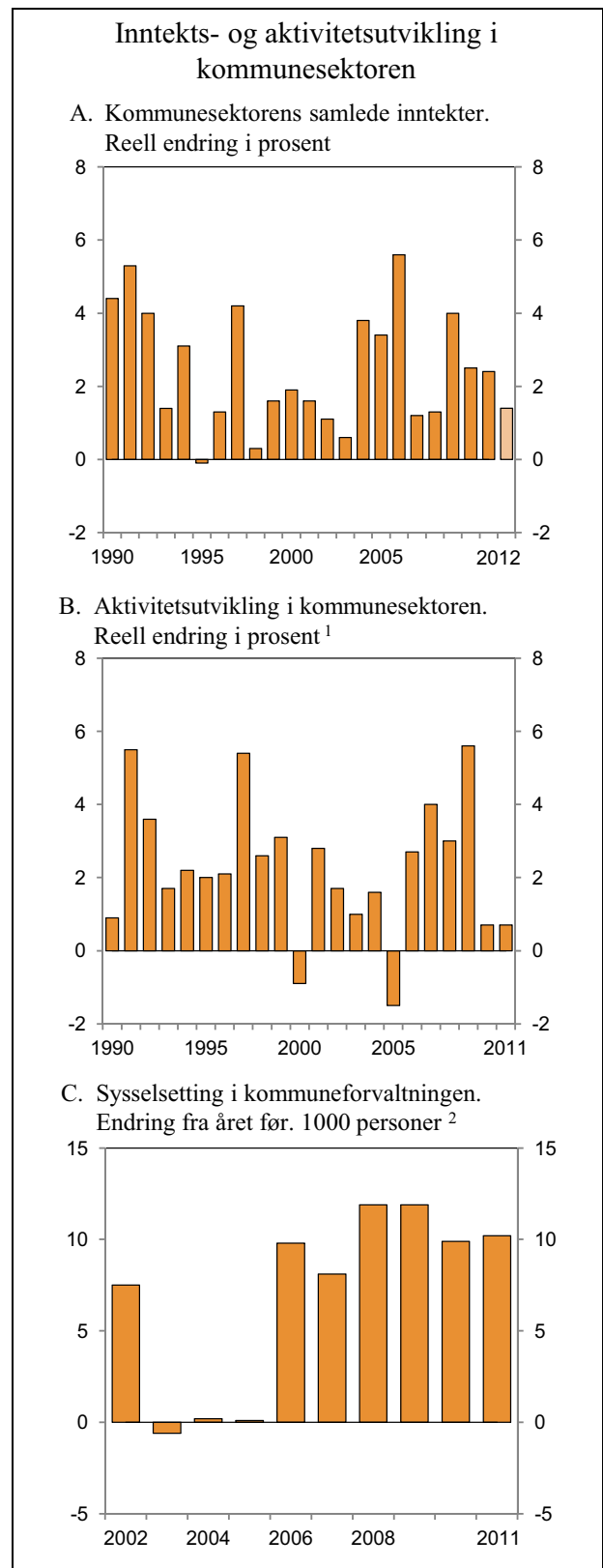
En fortsatt utbygging av offentlige tjenester utover det som følger av dagens standarder og dekningsgrader, vil øke de langsiktige statsfinansielle utfordringene ytterligere. For eksempel vil det anslåtte finansieringsbehovet i 2060 om lag dobles, dersom den årlige timeverksveksten i den fellesfinansierte pleie- og omsorgssektoren blir ett prosentpoeng høyere enn det som følger av uendret standard og dekningsgrad. En slik økning i ressursinnsatsen per tjenestemottaker er likevel noe lavere enn det vi har sett de siste tiårene.

De langsiktige budsjettframskrivingene viser at det etter hvert vil bli mer krevende å finansiere velferdsordningene. Reformen som demper utgiftsveksten eller øker inntektene – for eksempel ved å legge til rette for økt arbeidsinnsats – vil dermed bli viktige for å balansere offentlige budsjetter og skape handlingsrom til å løse nye oppgaver. Pensjonsreformen er et eksempel på dette.

3.3 Kommuneforvaltningens økonomi

3.3.1 Sentrale utviklingstrekk

Kommunesektorens inntekter har økt forholdsvis sterkt de siste årene. Justert for prisstigningen økte kommunesektorens samlede inntekter med

Figur 3.9 Inntekts- og aktivitetsutvikling i kommunesektoren

¹ Tallene er korrigerert for større oppgaveoverføringer.

² Tallene for 2002 og 2004 er korrigerert for overføring av henholdsvis spesialisthelsetjenesten og barnevern, familievern og rusomsorg fra fylkeskommunene til staten.

Kilder: Statistisk sentralbyrå og Finansdepartementet.

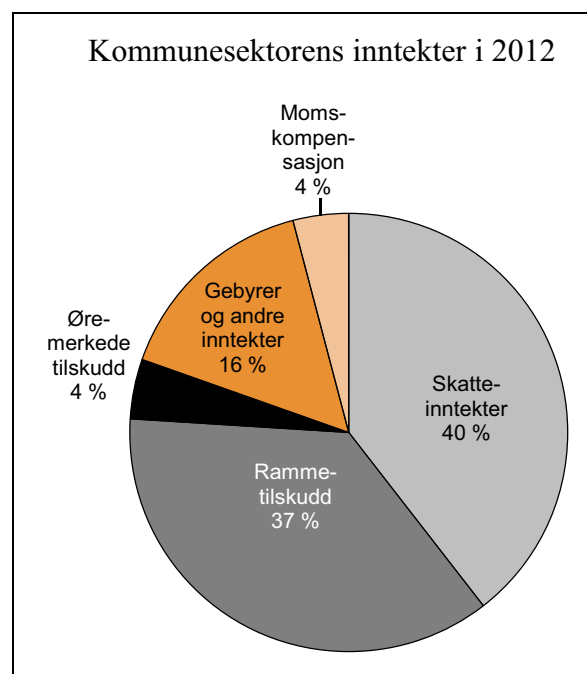

Boks 3.3 Kommunesektorens inntekter i 2012

Virksomheten i kommunesektoren styres i hovedsak ved de inntektsrammene som Stortinget fastsetter i forbindelse med de årlige statsbudsjettene. Kommuner og fylkeskommuner har selv ansvar for å tilpasse sin ressursbruk og tjenesteproduksjon til de fastsatte inntektsrammene, gitt gjeldende lover og regelverk. Det innebærer at kommunene og fylkeskommunene må foreta nødvendige prioriteringer mellom ulike oppgaver og utnytte ressursene effektivt. Samtidig har staten et overordnet ansvar for at det er samsvar mellom de oppgaver kommunesektoren pålegges og de ressurser som gjøres tilgjengelige.

Kommunesektorens samlede inntekter i 2012 anslås til om lag 380 mrd. kroner. Om lag tre fjerdedeler av inntektene er frie inntekter. De frie inntektene består dels av skatteinntekter og dels av rammetilskudd fra staten, jf. figur 3.10. I tillegg mottar kommunene øremerkede tilskudd fra staten. Regjeringen mener finansiering gjennom øremerkede tilskudd som hovedregel skal være forbeholdt viktige nasjonale satsingsområder i en oppstartsfase eller finansiering av oppgaver som et lite utvalg av kommunene har ansvar for. Etter at tilskuddene til barnehager ble innlemmet i rammetilskuddet fra og med 2011, har andelen øremerkede tilskudd utgjort

vel 4 pst. av kommunesektorens inntekter. Kommunesektoren har også inntekter fra bl.a. avgifter, gebyrer og tilskudd fra staten gjennom moms kompensasjonsordningen.

Figur 3.10 Sammensetningen av kommunesektorens inntekter i 2012. Prosent

Kilde: Finansdepartementet.

59 mrd. 2012-kroner fra 2005 til 2012. Dette tilsvarende en gjennomsnittlig årlig realvekst på 2,6 pst. Til sammenlikning anslås den gjennomsnittlige årlige realinntektsveksten fra 1990 til 2005 til 2,2 pst. Om lag halvparten av veksten i inntektene etter 2005 har kommet i form av økte frie inntekter.

Kommunesektoren forvalter en betydelig del av de økonomiske ressursene i norsk økonomi. Kommunesektorens inntekter tilsvarte i fjor 18 pst. av verdiskapingen i fastlandsøkonomien, mot vel 16 pst. i 2005. Sysselsettingen i kommunesektoren utgjorde i 2011 om lag 15 pst. av samlet antall utførte timeverk. Målt i antall sysselsatte personer er kommunesektorens andel noe høyere, om lag 19 pst. Dette skyldes en forholdsvis stor andel deltidsansatte i sektoren.

Tjenesteproduksjonen i kommunesektoren har økt markert gjennom de siste årene. Sektorens oppgaver er utvidet og det eksisterende tjenestetilbudet forbedret. I tillegg har befolkningen vokst. Sysselsettingen i kommuneforvaltningen

økte med 10 200 personer i 2011, tilsvarende 2,0 pst. Det er om lag samme vekst som i 2010. Siden 2005 har sysselsettingen i kommuneforvaltningen økt med nesten 62 000 personer.

De to siste årene har aktiviteten i kommunesektoren økt forholdsvis moderat, etter flere år med svært sterk vekst. Dette må ses i sammenheng med en viss nedgang i realinvesteringene de siste to årene. Det er da justert for at fylkeskommunene fra 2010 overtok ansvaret for om lag 17 000 km offentlig vei fra staten. Realinvesteringene ligger imidlertid fortsatt på et historisk sett høyt nivå. I gjennomsnitt har aktiviteten i kommunesektoren økt med 2,8 pst. per år fra 2005 til 2011, jf. figur 3.9B, mot en årlig vekst på 2,2 pst. i perioden 1990–2005.

Foreløpige tall tyder på et netto driftsresultat i kommunesektoren i 2011 på 2,5 pst., mot 3,2 pst. i 2010, jf. figur 3.11A. For kommunene er netto driftsresultatet på samme nivå som i 2010, mens det var en nedgang for fylkeskommunene fra et

høyt nivå. Det tekniske beregningsutvalget for kommunal og fylkeskommunal økonomi (TBU) betrakter netto driftsresultat som hovedindikator for økonomisk balanse i kommunesektoren. Netto driftsresultat uttrykker hvor mye kommunene og fylkeskommunene sitter igjen med av driftsinntekter etter at driftsutgifter, renter og avdrag er betalt. Ifølge TBU bør netto driftsresultatet over tid være på om lag 3 pst. av kommunesektorens driftsinntekter for at sektoren skal sitte igjen med tilstrekkelige midler til avsetninger og investeringer.

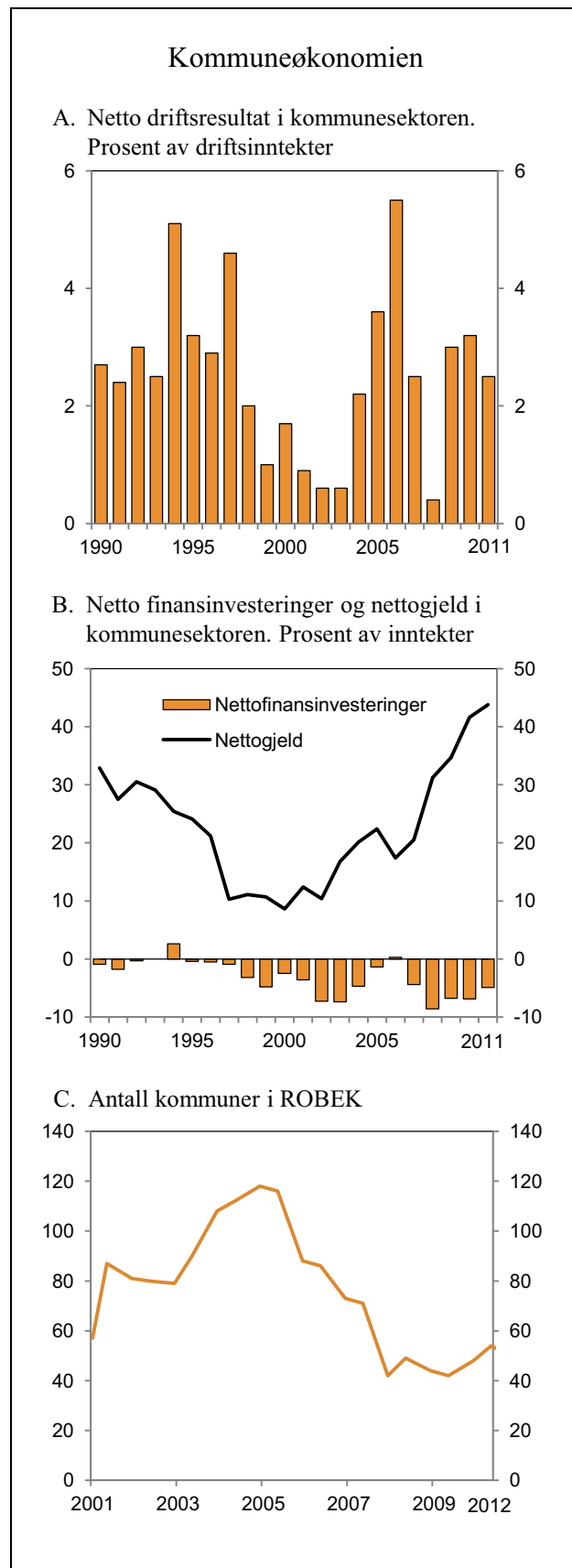
Kommunesektorens nettofinansinvesteringer framkommer som samlede inntekter minus samlede utgifter. I de samlede utgiftene er utgifter til realinvesteringer medregnet, mens lån og avdrag er holdt utenom. Netto finansinvesteringer i kommunesektoren anslås ut fra foreløpige tall til om lag -18 mrd. kroner i 2011, tilsvarende knapt 5 pst. av inntektene. Det er en klar bedring fra 2010, da netto finansinvesteringene var -24 mrd. kroner. Om lag 3 mrd. kroner av forbedringen er knyttet til økte utbytter i 2011. De store negative netto finansinvesteringene må ses i sammenheng med et fortsatt høyt nivå på bruttoinvesteringene.

Negative nettofinansinvesteringer de siste årene har bidratt til at nettogjelden i kommunesektoren har økt. Ved utgangen av 2011 utgjorde nettogjelden om lag 44 pst. av inntektene i sektoren. Dette er historisk sett et høyt nivå, jf. figur 3.11B. Imidlertid belaster ikke alle kommunenes lån kommuneøkonomien. En del lån er knyttet til gebyrbelagte investeringer, der økte renteutgifter vil finansieres gjennom økte kommunale gebyrer. I tillegg dekker staten rentekostnader og noen avdrag på deler av kommunale skole-, kirke- og sykehjemsinvesteringer og på transporttiltak i fylkene.

Antall kommuner som må ha godkjenning fra Kommunal- og regionaldepartementet for å kunne foreta gyldige vedtak om låneopptak og langsiktige leieavtaler, har holdt seg relativt stabilt de siste årene. Antall kommuner i Register for betinget godkjenning og kontroll (ROBEK) avtok fra en topp på i underkant av 120 i andre halvår 2004 til vel 40 i andre halvår 2007. I begynnelsen av mai i år var 53 kommuner registrert i ROBEK, men ingen fylkeskommuner.

3.3.2 Kommuneforvaltningens inntekter i 2012

Kommuneopplegget for 2012 innebar en anslått realvekst i kommunesektorens samlede inntekter på 5 mrd. kroner, regnet fra anslått inntektsnivå for 2011 i Revidert nasjonalbudsjett 2011. De frie inntektene ble anslått å øke reelt med 3,75 mrd.

Figur 3.11 Perspektiver på kommuneøkonomien

Kilder: Finansdepartementet, Kommunal- og regionaldepartementet og Statistisk sentralbyrå.

kroner, jf. tabell 3.7. Målt ut fra anslag på regnskap for 2011 i Nasjonalbudsjettet 2012 ble veksten i samlede inntekter i 2012 anslått til 4 mrd. kroner, mens de frie inntektene ble anslått å øke med 2,7 mrd. kroner. Forskjellen fra Revidert nasjonalbudsjett skyldes i hovedsak at anslaget for kommunesektorens skatteinntekter i 2011 var økt med 1 mrd. kroner.

Foreløpige regnskapstall viser at kommunesektorens inntekter fra skatt på inntekt og formue i 2011 ble om lag 2,2 mrd. kroner høyere enn lagt til grunn i Nasjonalbudsjettet 2012. Anslaget for kommunesektorens skatteinntekter i 2012 er som følge av dette satt opp med 2,3 mrd. kroner. Skjønnskuttet til kommunene og fylkeskommunene i 2011 ble økt med 100 mill. kroner i nysaldert budsjett for 2011 knyttet til ekstraordinære utgifter til flom. Øremerkede tilskudd i 2011 ble 0,6 mrd. kroner lavere enn lagt til grunn i Nasjonalbudsjettet 2012, først og fremst som følge av at utgiftene til investeringstilskuddet til omsorgsboliger og sykehjemsplasser ble lavere enn anslått. Endringer i forbindelse med Revidert nasjonalbudsjett 2012 bidrar isolert sett til å redusere kommunesektorens samlede inntekter i 2012 med knapt 0,3 mrd. kroner.

Anslaget for prisstigningen på kommunale tjenester (deflatoren) i 2012 er nedjustert med ¼ prosentenheter sammenliknet med Nasjonalbudsjettet 2012, til 3,0 pst. Nedjusteringen skyldes lavere anslag for energipriser og at anslått lønnsvekst er nedjustert fra 4 til 3¾ pst. Nedjusteringen av kostnadsveksten bidrar isolert sett til å øke den reelle inntektsveksten i kommunesektoren med 0,8 mrd. kroner i 2012.

Samlet sett anslås både realveksten i kommunesektorens inntekter og inntektsnivået i 2012

høyere nå enn i Nasjonalbudsjettet 2012. Kommunesektorens samlede inntekter anslås å øke med om lag 5,1 mrd. 2012-kroner fra 2011 til 2012, eller 1,4 pst. Dette er 0,3 prosentpoeng eller 1,1 mrd. kroner høyere enn anslått i Nasjonalbudsjettet 2012. Veksten i kommunesektorens frie inntekter anslås til 3,5 mrd. 2012-kroner, tilsvarende en realvekst på 1,2 pst.

3.4 Skatte- og avgiftspolitikken

Skatte- og avgiftsreglene bør som hovedregel ligge fast gjennom året. Regjeringen foreslår derfor kun enkelte avgrensede regelendringer på skatte- og avgiftsområdet, blant annet:

- Det innføres en ny ordning hvor arbeidsgivere skal innhente skattekort elektronisk direkte fra Skatteetaten, i stedet for å motta disse fra skattyter. Skattyter skal få tilgang til egne skattekortopplysninger i en skattetrekksmelding og gjennom en elektronisk innsynstjeneste.
- Det innføres en ny felles ordning for arbeidsgivers innrapportering av ansettelses- og inntektsforhold mv. til Skatteetaten, Arbeids- og velferdsetaten (NAV) og Statistisk sentralbyrå (SSB). Ordningen skal redusere belastningen for arbeidsgiver ved at dagens rapportering erstattes av en ny felles innrapporteringsløsning hvor arbeidsgiver rapporterer lønnsopplysninger mv. om hver enkelt ansatt. Ordningen vil erstatte flere av de oppgaver og skjemaer som arbeidsgiver i dag må levere.
- Reglene for beskatning ved uttak av fysiske driftsmidler, finansielle eiendeler og forpliktelser fra norsk beskatningsområde foreslås strammet inn. Formålet er å gi et bedre vern av

Tabell 3.7 Realvekst i kommunesektorens inntekter i 2012. Anslag på ulike tidspunkt. Mrd. 2012-kroner og prosentvis vekst

	Samlede inntekter		Frie inntekter	
	Mrd. kroner	Prosent	Mrd. kroner	Prosent
<i>Målt ift. anslag for 2011 i Revidert nasjonalbudsjett 2011:</i>				
Signalisert i Kommuneproposisjonen 2012	5–6	1½	3¾-4¼	1½
Nasjonalbudsjettet 2012	5,0	1,4	3,75	1,3
<i>Målt ift. oppdaterte anslag for 2011:</i>				
Nasjonalbudsjettet 2012	4,0	1,1	2,7	1,0
Revidert nasjonalbudsjett 2012.....	5,1	1,4	3,5	1,2

Kilder: Finansdepartementet og Statistisk sentralbyrå.

det norske skattegrunnlaget. Samtidig har endringene sammenheng med utviklingen i EU- og EØS-retten.

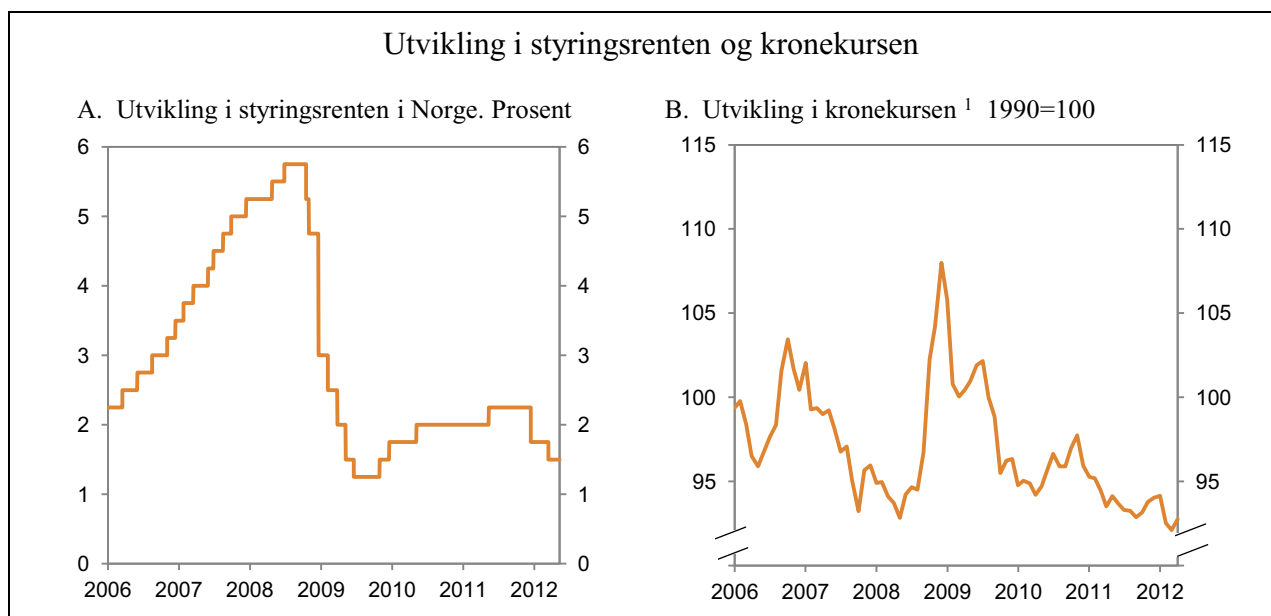
- Saksbehandlingsreglene for den kommunale eiendomsskatten blir endret, slik at forvaltningslovens saksbehandlingsregler i utgangspunktet skal gjelde når kommunene skriver ut eiendomsskatt. Unntak fra forvaltningsloven blir foreslått for taushetsplikt, dekning av saksomkostninger, noen typer begrunnelse, klage-regler mv.
- Det innføres en ny regel om tilleggsskatt med redusert sats på 10 prosent når skattemyndighetene har mottatt oppgaver fra tredjeparter. Regelen om at skattyter kan miste klageretten når opplysningsplikten ikke er oppfylt, oppheves. Dette bidrar til å styrke skattyters rettssikkerhet.
- For å motvirke avgiftsunndragelser har departementet vurdert om det skal innføres omvendt merverdiavgiftsplikt i bygge- og anleggsbransjen. Departementet har kommet til at dette ikke vil være et hensiktsmessig tiltak.

For nærmere omtale av skatte- og avgiftssaker vises det til Prop. 112 L (2011–2012) Endringer i skatte-, avgifts- og tollgivning.

3.5 Pengepolitikken

Norges Banks operative gjennomføring av pengepolitikken skal rettes inn mot lav og stabil inflasjon, definert som en årsvekst i konsumprisene som over tid er nær 2,5 pst. På kort og mellomlang sikt skal pengepolitikken veie hensynet til lav og stabil inflasjon mot hensynet til stabilitet i produksjon og sysselsetting. Retningslinjene for pengepolitikken er gjengitt i boks 3.5.

For å dempe utslaget på norsk økonomi av den internasjonale finanskrisen satte Norges Bank styringsrenten markert ned høsten 2008. Siden da har renten vært på et lavt nivå. Uroen ute tiltok igjen i fjor høst, først og fremst som følge av økt usikkerhet om statsgjelden i enkelte euroland og om situasjonen for europeiske banker. For å dempe virkningen av uroen på norsk økonomi, reduserte Norges Bank styringsrenten med 0,5 prosentenheter på rentemøtet i desember i fjor og med ytterligere 0,25 prosentenheter på møtet i mars i år. Styringsrenten er nå 1,5 pst. Strategien til Hovedstyret, som ble lagt fram i forbindelse med publiseringen av Pengepolitisk rapport 1/12 i mars er at «... styringsrenten bør ligge i intervallet 1–2 prosent fram til neste rapport legges fram 20. juni 2012 med mindre norsk økonomi blir utsatt for nye store forstyrrelser». Norges Banks rentebane antyder at styringsrenten vil bli liggende på dagens nivå det nærmeste året, for deretter å bli satt gradvis opp til rundt 3½ pst. mot slutten av 2015. På rentemøtet i mai besluttet Norges Bank å

Figur 3.12 Utvikling i styringsrente og kronekurs

¹ Konkurranssekursindeksen.

Kilde: Norges Bank.

Boks 3.4 Retningslinjer for pengepolitikken

Pengepolitikken langsiktige oppgave er å gi økoomien et nominelt ankerfeste. Retningslinjene for pengepolitikken fra 2001 etablerer fleksibel inflasjonsstyring som rettesnor for Norges Banks rentesetting. På kort og mellomlang sikt skal pengepolitikken veie hensynet til lav og stabil inflasjon opp mot hensynet til stabilitet i produksjon og sysselsetting.

I tråd med forskriften for pengepolitikken av 29. mars 2001 skal pengepolitikken sikte mot stabilitet i den norske kronens nasjonale og internasjonale verdi. Norges Banks operative gjennomføring av pengepolitikken skal rettes inn mot lav og stabil inflasjon, definert som en årsvekst i konsumprisene som over tid er nær 2,5 pst. Av forskriften følger det at pengepolitikken skal bidra til å stabilisere utviklingen i produksjon og sysselsetting og til stabile forventninger om valutakursutviklingen. Det forventes at konsumprisveksten som en hovedregel vil ligge innenfor et intervall på +/- 1 prosentpoeng rundt målet for prisstigningen. I St.meld. nr. 29 (2000–2001) står det at Norges Banks rentesetting skal være framoverskuende og ta tilbørlig hensyn til usikkerheten rundt makroøkonomiske anslag og vurderinger. Den skal videre ta hensyn til at det kan ta tid før politikken får effekt, og den bør se bort fra forstyrrelser av midlertidig karakter som ikke vurderes å påvirke den underliggende pris- og kostnadsveksten.

Forskrift om pengepolitikken

Fastsatt ved kronprinsregentens resolusjon 29. mars 2001 med hjemmel i sentralbankloven § 2 tredje ledd og § 4 annet ledd

I § 1.

Pengepolitikken skal sikte mot stabilitet i den norske kronens nasjonale og internasjonale

verdi, herunder også bidra til stabile forventninger om valutakursutviklingen. Pengepolitikken skal samtidig understøtte finanspolitikken ved å bidra til å stabilisere utviklingen i produksjon og sysselsetting.

Norges Bank forestår den operative gjennomføringen av pengepolitikken.

Norges Banks operative gjennomføring av pengepolitikken skal i samsvar med første ledd rettes inn mot lav og stabil inflasjon. Det operative målet for pengepolitikken skal være en årsvekst i konsumprisene som over tid er nær 2,5 pst.

Det skal i utgangspunktet ikke tas hensyn til direkte effekter på konsumprisene som skyldes endringer i rentenivået, skatter, avgifter og særskilte, midlertidige forstyrrelser.

§ 2.

Norges Bank skal jevnlig offentliggjøre de vurderingene som ligger til grunn for den operative gjennomføringen av pengepolitikken.

§ 3.

Den norske kronens internasjonale verdi fastlegges på grunnlag av kursene i valutamarkedet.

§ 4.

Norges Bank gir på statens vegne de meddelelser om kursordningen som følger av deltagelse i Det internasjonale valutafond, jf. lov om Norges Bank og pengevesenet § 25 første ledd.

II

Denne forskrift trer i kraft straks. Samtidig oppheves forskrift av 6. mai 1994 nr. 0331 om den norske kronens kursordning.

holde styringsrenten uendret på 1,5 pst. I pressemeldingen etter møtet skrev Norges Bank at «*Virkingen på norsk økonomi av vedvarende lavkonjunktur ute, sammen med svært lave renter ute taler for å holde renten lav. På den andre siden er det tegn til bedre utvikling i norsk økonomi. (...) Lave renter over lang tid kan føre til at husholdninger tar stor risiko og bygger opp for høy gjeld. Disse forholdene tilsier at styringsrenten etter hvert settes gradvis opp mot et mer normalt nivå.*»

Norges Banks nedsettelse av renten har bidratt til at også pengemarkedsrentene har gått ned de siste månedene. Norsk tremåneders pengemarkedsrente har den siste tiden ligget på vel 2¼ pst., nesten 1 prosentenheter lavere enn i begynnelsen av desember i fjor. Prisingen i rentemarkedet tyder på at markedsaktørene venter at renten vil holde seg på dette nivået fram til 1. kvartal neste år, for deretter å stige gradvis.

Forskjellen mellom tremåneders pengemarkedsrente og markedets forventninger til styringsrenten i Norge var i desember oppe i 1¼ prosentenheter. Differansen har siden da falt jevnt, til ¾ prosentenheter mot slutten av april. Differansen er imidlertid fortsatt noe høyere i Norge enn i mange andre land. Dette var en del av bakgrunnen for Norge Banks initiativ overfor finansnæringen om å bedre regelverket for fastsettelse av pengemarkedsrentene (NIBOR), og for at banken besluttet å endre systemet for å styre bankenes likviditet. I det nye systemet får bankene forrentet en viss kvote til styringsrenten, mens innskudd ut over denne kvoten gis en lavere rente. Formålet med det nye systemet er å øke aktiviteten i interbankmarkedene.

Styringsrentene internasjonalt forventes å holde seg lave i lang tid framover. Sentralbanken i USA har varslet at renten trolig kan bli holdt på et svært lavt nivå ut 2014. Det forventes heller ikke renteøkninger fra sentralbankene i euroområdet eller Storbritannia på lang tid. Renteutviklingen ute påvirker Norges Bank sine avveieringer i rentesettingen, ettersom en høyere rente i Norge enn i andre land kan slå ut i sterkere krone. Ved å holde igjen i budsjettpolitikken kan behovet for renteøkninger reduseres, noe som vil lette presset på konkurranseutsatt sektor. Kronen er nå 1 pst. sterkere enn gjennomsnittlig nivå i fjor og 5¼ pst. sterkere enn gjennomsnittet for de siste ti årene, jf. figur 3.12. Finans- og pengepolitikken må virke sammen for å gi en stabil utvikling i norsk økonomi.

Det er i denne meldingen teknisk lagt til grunn at pengemarkedsrentene vil utvikle seg i tråd med markedsaktørenes forventninger, slik disse kom til uttrykk i terminrentene i begynnelsen av mai. Dette innebærer en gjennomsnittlig tremåneders pengemarkedsrente på 2,4 pst. i år. Tilsvarende er det lagt til grunn at kronkursen vil utvikle seg i tråd med prisingen i terminvalutamarkedet i begynnelsen av mai. Målt ved konkurransekursindeksen innebærer dette en styrking på om lag 1 pst. i 2012. Kronkursen påvirkes av en rekke forhold, og det knytter seg erfaringsmessig betydelig usikkerhet til anslag for kursutviklingen framover i tid.

Renten på norske ti års statsobligasjoner var i begynnelsen av mai på 2 pst., noe som er svært lavt sett i et historisk perspektiv. Den lave renten kan være uttrykk for at norske statsobligasjoner anses som en sikker investering, i en situasjon der det fortsatt er stor uro knyttet til statsgjeldsproblemer i enkelte land i Europa.

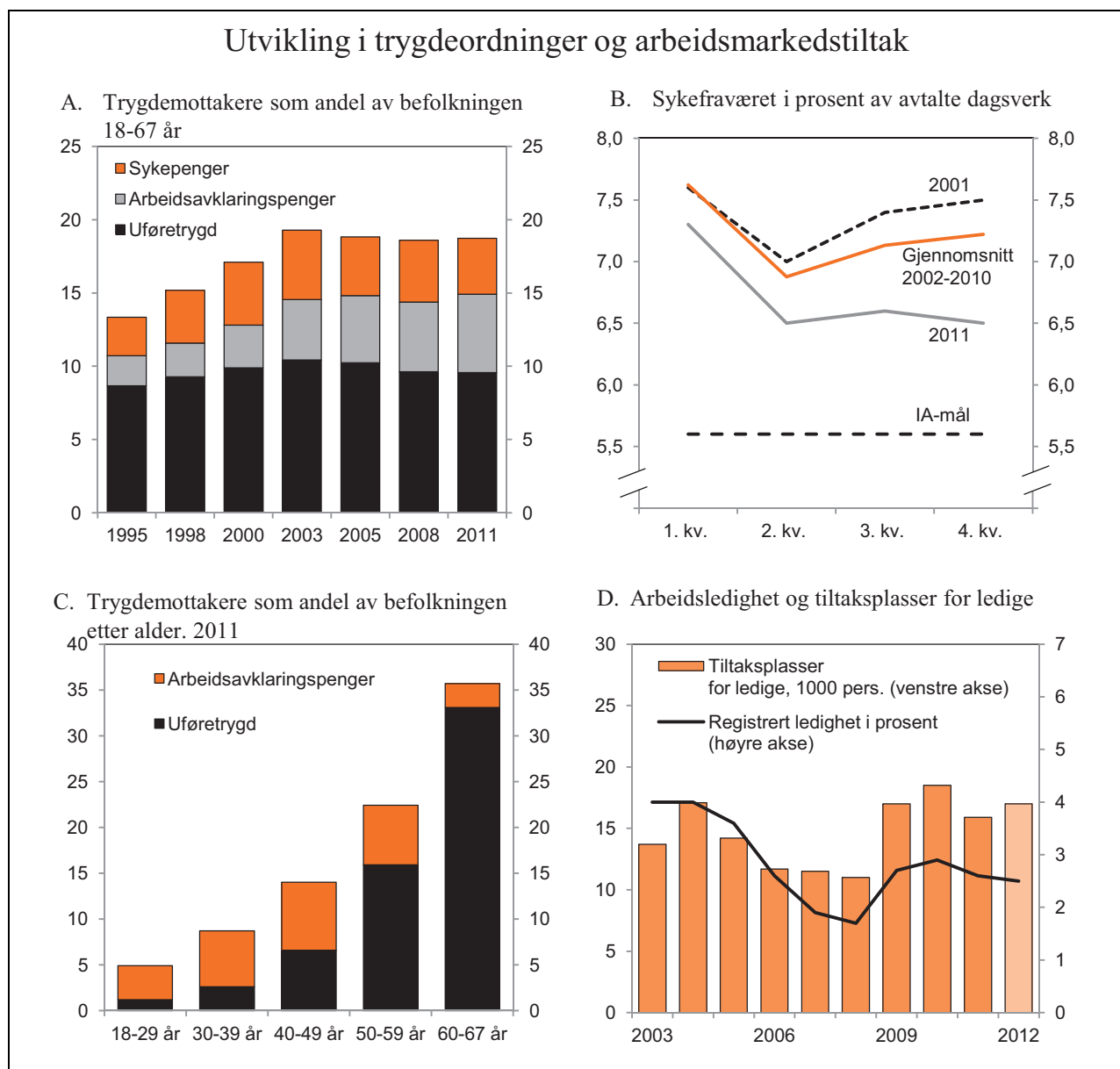
Finansiell stabilitet er omtalt i Finansmarknadsmeldinga 2011, som ble lagt fram 11. mai i år.

3.6 Sysselsettings- og inntektspolitikken

Sysselsettingspolitikken skal bidra til full sysselsetting og god utnyttelse av arbeidskraften. Andelen av befolkningen som er sysselsatt er derfor en sentral størrelse. Etter det internasjonale økonomiske tilbakeslaget fra høsten 2008 har Norge klart å opprettholde et velfungerende og fleksibelt arbeidsmarked med høy yrkesaktivitet og lav ledighet. Sysselsettingen har nå økt igjen i seks kvartaler og ledigheten har det siste året stabilisert seg på et lavt nivå. Nedgangen i samlet sysselsettingsandel har stoppet opp. Det ligger an til ytterligere sysselsettingsvekst i 2012. I en slik situasjon er det viktig at arbeidsmarkedspolitikken legger til rette for jobbsøking og formidling til nytt arbeid. Arbeidsmarkedstiltak er en viktig del av Regjeringens strategi for at flest mulig kan delta i arbeidslivet.

Et sentralt mål for Regjeringen er et inkluderende arbeidsliv. I den siste tiårsperioden har andelen eldre i jobb gått klart opp. Andelen unge i jobb økte også i oppgangskonjunkturen fram mot 2008, men har etter det avtatt. Nedgangen blant de yngste de siste årene må ses i sammenheng med økt overgang til utdanning. I tillegg har andelen unge på helse relaterte trygdeordninger fortsatt å øke. I befolkningen for øvrig har sysselsettingsandelen vært mer stabil de siste ti årene. Den samlede sysselsettingsandelen er høy i internasjonal sammenheng. Likevel er det mange som kan og vil jobbe mer enn de gjør i dag.

De senere årene er det satt i verk flere viktige tiltak og reformer av betydning for arbeidsmarkedet. De mest omfattende er pensjonsreformen og NAV-reformen, i tillegg til ny uføretrygd som ble vedtatt av Stortinget i desember 2011. Dessuten er avtalen om et inkluderende arbeidsliv (IA-avtalen) et sentralt verktøy. Arbeids- og velferdsetaten har tatt i bruk nye metoder med økt vekt på arbeidsevnevurderinger. Inntektssikringssystemet er forenklet med innføringen av arbeidsavklaringspenger. Jobbstrategien for personer med nedsatt funksjonsevne og kvalifiseringsprogrammet er satt i gang for å gi personer som står langt fra arbeidsmarkedet lettere innpass i arbeidslivet. De fleste tiltakene har foreløpig bare fått virke i kort tid. Det er derfor for tidlig å konkludere om de langsiktige og samlede effektene av dem.

Figur 3.13 Utvikling i trygdeordninger og arbeidsmarkedstiltak

Kilder: Arbeids- og velferdsdirektoratet, Statistisk sentralbyrå og Finansdepartementet.

Regjeringen følger imidlertid nøye med på utviklingen for å bidra til at den samlede virkemiddelbruken støtter opp om arbeidslinjen.

En hovedutfordring framover er å bremse overgangen til uføreytelser og andre helserelaterte ordninger. Det er nødvendig for å sikre en stor arbeidsstyrke siden aldringen av befolkningen isolert sett vil trekke i retning av lavere samlet yrkesdeltakelse. Arbeids- og velferdsdirektoratet har beregnet at tapte årsverk ved mottak av helserelaterte ytelser tilsvarte vel 17 pst. av alle årsverk i 2010. Samtidig reduserer høye og økende trygdeutgifter handlingsrommet i budsjettpolitikken. Ifølge OECD var Norges utgifter

til sykefravær og uføretrygd som andel av BNP det høyeste i OECD-området i 2007 og over dobbelt så høyt som gjennomsnittet for OECD-landene.

Det er særlig alvorlig hvis unge ikke klarer å etablere seg i arbeidslivet. Da kan veien til varig uføretrygding og passivitet være kort. Erfaringer viser at sannsynligheten for å vende tilbake til arbeid er liten dersom man først har blitt uføretrygdet. Av de som sluttet å motta arbeidsavklaringspenger i 2. kvartal 2011 var 30 pst. registrert i et arbeidsforhold seks måneder senere, mens nærmere halvparten var gått over på uføretrygd. Tiltak med sikte på å begrense innstrømmingen

til helserelaterte ytelser må derfor ha høy prioritet. Riktige insentiver til å opprettholde tilknytning til arbeidslivet, også i perioder som mottaker av trygd, kan få flere til å vende tilbake til arbeid. Derfor setter Regjeringen i gang et nytt forsøk med tilskudd til arbeidsgivere for å ansette personer som mottar arbeidsavklaringspenger. Forsøket starter opp 1. januar 2013 og vil gå over fem år. Ungdom skal prioriteres. Forsøksordningen skal utformes slik at deler av arbeidsavklaringspengene skal brukes som tilskudd til arbeidsgivere for å dekke deler av lønnsutgiftene. Både arbeidsgivere og deltakere på forsøksordningen vil følges tett opp av Arbeids- og velferdsetaten. Deltakerne på ordningen kan bli ansatt midlertidig i inntil tre år, på heltid eller deltid, se nærmere omtale i Prop. 111 S (2011–2012).

Det er et mål at sykefraværarbeidet og reform av uføretrygden skal bidra til mer bruk av graderte ytelser i kombinasjon med arbeid. Foreløpig er andelen som mottar graderte ytelser lav, selv om den har tatt seg noe opp blant sykepengeomottakere. Bare hver femte ufør har en gradert ytelse, mens hver fjerde på arbeidsavklaringspenger kombinerer ytelsen med en jobb.

Antallet mottakere av *helserelaterte trygdeytelser*, dvs. sykepenger, arbeidsavklaringspenger eller uføretrygd, har økt klart de siste 15–20 årene. Flere eldre kan tilsi at denne trenden vil fortsette i årene framover. I 2011 var det 600 000 mottakere av en helserelatert trygdeytelse. Antallet var noe lavere dersom det justeres for at enkelte kan være registrert som mottaker av flere ytelser. Selv om antallet trygdemottakere har økt, har andelen av befolkningen i alderen 18–67 år som mottar trygdeytelser vært relativt stabil siden midten av 2000-tallet, jf. figur 3.13A. Andelen ligger likevel klart over nivået i 1995.

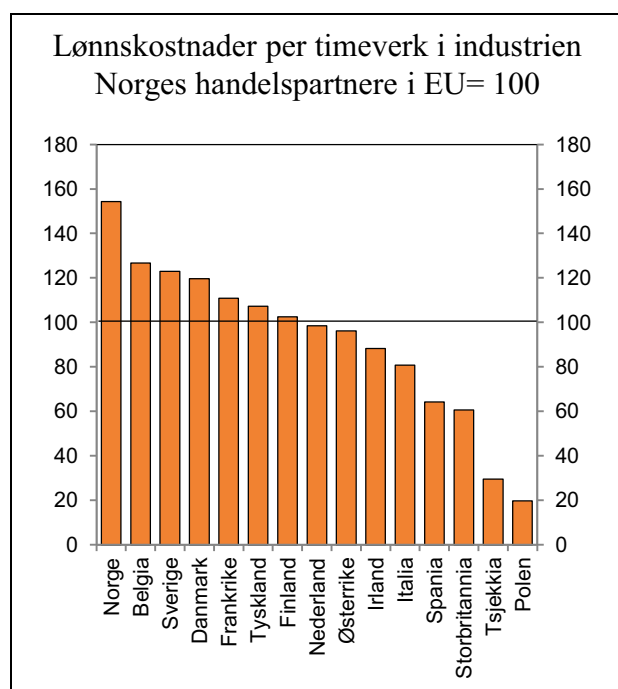
Det samlede *sykefraværet*, målt som andel av alle avtalte dagsverk ble redusert med vel 1 pst. fra 2010 til 2011. I løpet av de to siste årene har dermed det samlede sykefraværet avtatt med om lag 10 pst. etter en om lag like stor oppgang i de fire foregående årene. På årsbasis lå sykefraværet i 2011 om lag 9 pst. lavere enn i 2001, det året da den første IA-avtalen ble inngått. Sesongjustert ser sykefraværet ut til å ha avtatt gjennom fjoråret, jf. figur 3.13B. I 4. kvartal 2011 lå det samlede sykefraværet nesten 8 pst. lavere enn i samme kvartal året før. Det er for tidlig å si om tiltakene i forbindelse med IA-avtalen fra februar 2010, herunder regelendringene i sykkelønsordningen fra 1. juli 2011, kan bidra til å forklare utviklingen de siste kvartalene. I denne meldingen er det lagt til

grunn at det trygdefinansierte sykefraværet vil avta med 5 pst. fra 2011 til 2012.

Mens sykefraværet har avtatt de siste to årene, økte antallet mottakere av *arbeidsavklaringspenger* sterkt fram mot sommeren 2011. Etter dette har antallet avtatt noe. Ved utgangen av 1. kvartal i år var 169 000 personer mottakere av denne ytelsen, en nedgang på 4 pst. fra samme tidspunkt året før. Arbeidsavklaringspenger er den viktigste inngangsporten til uføretrygd. 311 000 personer mottok *uføretrygd* ved utgangen av 1. kvartal, en vekst på 3 pst. fra samme kvartal i 2011. Veksten i antall nye uføre har tatt seg klart opp de siste kvartalene. Den viktigste årsaken til økningen er at mange som tidligere mottok tidsbegrenset uføresønad har fått innvilget uføretrygd etter en periode på arbeidsavklaringspenger. Dette vil kunne føre til fortsatt høy vekst i antall nye uføre i 2012. Som det framgår av figur 3.13C er drøyt hver tredje person over 60 år enten ufør eller mottaker av arbeidsavklaringspenger. Antall uføre over 60 år utgjør mer enn 40 pst. av de uføretrygdede. Det kan være vanskelig å sammenlikne slike tall over land, blant annet fordi innslaget av tidligpensjonsordninger varierer. Selv om andelen trygdemottakere er betydelig lavere i yngre aldersgrupper, mottar likevel 5 pst. av befolkningen arbeidsavklaringspenger eller uføretrygd allerede før de fyller 30 år.

Arbeidsmarkedstiltak omfatter både tiltak for ledige med behov for arbeidsrettet bistand og tiltak for personer med nedsatt arbeidsevne. Omfanget av tiltakene må ses i lys av den aktuelle konjunktursituasjonen. Da arbeidsledigheten steg i 2008, ble tiltakene for ledige personer økt betydelig, jf. figur 3.13D. For å yte tilstrekkelig bistand til utsatte grupper i arbeidsmarkedet har tiltakene blitt videreført på et høyt nivå også i de påfølgende årene. I inneværende år gir bevilgningen rom for 17 000 plasser rettet mot ledige. Dette er vel 1 000 flere plasser enn det som ble gjennomført i 2011.

Utsiktene for arbeidsmarkedet i 2012 er om lag som lagt til grunn i Nasjonalbudsjettet 2012. I denne meldingen er sysselsettingen anslått å øke med 1,6 pst. fra 2011 til 2012. Slik den måles i Statistisk sentralbyrås arbeidskraftsundersøkelse (AKU), anslås arbeidsledigheten å holde seg stabil på 3,3 pst. av arbeidsstyrken. Det er uendret fra anslaget i fjor høst. I lys av dette holder Regjeringen fast ved det vedtatte tiltaksnivået for ledige i 2012 på 17 000 plasser. For å lette overgangen til jobb er det viktig at de arbeidsledige følges tett opp og at det stilles krav til aktiv jobbsøking.

Figur 3.14 Lønnskostnader per timeverk i industrien i felles valuta. Norges handelspartnere i EU = 100

Kilder: Det tekniske beregningsutvalget for inntektsoppgjørene, Statistisk sentralbyrå og Finansdepartementet.

I NAV-reformen står vurderinger av arbeidsevne, herunder aktivering, sentralt. Antall personer med nedsatt arbeidsevne som kan ha behov for arbeidsrettet bistand er nå anslått til i underkant av 130 000 personer i 2012. Dette er noe lavere enn anslått i fjor høst. Usikkerheten i anslaget er fortsatt stor, og i lys av dette foreslår Regjeringen at tiltaksnivået for 2012 også for denne gruppen gjennomføres som tidligere vedtatt. Bevilgningen til arbeidsmarkedstiltak gir rom for et tiltaksnivå på 54 200 plasser for personer med nedsatt arbeidsevne.

Regjeringen legger vekt på tett oppfølging av utsatte grupper i arbeidsmarkedet. Ungdom som faller fra i videregående skole er særlig prioritert. Ungdomsgarantien for personer mellom 16 og 19 år innebærer at denne gruppen gis tilbud om skoleplass, jobb eller å delta på arbeidsmarkedstiltak. Det er videre etablert garantier om utvidet oppfølging eller deltakelse på arbeidsmarkedstiltak for ungdom i aldersgruppen fra 20 til 24 år og for personer med særlig lange ledighetsperioder. Innvandrere og personer med nedsatt arbeidsevne er også prioriterte grupper ved inntak på arbeidsmarkedstiltak. Samtidig er det viktig at man ikke låses inne i langvarige tiltak når utsiktene i arbeidsmarkedet bedres.

Lønnsdannelsen og det inntektspolitiske samarbeidet er en viktig del av den økonomiske politikken i Norge. I likhet med de øvrige nordiske landene har Norge et omfattende sosialt sikkerhetsnett, høy organisasjonsgrad og en forholdsvis koordinert lønnsdannelse. Det sosiale sikkerhetsnettet gir økonomisk trygghet for arbeidstakerne som kan bidra til fleksibilitet og omstillingsevne i norsk økonomi. En koordinert lønnsdannelse, der sentrale tariffområder i konkurranseutsatt sektor gir rammer for det øvrige arbeidsliv, skal bidra til at lønnsveksten over tid tilpasses hva konkurranseutsatt sektor kan leve med. Det vil understøtte en utvikling med lav arbeidsledighet og balanse i utenriksøkonomien, også når oljevirkosomheten avtar i betydning.

Gjennomføringen av lønnsoppgjørene er partenes ansvar. Gjennom Det tekniske beregningsutvalget for inntektsoppgjørene (TBU) og Regjeringens kontaktutvalg legges det til rette for en felles forståelse av tallgrunnlaget for inntektsoppgjørene og av viktige utfordringer for norsk økonomi.

Norge har et høyt kostnadsnivå sammenliknet med nivået hos våre handelspartnere, jf. figur 3.14. Målt som gjennomsnitt for alle ansatte i industrien var timelønnskostnadene 54 pst. høyere i Norge i 2011 enn for et handelsvektet gjennomsnitt av våre handelspartnere i EU, omregnet til felles valuta. I en situasjon med lav økonomisk vekst og lav etterspørsel fra våre handelspartnere gjør dette situasjonen ekstra krevende for mange eksportrettede virksomheter i Norge.

Det tekniske beregningsutvalget for inntektsoppgjørene har anslått veksten i gjennomsnittlig årslønn i 2011 til 4,2 pst., opp fra 3,7 pst. i 2010, og 0,2 prosentenheter mer enn lagt til grunn i Nasjonalbudsjettet 2012. Overhendet inn i 2012 anslås av TBU til 1 pst. for ansatte i offentlig forvaltning og i virksomheter som er medlemmer av arbeidsgiverorganisasjoner. Dette er nesten 1 prosentenheter mindre enn overhendet inn i 2011.

I årets inntektsoppgjør forhandles det om både lønn og andre vilkår. 15. april kom Fellesforbundet og Norsk industri fram til et anbefalt meklingsforslag for de overenskomster som danner frontfaget. Det er siden oppnådd enighet også innenfor flere andre områder, deriblant hotell og restaurant, byggfagene, handel og kontor og finansnæringen. I det statlige og kommunale tariffområdet (KS) ble det brudd i forhandlingene hhv. 26. og 27. april. Meklingen er ikke avsluttet. I staten utgjør overhendet inn i 2012 1,1 pst., mens tilsvarende tall for kommunene er 0,8 pst.

På bakgrunn av de gjennomførte lønnsoppgjørene og utsiktene for den økonomiske utviklingen framover anslås den gjennomsnittlige årslønnsveksten til $3\frac{3}{4}$ pst. i 2012. Anslaget innebærer at lønningene trolig vil øke mer i Norge enn for gjennomsnittet av våre handelspartnere. Prisstignin-

gen i 2012 anslås i denne meldingen til 0,9 pst. En årslønnsvekst på $3\frac{3}{4}$ pst. vil da kunne gi en vekst i reallønningene på i overkant av $2\frac{3}{4}$ pst. Dette er om lag $\frac{1}{2}$ prosentenheter over gjennomsnittet for de siste 20 årene.

4 Virksomheten til Det internasjonale valutafondet (IMF)

4.1 Innledning

Det internasjonale valutafondet (IMF) ble opprettet i 1944 og har i dag 188 medlemsland. IMF har som mål å fremme samarbeid om det internasjonale monetære systemet, bidra til finansiell stabilitet, understøtte internasjonal handel, samt å bidra til høy sysselsetting, bærekraftig økonomisk vekst og redusert fattigdom verden rundt. IMF har tre hovedoppgaver:

- overvåke økonomien i medlemslandene for å forebygge økonomiske ubalanser og kriser,
- gi teknisk assistanse til medlemslandene,
- gi lån til medlemsland med betalingsbalanseproblemer.

Erfaringer fra den globale finanskrisen gjør at IMF nå skal dekke et videre spekter av makroøkonomiske og finansielle spørsmål, herunder global og regional finansiell stabilitet.

IMF samarbeider med andre internasjonale organisasjoner som Verdensbanken, de regionale utviklingsbankene og Verdens handelsorganisasjon (WTO). IMF bidrar også til G20s arbeid med å stabilisere og styrke verdensøkonomien.

IMF har vært viktig i arbeidet med å dempe de økonomiske skadevirkningene av den globale finanskrisen og den etterfølgende statsfinansielle krisen i Europa. For å kunne møte nye utfordringer har IMF tilpasset og videreutviklet utlånsordningene sine. Utlånskapasiteten er vesentlig styrket de senere årene. IMF's internasjonale monetære og finansielle komité (IMFC), som består av finansministre og sentralbanksjefer fra medlemslandene, kom 21. april i år til enighet om å styrke utlånskapasiteten ytterligere gjennom nye bilaterale lån fra medlemslandene. Regjeringen legger opp til at Norge deltar i denne styrkingen med nye lån til IMF på inntil 6 mrd. SDR¹, tilsvarende om

lag 54 mrd. kroner, jf. avsnitt 4.4.2 og Prop. 114 S (2011–2012).

Norge har sammen med de andre nordiske og de tre baltiske landene en felles plass i IMF's styre. Det er et tett samarbeid mellom de nordisk-baltiske landene om hvilke synspunkter valgkretsen skal fremme. Den nordisk-baltiske styreplassen går på omgang mellom landene i valgkretsen. Det sittende styremedlemmet er dansk, mens Norge overtar plassen i januar 2013. I inneværende halvår representerer den danske økonomiministeren valgkretsen i IMFC. Sverige overtar etter sommeren.

I dette kapitlet gis en omtale av viktige forhold og hendelser knyttet til IMF's virksomhet, med vekt på de siste 12–18 månedene. Som varslet i Finansmarknadsmeldinga 2010 er den årlige rapporteringen til Stortinget om IMF fra og med i år flyttet til revidert nasjonalbudsjett.

4.2 IMF og krisen i Europa

4.2.1 Bakgrunn

Mange europeiske land ble hardt rammet av den globale finanskrisen i 2008–2009. Svikt i skatteinntekter, økte utgifter til arbeidsledighetstrygd og tiltak for å hindre sammenbrudd i det finansielle systemet svekket offentlig finanser kraftig. I tillegg brukte mange land finanspolitikken aktivt for å motvirke nedgangskonjunktoren. Land som allerede før krisen var preget av svake offentlige finanser, underskudd i utenriksøkonomien og/eller lav økonomisk vekst, var særlig sårbare. En nærmere omtale av den internasjonale økonomiske utviklingen er gitt i kapittel 2 i denne meldingen.

IMF har spilt en viktig rolle som rådgiver for EU og medlemslandene i forbindelse med drøftinger på felleskapsnivå av tiltak mot eurokrisen. Hyppig deltakelse på EU-møter fra IMF's administrerende direktør og andre IMF-ledere gjenspeiler dette. IMF har gitt løpende fagøkonomiske vurderinger av utviklingen. Anbefalingene fra organisasjonen har noen ganger vært kontroversielle. Blant annet ble IMF's råd i fjor høst om at euro-

¹ IMF's spesielle trekkrettigheter (Special Drawing Rights). Verdien beregnes som et veid gjennomsnitt av amerikanske dollar, euro, britiske pund og japanske yen. En SDR var 10. mai 2012 lik 8,969 norske kroner. Hvis ikke annet sies, er kursen 10. mai 2012 brukt ved omregninger i dette kapitlet.

Boks 4.1 IMF's utlånsordninger ved utgangen av mars 2012*Generelle utlånsordninger*

Låneordning	Formål	Lånegrense i pst. av landets kvote	Tilbakebetaling og rente
Stand-By Arrangement (SBA)	Kortsiktige problemer med betalingsbalansen. Programperiode 1–2 år, kan forlenges til 3 år.	200 pst. per år. Kumulativ grense på 600 pst.	3¼ – 5 år. Grunnrente ¹ + 2–3 prosentenheter. ²
Extended Fund-Facility (EFF)	Mellomlangsiktige problemer med betalingsbalansen grunnet strukturelle forhold. Programperiode 3–4 år.	Som for SBA.	4½ – 10 år. Rente som for SBA.
Flexible Credit Line (FCL)	Fleksibel trekkadgang innvilget for 1–2 år for land med sterk økonomisk stilling som ønsker å være føre var. Ikke programforpliktelser.	Ingen fast lånegrense.	Som for SBA.
Precautionary and Liquidity Line (PLL)	Fleksibel trekkadgang innvilget for ½–2 år for land med relativt sterk økonomisk stilling, men som ikke oppfyller kravene for FCL.	Vanligvis opp til 250 pst., opp til 500 pst. i spesielle tilfeller. Økes til 1000 pst. etter 1 år.	Som for SBA.
Rapid Financing Instrument (RFI)	Akutte problemer med betalingsbalansen etter råvareprissjokk, naturkatastrofer mv. Ikke programforpliktelser.	50 pst. per år. Kumulativ grense på 100 pst.	Som for SBA.

Spesielle utlånsordninger til lavinntektsland med subsidiert utlånsrente (PGRT)

Låneordning	Formål	Lånegrense ³ i prosent av landets kvote	Tilbakebetaling og rente ⁴
Extended Credit Facility (ECF)	Mellomlangsiktig til langsiktig finansiering av lavinntektsland med problemer med betalingsbalansen av mer strukturell art. Programperiode 3–5 år.	100 pst. per år. Kumulativ grense på 300 pst.	5½ – 10 år. Null rente.
Standby Credit Facility (SCF)	Lavinntektsland med kortsiktige problemer med betalingsbalansen. Programperiode 1–2 år.	Som for ECF.	4 – 8 år. Null rente.
Rapid Credit Facility (RCF)	Lavinntektsland med akutte problemer med betalingsbalansen. Ikke programforpliktelser.	25 pst. per år og kumulativt 75 pst., Kan økes til 50 pst. av kvoten per år og kumulativt 100 pst.	5½ – 10 år. Null rente.

¹ IMF's grunnrente er SDR-renten, med et påslag på 1 prosentenheter. Påslaget skal bl.a. dekke IMF's administrative utgifter ved å gi lån og oppbygging av reserver. SDR-renten regnes ut som et vektet gjennomsnitt av tremåneders statspapirrente for de valutaene som er med i SDR (amerikanske dollar, euro, britiske pund og japanske yen) og var den 10. mai 2012 på 0,13 pst.

² Rentepåslaget er på 2 prosentenheter for den delen av lånet som er mer enn 300 pst. av kvoten og ytterligere 1 prosentenheter for den delen av lånet som er mer enn 300 pst. av kvoten i mer enn tre år.

³ Det er satt en samlet lånegrense for de tre ordningene under PRGT (ECF, SCF og RCF) på 100 pst. av kvoten per år og maksimalt 300 pst. Disse grensene kan fravikes i spesielle tilfeller.

⁴ Renten på PRGT-lånene vurderes hvert annet år, sist gang i desember 2011. Renten for ECF og RCF er satt til null ut 2013, mens renten for SCF er satt lik null ut 2012.

peiske banker måtte øke sin egenkapital, møtt med kritikk fra myndighetene i flere europeiske land. Noen måneder senere ble det likevel enighet i EU om en slik styrking.

IMF har også bidratt med lån til land med akutte finansieringsproblemer. Island og Latvia var blant de første europeiske landene som måtte be om hjelp fra det internasjonale samfunnet for å håndtere krisen, og IMF inngikk stabiliseringsprogram med begge landene, jf. avsnitt 4.7.3. Også andre europeiske land som Ungarn og Romania fikk IMF-program i en tidlig fase, og Polen fikk innvilget en kredittlinje under en av IMF's føre-var-ordninger. En stund så det ut til at land innenfor euroområdet var mer skjermet for

uroen enn land utenfor. Dette bildet har etter hvert endret seg.

Høsten 2009 avdekket den nytiltrådte regjeringen i Hellas at det var blitt jukset med tall for offentlige finanser. Både budsjettunderskuddet og statsgjelden ble justert markert opp. I finansmarkedet oppsto det tvil om Hellas' evne til å betjene gjelden, og markedsrentene på statsobligasjoner steg til nivåer som ikke var bærekraftige. Utover vinteren og våren 2010 ble det klart at EU og eurolandene ønsket bistand fra IMF for å hjelpe Hellas gjennom krisen. I tillegg til den ekstra finansieringen IMF kunne tilby, hadde EU behov for å trekke på IMF's ekspertise og erfaring med krisehåndtering. Tidlig i mai 2010 ble det enighet om et omfat-

Tabell 4.1 Land i Europa med IMF-program eller føre-var-avtale med IMF per 30. april 2012. Mill. SDR

	Programperiode	Låneramme	Gjenstående beløp	Totalt gjeld til IMF ¹
<i>Stand-By Arrangements (SBA)</i>				
Bosnia-Hercegovina	juli 09 – juni 12	1 015	676	338
Kosovo	april 12 – des. 13	91	87	23
Romania	mars 11 – mars 13	3 091	3 091	10 569
Serbia	sept. 11 – mars 13	935	935	1 368
Ukraina	juli 10 – des. 12	10 000	7 750	8 875
<i>Extended Fund Facility (EFF)</i>				
Hellas ²	mai 10 – mar. 16	41 327	22 386	18 941
Irland	des. 10 – des. 13	19 466	5 629	13 836
Moldova	jan. 10 – jan. 13	185	72	358
Portugal	mai 11 – mai 14	23 742	7 796	15 946
<i>Flexible Credit Line (FCL)</i>				
Polen	jan. 11 – jan. 13	19 166	19 166	0
<i>Precautionary and Liquidity Line (PLL)</i>				
Makedonia	jan. 11 – jan. 13	413	216	197
<i>Memo:</i>				
EU-land		106 792	58 068	59 292
Euroland		84 535	35 812	48 723
EU-land utenfor eurosonen		22 257	22 257	10 569
Andre europeiske land		12 639	9 737	11 159
Totalt		119 431	67 805	70 451

¹ Samlet gjeld til IMF i tilknytning til eksisterende eller tidligere låneavtaler per 30. april 2012.

² I overkant av halvparten av lånerammen ble innvilget under Hellas sitt SBA-program som gjaldt i perioden mai 2010 - mars 2012. Dette ble avløst av et nytt program under EFF-ordningen i mars i år, se avsnitt 4.2.2.

tende stabiliseringsprogram for Hellas, finansiert av eurolandene og IMF.

Hellas-krisen bidro til å redusere markedets tillit til andre euroland med høy eller raskt voksende statsgjeld og svak økonomisk vekst. For å redusere sannsynligheten for at markedsuroen skulle spre seg videre til andre land i eurosonen, lanserte EU og eurolandene litt senere i mai 2010 to midlertidige ordninger for krisefinansiering av euroland (EFSF og EFSM)² med en samlet utlånskapasitet på 500 mrd. euro. Lån fra ordningene krever IMF-program og medfinansiering fra IMF. Ifølge EU var det en forståelse med IMF's administrasjon om at IMF kunne gi opp mot halvparten av EU-landenes lån i tilleggsfinansiering, slik at det samlede beløpet kunne summeres til 750 mrd. euro. I november 2010 fikk Irland et stabiliseringsprogram med IMF og EU, der EFSF og EFSM står for størstedelen av finansieringen sammen med IMF. Portugal fikk et tilsvarende program i mai 2011.

Ved utgangen av april i år hadde 11 europeiske land enten stabiliseringsprogram med IMF eller føre-var-avtaler om lån ved behov, se tabell 4.1. Den samlede lånerammen for disse landene var vel 119 mrd. SDR (vel 141 mrd. euro), hvorav i underkant av $\frac{3}{4}$ var knyttet til avtaler med land i euroområdet. For en oversikt over de ulike utlånsordningene, se boks 4.1.

En del europeiske land har fullført et IMF-program og er i tilbakebetalingsfasen. Island, Latvia og Ungarn er blant disse. Per utgangen av april hadde europeiske land om lag 70 mrd. SDR i utestående gjeld til IMF. Dette tallet omfatter utestående lån under nåværende og tidligere programmer, samt ubetalte renter på disse.

Under utarbeidelsen av stabiliseringsprogrammer for EU-land samarbeider IMF med EU og Den europeiske sentralbanken (ESB). Representanter for Europakommisjonen og ESB deltar sammen med IMF's stab i delegasjonene som undersøker forholdene og forhandler vilkårene.

Noen land utenfor Europa er bekymret for at IMF's sterke engasjement og de store utlånene i Europa skal gå ut over institusjonens evne til å ivareta resten av medlemskretsen. Engasjementet i Europa – med et potensielt behov for nye store lån

og mulige ringvirkninger til andre deler av verden – er bakgrunnen for den internasjonale enigheten om å styrke IMF's utlånsressurser ytterligere, se avsnitt 4.4.2. Ressursene vil imidlertid være tilgjengelig for utlån til alle IMF's medlemsland.

4.2.2 Nærmere om stabiliseringsprogram med land i eurosonen

Hellas

Hellas ble i mai 2010 det første landet i euroområdet som fikk IMF-lån. Lånet ble gitt under SBA-ordningen og var en del av en finansieringspakke på i alt 110 mrd. euro over tre år. Av dette stilte land i eurosonen opp med bilaterale lån på i alt 80 mrd. euro og IMF med 30 mrd. euro. Låneprogrammet skulle bidra til å rette opp statsfinansene, bedre konkurranseevnen og fremme finansiell stabilitet. Programmet inneholdt bl.a. tiltak for å øke offentlig forvaltnings inntekter, redusere forvaltningens utgifter, redusere arbeidskraftkostnadene og styrke bankenes egenkapital.

I løpet av 2011 ble det klart at målene for programmet ikke kunne nås innen den fastsatte tidsrammen. Fallet i økonomisk aktivitet hadde vært sterkere enn forutsatt. Politisk uro og utilstrekkelig administrativ kapasitet bidro også til at myndighetene ikke maktet å gjennomføre alle de planlagte tiltakene. Samtidig ble det klart at den greske statsgjelden måtte nedskrives for å bringe gjeldsutviklingen over i en opprettholdbar bane. Ved et flertallsvedtak godtok eiere av greske statsobligasjoner i mars 2012 å bytte sine obligasjoner i nye papirer med en pålydende verdi som tilsvarer 46,5 pst. av lånebeløpet og med rente godt under markedsrente. Målt i nåverdi anslås investorenes tap til rundt 75 pst. En slik nedskrivning var satt som forutsetning for nye lån fra EU og IMF. Sentralbankene i eurosyste­met og den europeiske investeringsbanken ble ikke omfattet av bytteoperasjonen. Eurolandene bidro ved å redusere renten på kriselånene til Hellas. I tillegg vil de overføre gevinsten som Den europeiske sentralbanken og de nasjonale sentralbankene måtte få fra sine beholdninger av greske statsobligasjoner til Hellas etter hvert som de realiseres.

IMF godkjente i mars i år et nytt stabiliseringsprogram for Hellas under den såkalte EFF-ordningen. Dette erstatter programmet som ble startet opp i 2010. Samlet låneramme under det nye programmet er 130 mrd. euro, hvorav 28 mrd. euro er fra IMF og resten fra de europeiske stabiliseringsordningene. Eurolandene vil gi nødvendig finansiering også ut over programperioden så lenge Hel-

² EFSF – European Financial Stability Facility (ny institusjon etablert av eurolandene). EFSM – European Financial Stability Mechanism (administrert av Kommisjonen og garantert av EUs fellesbudsjett). Disse to midlertidige ordningene skal avløses av én ny, permanent ordning med utlånskapasitet på 500 mrd. euro: ESM – European Stability Mechanism. ESM skal etter planen starte opp 1. juli 2012 og vil en periode virke parallelt med EFSF og EFSM og øke samlet utlånskapasitet.

las oppfyller låneprogrammet. Målene i det nye programmet er i hovedsak de samme som i det forrige, men det er lagt sterkere vekt på struktur-reformer for å få økonomien og offentlig forvaltning til å fungere bedre. Det er videre regnet med at det planlagte salget av offentlige virksomheter vil ta lengre tid enn antatt i det opprinnelige programmet. Det nye programmet sikter mot at Hellas' statsgjeld skal komme ned i om lag 117 pst. av BNP innen 2020. Til tross for gjeldsnedskrivningen og omfattende finansiering fra det internasjonale samfunn, vil gjennomføringen av programmet bli svært krevende for Hellas. Det nylig avholdte valget har skapt ny usikkerhet om oppfølgingen av låneprogrammet.

Den nordisk-baltiske valgkretsen støttet at IMF skulle inngå avtale om et låneprogram med Hellas. Valgkretsen fremhevet blant annet at et sterkt engasjement fra IMF's side bidrar til å styrke tilliten til at Hellas kan gjennomføre den nødvendige tilpasningen i sin økonomi.

Irland

Irland inngikk i desember 2010 avtale med IMF om et treårig stabiliseringsprogram under EFF-ordningen. Lånet var del av en samlet finansieringspakke på 85 mrd. euro over tre år, der IMF's bidrag er 22,5 mrd. euro. Videre bidro de europeiske stabiliseringsordningene og enkelte EU-land med til sammen 45 mrd. euro, mens 17,5 mrd. euro kom fra innenlandske kilder i Irland. Målene for programmet er å gjenskape et sunt banksystem gjennom kraftig nedbygging og restrukturering, få statsfinansene tilbake i et bærekraftig spor og skape ny vekst i irsk økonomi.

Gjennomføringen av programmet har så langt gått etter planen, men mange utfordringer gjenstår. De to største bankene har redusert sine balanser kraftig, bl.a. ved å selge aktiva. Underskuddet i offentlig sektor ble i 2011 litt mindre enn forutsatt, men var likevel på hele 10 pst. av BNP. Målet er å bringe det ned til 3 pst. av BNP i 2015. I 2011 var det en svak, men positiv BNP-vekst etter tre år med fall i den økonomiske aktiviteten. Strukturelle endringer i arbeidsmarkedet og reduserte enhetskostnader har bidratt til en markert styrking av konkurranseevnen i årene etter krisen, og Irland har nå et lite overskudd på driftsbalansen overfor utlandet. Med lav eller negativ vekst hos Irlands viktigste handelspartnere blir det likevel utfordrende å opprettholde veksten. Til tross for dette er utsiktene til at den

irske staten på ny kan skaffe seg lån i markedet fra 2013 relativt gode.

Portugal

I mai 2011 ble det enighet om en finansieringspakke for Portugal på 78 mrd. euro over tre år. IMF's bidrag er 26 mrd. euro gjennom EFF-ordningen, mens eurolandene bidrar med 52 mrd. euro. Målene for låneprogrammet er å styrke vekst- og konkurranseevnen i økonomien, få statsfinansene inn på en opprettholdbar utviklingsbane, sikre finansiell stabilitet og unngå en sterk reduksjon i kreditt til portugisisk næringsliv.

Så langt har gjennomføringen av programmet og den økonomiske utviklingen i hovedsak fulgt planen. I 2011 falt produksjonen noe mindre enn ventet. Utviklingen i driftsbalansen var også betydelig bedre enn lagt til grunn. Samtidig er budsjettbalansen styrket. Likevel gjenstår mange utfordringer, og for inneværende år ventes det fortsatt nedgang i BNP og ytterligere økning i arbeidsledigheten.

4.3 Styresett og kvotereform

4.3.1 Valg av ny IMF-leder

Christine Lagarde ble 5. juli 2011 valgt som ny administrerende direktør i IMF etter Dominique Strauss-Kahn. Lagarde er fransk, jurist av profesjon og har siden 2005 hatt flere ministerposter i den franske regjeringen.

De siste årene har det vært debatt om IMF's legitimitet og innflytelsen til framvoksende økonomier og utviklingsland. I denne debatten har det vært bred enighet om at kandidater til stillingen som administrerende direktør må vurderes på bakgrunn av kvalifikasjoner og egnethet, og ikke nasjonalitet. Norge og den nordisk-baltiske valgkretsen har støttet dette synet og har i flere sammenhenger understreket betydningen av en ryddig, grundig og mest mulig åpen prosess basert på kvalifikasjoner og ønskede egenskaper.

Da Strauss-Kahn trakk seg som administrerende direktør 18. mai i fjor, var IMF kommet langt i arbeidet med å lage nye retningslinjer for valg av administrerende direktør. De nye retningslinjene ble vedtatt i IMF's styre 20. mai 2011, jf. omtale i Prop. 142 S (2010–2011). Retningslinjene skal sikre at valg av administrerende direktør gjennomføres på en åpen og transparent måte. Etter at nominasjonsperioden er utløpt, skal styret offentliggjøre en liste på opptil tre kvalifiserte kandidater. Disse skal være vurdert på bakgrunn av

fastsatte kriterier knyttet til egnethet og kvalifikasjoner og uten at nasjonalitet er vektlagt.

Da fristen for nominasjon av kandidater gikk ut 10. juni 2011 var det to navn på listen; den franske finans-, økonomi- og næringsministeren Christine Lagarde og den mexicanske sentralbanksjefen Augustin Carstens. Etter å ha intervjuet og vurdert de to med utgangspunkt i de fastsatte kriteriene, valgte styret Christine Lagarde. Norge og den nordisk-baltiske valgkretsen støttet Lagarde.

4.3.2 Gjennomføring av 2010-reformen

I november 2010 vedtok IMF's styre en samlet pakke for reform av styresett, kvoter og stemmerett i IMF, se Finansmarknadsmeldinga 2010 og Prop. 142 S (2010–2011) for nærmere beskrivelse av bakgrunnen for og innholdet i reformen. Reformen er nå til formell godkjenning i medlemslandene. Norge har sluttet seg til endringene på bakgrunn av Stortingets samtykke, jf. Prop. 142 S (2010–2011) og Innst. 40 S (2011–2012).

Reformen innebærer at kvote- og stemmeandelen for industriland går noe ned, mens andelene for framvoksende økonomier og utviklingsland går noe opp. For Norge er stemmevekten om lag uendret og vil være 0,78 pst. når reformen er iverksatt. Stemmevekten til den nordisk-baltiske valgkretsen går noe ned, fra om lag 3,4 pst. til 3,3 pst. Den samlede størrelsen på IMF's kvoteressurser dobles, fra om lag 238 mrd. SDR til om lag 477 mrd. SDR.

Reformen omfatter også endringer i sammensetningen av IMF's styre. Hittil har de fem største landene utpekt en styrerepresentant hver. Når reformen trer i kraft, vil alle styrerepresentanter måtte velges. Da vil også de fem største landene kunne inngå valgkretssamarbeid med andre land. Disse endringene innebærer at IMF's statutter må endres. Det ble også politisk enighet om at de tradisjonelle industrilandene i Europa skal redusere antallet styremedlemmer med to. Intensjonen er at representanter fra framvoksende økonomier og utviklingsland skal overta disse plassene. I denne brede gruppen av land inngår også land i Øst- og Sentral-Europa, som Polen, Tyrkia og de baltiske landene. Det er foreløpig ikke klart hvordan Europa skal følge opp denne politiske enigheten. I april i år inngikk Sveits og Polen en intensjonsavtale om å dele på å representere valgkretsen i styret dersom reformen av styresettet iverksettes. Denne endringen vil over tid gi et bidrag på en halv styrerepresentant, siden Sveits hittil har hatt fast plass i styret. For å nå målet om to styrepre-

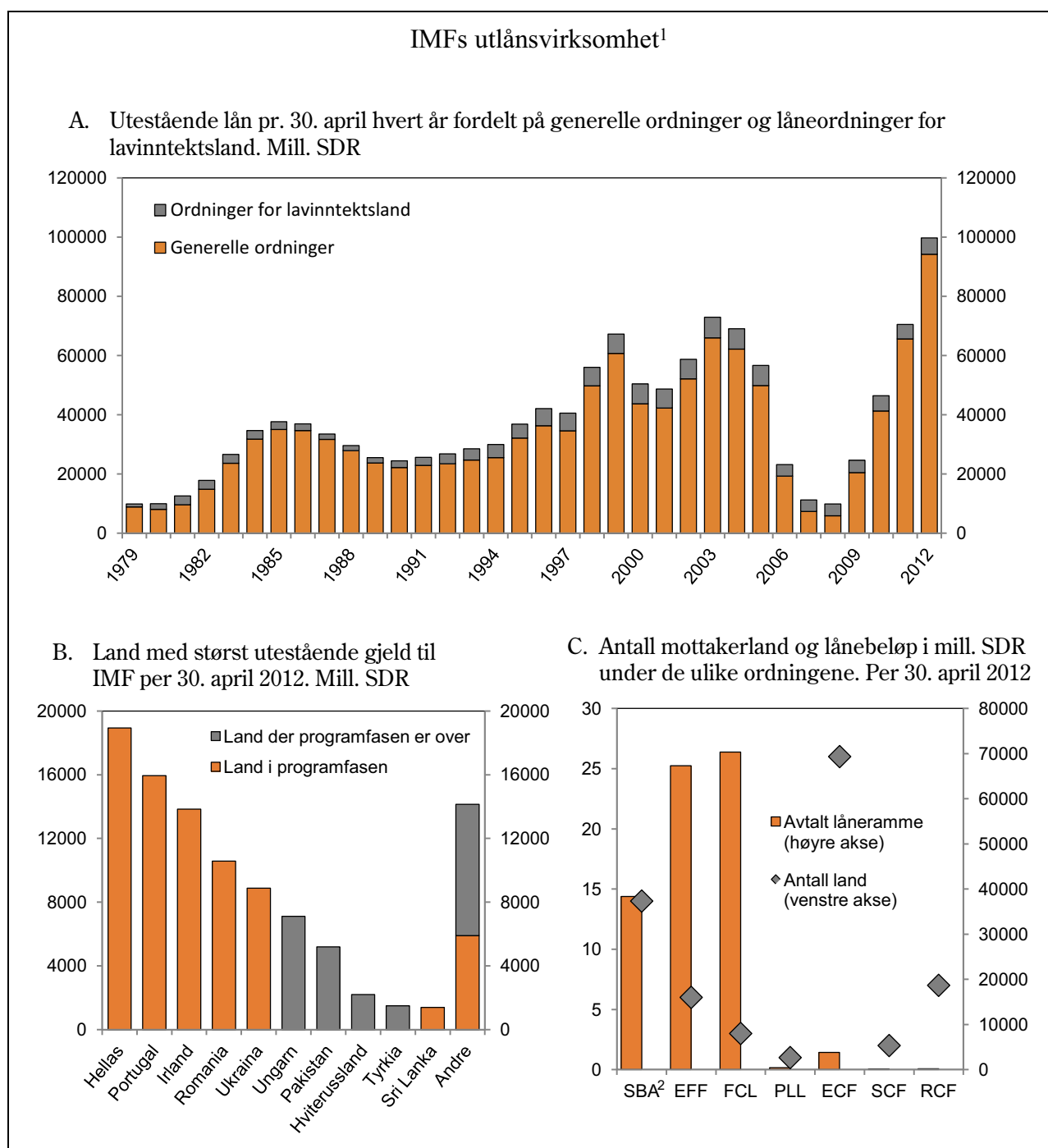
sentanter er det ventet at også andre valgkretser vil begynne å rotere om styreplassen, i stedet for at den er forbeholdt ett land. Den nordisk-baltiske valgkretsen har lenge praktisert rotasjon og koordinert synspunktene som valgkretsen fremmer i styret. Fra nordisk-baltisk side har vi pekt på at vår valgkrets bidrar med om lag 1/6 styrerepresentant til den avtalte omleggingen, som følge av at de tre baltiske landene nå er inkludert i valgkretsens styrerotasjon.

Endringene i statuttene om valgbare styrerepresentanter trer i kraft når minst 3/5 av medlemslandene – som samlet har minst 85 pst. av stemmene – har ratifisert endringene i styresettet. Dette innebærer i praksis at reformen ikke kan gjennomføres før den amerikanske kongressen har godkjent den. Kvotendringene vil tre i kraft etter at land med til sammen minst 70 pst. av kvotene har godtatt endringene, og de endringene i IMF's statutter som er omtalt over er gjennomført. Målet er at endringene skal iverksettes senest innen IMF's årsmøte i oktober 2012, men det kan se ut som om dette er for optimistisk. Per 10. mai hadde 47 pst. av landene ratifisert endringene i styresettet og 58 pst. av landene kvotendringene. USA var ikke blant disse.

4.3.3 Arbeidet med ny kvoteformel

Som et ledd i 2010-reformen er det også enighet om at kvoteformelen – det vil si metoden for å beregne det enkelte lands kvote – skal vurderes på nytt innen januar 2013. Kvoter er et sentralt begrep for IMF. Kvotene er med å bestemme medlemslandenes stemmevekt og deres bidrag til finansieringen av institusjonens utlån. Kvotene danner også basis for hvor mye det enkelte land kan låne av IMF. Målet er at kvoteformelen skal gjenspeile medlemslandenes posisjon i verdensøkonomien på en måte som er tilpasset IMF's mandat.

Dagens kvoter er beregnet med utgangspunkt i en formel som ble vedtatt i 2008. Hvert lands kvote beregnes som et veid gjennomsnitt av fire størrelser: produksjonen i landet (BNP), landets deltakelse i internasjonal handel (åpenhet), variasjonen i landets betalingsbalanse og landets valutareserver. Omregningen av BNP i de ulike medlemslandene til et felles mål gjøres med 60 pst. vekt på kursene i valutamarkedet og 40 pst. vekt på kjøpekraftspariteter (PPP). Måling ved hjelp av kjøpekraftspariteter øker vekten til framvoksende økonomier og andre land som har et lavt innenlandsk prisnivå. I tillegg brukes en kompresjonsfaktor som reduserer forskjellene i beregnet

Figur 4.1 IMF's utlånsvirksomhet

¹ En oversikt over låneordningene er gitt i boks 4.1.² Inkludert Hellas' SBA-program som ble avløst av et EFF-program i mars 2012.

Kilde: IMF

kvote, men uten at rekkefølgen blir endret. Dette favoriserer små økonomier, det vil si små og/eller fattige land.

Når det er enighet om en ny kvoteformel, skal den faktiske kvotefordelingen endres. Det tas sikte på at neste gjennomgang av størrelsen på og fordelingen av kvotene skal skje innen januar

2014. IMF's høyeste organ, Guvernørrådet, uttrykte i sitt vedtak om 2010-reformen en forventning om at stemmeandelen til framvoksende økonomier og utviklingsland i verdensøkonomien økes enda mer, i takt med landenes økte betydning. Samtidig skal representasjonen til de fattigste medlemslandene vernes. Også andre hensyn

enn de som gjenspeiles i kvoteformelen, har i praksis hatt betydning for fordelingen av de faktiske kvotene. Bare om lag 60 pst. av kvoteøkningen i 2010-reformen ble tildelt land som hadde lavere kvote enn det formelen tilsa. Den resterende delen ble fordelt etter særskilte kriterier, der blant annet BNP hadde stor vekt. Det siste elementet favoriserer store land på bekostning av både små industriland og mindre, framvoksende økonomier.

I den kommende kvoterevisjonen er Norge og den nordisk-baltiske valgkretsen innstilt på å støtte en overføring av stemmevekt fra overrepresenterte til underrepresenterte land, basert på objektive økonomiske og finansielle kriterier slik de gjenspeiles i kvoteformelen. Det vil innebære en ytterligere overføring av stemmevekt til utviklingsland og framvoksende økonomier i takt med at deres posisjon i verdensøkonomien styrkes. Norge vil i tillegg arbeide for å sikre lavinntektslandenes innflytelse i IMF, for eksempel ved å øke basisstemmene. Disse stemmene fordeles likt på alle medlemsland og er således uavhengig av kvotene. Kvoterevisjonene bør ikke være motiverte av et ønske om å favorisere enkelte land eller grupper av land, men ta utgangspunkt i IMF's mandat og relevante trekk ved det enkelte medlemslandet. Norge og den nordisk-baltiske valgkretsen er opptatt av at forhold som relativ posisjon i verdensøkonomien, graden av deltakelse i internasjonalt økonomisk samkvem og evne og vilje til å bidra finansielt til IMF's virksomhet skal vektlegges. Valgkretsen vil arbeide for at den såkalte kompresjonsfaktoren, som øker den relative kvotevekten til små økonomier, videreføres. Valgkretsen ønsker også at den faktiske kvotetildelingen i størst mulig grad baserer seg på de reglene man er blitt enig om gjennom kvoteformelen.

4.4 IMF's utlånsvirksomhet

4.4.1 Status for utlån

Ved utgangen av april i år utgjorde IMF's samlede utlån til medlemslandene 99,7 mrd. SDR, se figur 4.1A Dette tilsvarte med vekslingskursen 30. april 2012 om lag 888 mrd. kroner. Trekkrettigheter som enkelte land har fått godkjent, men ikke trukket på, kommer i tillegg til dette. Den globale finanskrisen og krisen i euroområdet har de siste årene medført en markant økning i etterspørselen etter lån fra IMF. Utlånene er i dag mer enn ti ganger høyere enn da finanskrisen brøt ut i 2008. Siden utgangen av april i fjor har IMF's utlån økt

med 29,3 mrd. SDR. De seks landene med størst lånebeløp i absolutte termer er europeiske, med tre euroland øverst, jf. figur 4.1B.

De generelle låneordningene, som er åpne for alle medlemsland, bidrar sterkest til veksten i utlånsbeløp. Utlånene under disse ordningene økte siste år med 29,0 mrd. SDR, til 94,2 mrd. SDR. Utlån under de subsidierte låneordningene som er forbeholdt lavinntektsland, økte med 0,6 mrd. SDR, til 5,5 mrd. SDR. For en nærmere beskrivelse av IMF's ulike låneordninger, se boks 4.1.

Blant de ordinære låneordningene er *Stand-By Arrangement* (SBA) mest brukt, jf. figur 4.1C. Ved utgangen av april 2012 var 13 land inne i programperioden for SBA-lån. Seks land har program med lengre løpetid under *Extended Fund Facility* (EFF). Blant disse er de tre eurolandene Irland, Portugal og Hellas. Den samlede avtalerammen for SBA- og EFF-utlån var ved utgangen av april 88,1 mrd. SDR. Av dette var 37,0 mrd. SDR betalt ut.

Under føre-var-ordningen *Flexible Credit Line* (FCL) kan land med solid økonomisk politikk og utvikling få avtale om rett til lån som de ikke skal ha behov for å trekke på i første omgang. Tre land – Colombia, Polen og Mexico – har for tiden avtaler under FCL-ordningen for til sammen 70,3 mrd. SDR. Makedonia har som eneste land inngått avtale under den nye føre-var-ordningen, *Precautionary and Liquidity Line* (PLL), med en låneramme på 0,4 mrd. SDR.

Ved utgangen av april hadde 26 land inngått avtale om lån under låneordningen *Extended Credit Facility* (ECF), to land under *Standby Credit Facility* (SCF) og syv land hadde benyttet seg av *Rapid Credit Facility* (RCF).

Det er for tiden tre land – Sudan, Somalia og Zimbabwe – som ikke har betalt tilbake forfalte lån. Restansene utgjør totalt om lag 1,3 mrd. SDR og fordeler seg med 1,1 mrd. SDR på ordinære lån og 0,2 mrd. SDR på låneordningene for lavinntektsland. Om lag tre firedeler av restansene er Sudans.

4.4.2 Styrking av utlånskapasiteten

Våren 2009 ble det oppnådd enighet om å tredoble IMF's utlånskapasitet for å møte det økte behovet for lån som ville følge av finanskrisen. I første omgang ble det inngått en rekke bilaterale avtaler om lån til IMF. Deretter ble IMF's multilaterale innlånsordning, *New Arrangement to Borrow* (NAB), forbedret og utvidet. NAB er en frivillig ordning som gir IMF tilgang på ekstra lånemidler fra de best stilte medlemslandene, deriblant

Norge. Den nye, utvidede NAB-ordningen trådte i kraft i mars i fjor.

Som siste element vedtok IMF i desember 2010 en samlet pakke for reform av styresammensetning, kvoter og stemmerett, der IMF's finansielle ressurser styrkes gjennom en dobling av kvotene, jf avsnitt 4.3.2. Etter planen skal den utvidede NAB-ordningen skaleres ned med om lag like mye som kvotene økes når styre- og kvotereformen trer i kraft. Dette er i tråd med det prinsipielle synet at IMF skal være kvotebasert, og at kvotene derfor bør være viktigste finansieringskilde.

Det er betydelig usikkerhet om den videre utviklingen i internasjonal økonomi. I denne situasjonen er det særlig viktig at det er tillit til at IMF har nok ressurser til å kunne møte medlemslandenes behov for lån. Utlånkapasiteten har det siste året vært vurdert som akseptabel, men utilstrekkelig dersom flere store land samtidig skulle trenge IMF-lån. I lys av dette har det siden i fjor høst blitt drøftet om IMF's utlånkapasitet skal styrkes.

I desember 2011 ble eurolandene enige om å stille inntil 150 mrd. euro til disposisjon for IMF gjennom bilaterale lån. EU-land utenfor euroområdet, herunder Danmark og Sverige, ga samtidig signaler om at de ville følge opp med nasjonale bidrag. Etter drøftinger med Norges Bank sendte finansministeren 21. desember 2011 brev til IMF's administrerende direktør med tilbud om et bilateralt lån fra Norge til IMF på inntil 6 mrd. SDR, som tilsvarer om lag 54 mrd. kroner, med forbehold om Stortingets samtykke. Fra norsk side ble det forutsatt at lånet skulle være en del av en større internasjonal innsats for å styrke IMF's utlånkapasitet.

IMF's internasjonale monetære og finansielle komité (IMFC) kom 21. april i år til enighet om å styrke utlånkapasiteten gjennom nye bilaterale lån. IMF's administrasjon har så langt fått inn løfter om bilaterale lån på over 430 mrd. amerikanske dollar fordelt på flere enn 30 land. Lånene skal gå til å styrke IMF's generelle utlånssressurser som er tilgjengelige for alle medlemsland.

Finansdepartementets vurdering er at forutsetningen om at det norske lånet skal være del av en større internasjonal innsats er oppfylt. Norske myndigheter er nå i dialog med IMF om å ferdigstille en konkret låneavtale. På bakgrunn av dette tilrår Finansdepartementet at Stortinget samtykker til at Norges Bank inngår en avtale med IMF om å stille nye lånemidler på inntil 6 mrd. SDR til disposisjon for organisasjonens generelle låneordninger, jf. nærmere omtale i Prop. 114 S (2011–2012).

4.4.3 Justeringer i låneordningene

Finanskrisen viste at sterkere finansielle bånd på tvers av landegrensene gjør at økonomiske sjokk nå sprer seg lettere og raskere mellom land og regioner enn før. En rekke land ble påvirket av denne krisen selv om deres økonomiske stilling i forkant syntes god. Det globale finansielle systemet har dermed blitt mer sårbart. Tilskyndet av erfaringene fra finanskrisen har IMF de siste årene endret både overvåkingen og låneordningene, jf. omtale i Finansmarknadsmeldinga 2010. En oversikt over IMF's gjeldende ordninger er gitt i boks 4.1.

Det siste året er låneordningene justert på to måter:

- To ordninger for land som ønsker en kredittlinje med IMF for å være føre var, *Flexible Credit Line* (FCL) og *Precautionary Credit Line* (PCL), ble opprettet henholdsvis i 2009 og 2010. Disse kan brukes til å beskytte seg mot markedsuro som skyldes økonomiske problemer i andre land. IMF's analyser tyder på at den generelle tilliten til at land vil kunne finansiere seg selv, blir styrket når landet inngår en FCL- eller PCL-avtale. Likevel har disse ordningene blitt lite brukt. Styret vedtok derfor i 2011 å gjøre PCL mer fleksibel. I tillegg til å være en kredittlinje til land med et potensielt betalingsbalanseproblem, vil den nå også kunne brukes av land som på søknadstidspunktet har et reelt og umiddelbart finansieringsbehov. Etter justeringen ble PCL omdøpt til *Precautionary and Liquidity Line* (PLL).
- Flere tidligere låneordninger for land i akutte kriser etter naturkatastrofer eller avsluttede væpnede konflikter ble slått sammen i én ny ordning; *Rapid Financing Instrument* (RFI). RFI skal kunne brukes for alle helt akutte betalingsbalanseproblemer, også de som skyldes store endringer i råvarepriser eller naturkatastrofer. Lånebeløpet er lavere enn i de ordinære ordningene, og vilkårene er enklere. Det vil ikke bli stilt krav til utformingen av den økonomiske politikken i land som benytter denne ordningen, men mottakerlandets myndigheter vil måtte redegjøre for hvordan de vil håndtere de akutte vanskene landet er oppe i.

Den nordisk-baltiske valgkretsen støttet disse endringene da de ble behandlet i IMF's styre, men pekte på at den nye låneordningen PLL ikke må benyttes i tilfeller der mottakerlandet egentlig har behov for et stabiliseringsprogram med ordinære betingelser.

4.4.4 Lånevilkårene

For et land som har kommet i en alvorlig økonomisk krise, er det avgjørende at det blir gjennomført tiltak som kan få økonomien på rett kjøll igjen. Bedre balanse i økonomien er viktig for landets egen økonomiske utvikling og handlingsrom framover. Det er også avgjørende for at landet skal bli i stand til å betale tilbake IMF-lånet og ha tilgang til finansiering i internasjonale kapitalmarkeder. Utlånsvirksomheten til IMF er basert på at lånemidlene kommer tilbake og blir disponible for nye utlån. For de fleste av IMF's låneordninger utarbeides det derfor et stabiliseringsprogram der låntaker forplikter seg til å gjennomføre ulike tiltak for å rette opp den økonomiske situasjonen. Framdriften under programmet er avgjørende for at styret i IMF skal godkjenne de kvartalsvise utbetalingene av lånet. Programmet er da en vesentlig del av vilkårene, eller kondisjonaliteten, for lånet.

IMF vedtok i 2009 å forenkle vilkårene for lån. Organisasjonen skal nå avgrense kravene om strukturendring til de punktene som er kritisk nødvendige for å gjennomføre programmet. Disse punktene skal i hovedsak være innenfor kjerneområdene til IMF, som er makroøkonomi, finansmarkeder og statsfinanser. Land får også større frihet til å velge hvordan de vil gjennomføre mål i programmet. IMF har også lagt til rette for, og understreket betydningen av, et sosialt sikkerhetsnett som kan dempe virkningen av den økonomiske krisen for de svakeste i samfunnet. Norge støttet disse endringene. Regjeringen legger vekt på at nasjonalt eierskap, avgrensning og målretting av reformer, samt skjerming av det sosiale sikkerhetsnettet er viktige elementer for å lykkes med et IMF-program og skape ny, bærekraftig økonomisk vekst.

IMF-styret vurderer fortløpende om innretningen på låneordningene er hensiktsmessig og endrer den ved behov. Kondisjonaliteten som IMF benytter blir regelmessig vurdert. En ny gjennomgang ble startet opp våren 2011. IMF legger denne gangen særlig vekt på å vurdere om lånevilkårene er godt tilpasset det behovet det enkelte land har for å endre sin økonomiske politikk, og om betingelsene praktiseres ensartet mellom land. En problemstilling er om politikken i tilstrekkelig grad fremmer økonomisk vekst og sysselsetting. Gjennomgangen tar også sikte på å kartlegge hvordan låneprogrammene påvirker sosiale indikatorer. IMF har invitert interesserte parter til å komme med sine synspunkter. Arbei-

det ventes lagt fram for IMF's styre i løpet av de kommende månedene.

4.5 IMF's overvåking

IMF's oppfølging av den økonomiske utviklingen i medlemslandene er blitt bedre etter finanskrisen. I 2010 endret IMF rutine slik at de ulike delene av overvåkingen nå skal integreres bedre. Det blir dermed enklere å vurdere risikoen og stabiliteten i det økonomiske systemet som helhet. Noen av svakhetene som ble påpekt i rapporten fra Det uavhengige evalueringskontoret (IEO) fra februar 2011 om IMF's overvåking i årene 2004–2007, er dermed rettet opp. Det vises til nærmere omtale i Finansmarknadsmeldinga 2010.

I 2011 vurderte IMF sin overvåking i den såkalte «Triennial Surveillance Review». Rapporten pekte på at overvåkingen var for fragmentert og at risikovurderingene til dels var mangelfulle. Det var blitt lagt for lite vekt på at økonomier og markeder verden over er vevd sammen, og at de tette båndene medfører at forstyrrelser i ett land lett smitter over til andre land. Det ble også pekt på at de største medlemslandene i for liten grad har fulgt opp anbefalinger fra IMF's bilaterale overvåking.

For å ta hensyn til dette publiserte IMF i juli 2011 en rapport som analyserer virkningene på resten av verden av den økonomiske politikken i verdens fem største økonomier, euroområdet, Japan, Kina, Storbritannia og USA. Denne rapporten skal publiseres regelmessig. Høsten 2011 la IMF også fram for første gang en egen kortrapport som sammenfatter de viktigste funnene og rådene om økonomisk politikk fra IMF's andre rapporter.

Våren 2012 diskuterte IMF's styre en strategisk plan for å overvåke utviklingen i finanssektoren og en plan for å fornye det legale rammeverket for overvåkingen. Det ble lagt vekt på behovet for reguleringer og tilsyn for å beskytte stabiliteten i hvert enkelt lands finanssystem. Videre ble det understreket at forhold som kan påvirke den globale finansielle stabiliteten må overvåkes og vurderes regelmessig. IMF's styre mener at IMF er den organisasjonen som er best egnet til å bringe dette arbeidet videre. Norge og den nordisk-baltiske valgkretsen støtter dette synet. Valgkretsen støtter også et forslag om å justere IMF's juridiske rammeverk for å ha et sterkere mandat og formelt grunnlag for utvidelsene av organisasjonens overvåking som langt på vei allerede har funnet sted.

IMF bidrar med teknisk arbeid, analyser og vurderinger i forbindelse med G20s³ arbeid for en stabil og velfungerende global økonomi. Dette er bl.a. knyttet til en såkalt «Mutual Assessment Process» (MAP) som G20 startet høsten 2009. Målet for MAP er å utvikle felles mål for verdensøkonomien og å gjennomgå og samordne G20-landenes økonomiske politikk. IMF bidrar med analyser og bakgrunnsmateriale. Bidrag til G20 er i utgangspunktet ikke en del av IMF's virksomhet, men kan likevel sies å være i tråd med IMF's mandat siden arbeidet bidrar til å styrke overvåkingen av systemviktige land. Norge og den nordisk-baltiske valgkretsen har derfor støttet at IMF gir slike bidrag.

4.6 IMF og lavinntektsland

4.6.1 Kort om den økonomiske situasjonen i lavinntektsland

Da finanskrisen kom i 2008 var det mange som fryktet at lavinntektslandene ville bli hardt rammet. Disse landene er i utgangspunktet sårbare for endringer som kommer overraskende. Det lave inntektsnivået gjør at konsekvensene av et økonomisk tilbakeslag blir mer dramatiske enn i mer velstående land. Mange var redde for at finanskrisen kunne føre til mer sult, ekstrem fattigdom og sosial uro i lavinntektsland. Erfaringene viser imidlertid at lavinntektslandene er blitt mindre påvirket av finanskrisen enn de fleste andre grupper av land. For eksempel har landene i Afrika sør for Sahara siden 2010 hatt en årlig vekst i BNP på vel 5 pst. For 2012 anslår IMF veksten til 5,5 pst., som er om lag på nivå med gjennomsnittet for perioden 2000–2009. Til sammenlikning var den årlige veksten i BNP i perioden 1980–1999 på om lag 2,4 pst. Den økonomiske veksten i Afrika sør for Sahara ser dermed ut til å fortsette på et høyt nivå. Selv i kriseåret 2009, da verden opplevde den første nedgangen i samlet BNP på mange tiår, kunne Afrika sør for Sahara notere vekst i BNP på nesten 3 pst.

IMF trekker fram tre årsaker til at lavinntektslandene har klart seg relativt godt gjennom finanskrisen. For det første er de fattigste landene lite integrert i det globale finanssystemet. Problemene som mange banker opplevde i 2008, og uroen som i de senere år har preget de internasjo-

nale finansmarkedene, har derfor i liten grad påvirket dem direkte. For det andre har landene i noen grad endret tilknytningen til det globale handelssystemet. Råvarer utgjør fortsatt den største delen av eksporten, men historisk ble en betydelig andel av disse varene levert til tradisjonelle industriland. Nå handler lavinntektslandene i større grad med framvoksende økonomier som i mindre grad har vært rammet av finanskrisen. Etterspørsel etter råvarer fra de framvoksende økonomiene har også holdt verdensmarkedsprisene oppe. Et tredje moment som IMF trekker fram, er at landene over tid har bedret sin evne til å styre økonomien. Blant annet hadde mange land rom i finans- og pengepolitikken til å føre motkonjunkturpolitikk da finanskrisen brøt ut. Dette rommet ble særlig benyttet i 2009.

4.6.2 IMF's virksomhet i lavinntektsland

Selv om den økonomiske utviklingen i de fleste lavinntektslandene har vært positiv, står landene fortsatt overfor store sosiale og økonomiske utfordringer. IMF er en viktig bidragsyter til det internasjonale samfunnets arbeid for vekst og fattigdomsreduksjon i lavinntektslandene. Over 40 pst. av IMF's medlemsland faller inn under denne kategorien. IMF er ikke en generell utviklingsinstitusjon, men bistår landene i makroøkonomiske og monetære spørsmål. Virkemidlene som IMF benytter er avledet av de tre kjerneoppgavene: økonomisk overvåking og rådgivning, teknisk assistanse og lån til land med betalingsbalanseproblemer. Lavinntektsland har særlig behov for å bedre rammeverk og institusjoner for makroøkonomisk styring, og den tekniske assistansen fra IMF er derfor et velegnet verktøy. IMF gir hovedsakelig slik assistanse i forbindelse med utforming av penge- og finanspolitikk, til utvikling av gode institusjoner og til utforming av finanslovgivning.

I tillegg til de ordinære låneordningene i IMF som alle medlemsland kan benytte, har organisasjonen egne ordninger der det gis lån med subsidiert rente til lavinntektsland. Bistandsmidler fra noen av IMF's best stilte medlemsland blir brukt til å finansiere mellomlegget mellom markedsrenten og den subsidierte renten som lavinntektsland betaler. Den subsidierte renten er normalt lavere enn 1 pst., og gjeldende rentesats er null. Lånemidlene kommer ikke fra IMF's ordinære utlansressurser, men skaffes til veie ved at medlemsland frivillig stiller utlansmidler til disposisjon. IMF reformerte låneordningene for lavinntektsland i 2009 ved å forenkle lånevilkårene og ved å opp-

³ G20 består av 19 av de største økonomiene i verden og EU på fellesskapsnivå. Gruppen er i utgangspunktet et uformelt forum for finansministre og sentralbanksjefer. Siden høsten 2008 har også stats- og regjeringssjefene møttes regelmessig.

rette egne ordninger for kortsiktige betalingsbalanseproblemer.

4.6.3 Bruk av overskuddsinntektene fra IMF's gullsalg

IMF har solgt om lag 1/8 av sin gullbeholdning. Midlene skal settes i et investeringsfond. Den årlige avkastningen skal utgjøre medlemslandenes betaling for rådgivningen og overvåkningen til IMF. Den gunstige gullprisen førte til at de samlede inntektene ble høyere enn lagt til grunn. På bakgrunn av dette besluttet IMF-styret i februar 2012 å sette av 700 mill. SDR eller om lag 6,3 mrd. kroner til rentesubsidier i IMF's låneordninger for lavinntektsland.

Inntektene fra gullsalget er medlemslandenes felles eiendom. Det juridiske rammeverket skal hindre at enkelte land gjør krav på mer enn sin del. Reglene gjør det samtidig umulig å overføre midler direkte til ordninger som er forbeholdt en avgrenset del av medlemskretsen. Som en pragmatisk løsning er det derfor lagt opp til at midlene skal tilbakeføres til medlemslandene med en intensjon om at det enkelte land samtykker til at deres andel kan benyttes som subsidier til lavinntektsland. IMF's vedtak er betinget av at medlemslandene samlet sett samtidig gir tilsagn om subsidiemidler til låneordningene for lavinntektsland som tilsvarer minst 90 pst. av de avsatte midlene.

Den norske andelen av midlene er vel 5,5 mill. SDR eller om lag 50 mill. kroner. Midlene er en del av Norges Banks valutareserver. I likhet med flere andre land kan Norge ikke overføre disse midlene til bistandsformål uten et formelt budsjettvedtak. For å følge opp IMF-styrets vedtak har Regjeringen bedt Stortinget om fullmakt til å gi IMF tilsagn om et tilsvarende beløp over bistandsbudsjettet, jf. Prop. 111 S (2011–2012) Tilleggsbevilgninger og omprioriteringer i statsbudsjettet 2012.

4.7 IMF og Norge

4.7.1 IMF's vurdering av norsk økonomi og økonomisk politikk

IMF legger årlig fram en vurdering av norsk økonomi og økonomisk politikk som ledd i en såkalt artikkel IV-konsultasjon. Konsultasjonene har en toårig syklus med en omfattende rapport hvert annet år som behandles av IMF's styre, og en mindre omfattende gjennomgang som ikke behandles i IMF's styre. Rapportene offentliggjøres.

I november 2011 ble det gjennomført en full artikkel IV-konsultasjon med Norge. Rapporten ga støtte til Regjeringens finans- og pengepolitikk. Faren for sterkere uro i euroområdet og muligheten for tilbakeslag i boligmarkedet i Norge ble framhevet som de største risikofaktorene for utviklingen i norsk økonomi. Videre understreket rapporten behovet for å styrke makrotilsynet og stramme til den makrobaserte reguleringen av finansnæringen. Rapporten er tilgjengelig bl.a. på hjemmesidene til IMF og Finansdepartementet.

4.7.2 Norges bidrag til IMF

Utgangspunktet for Norges forpliktelse til å gi lån til IMF er Norges kvote. Den er i dag på 1,88 mrd. SDR eller knapt 17 mrd. kroner. I tillegg har Norge på frivillig basis inngått avtaler med IMF.

Som en del av en bred internasjonal innsats for å styrke IMF's utlånskapasitet inngikk Norge ved Norges Bank i juni 2009 en bilateral låneavtale med IMF på 3 mrd. SDR. I forbindelse med at den multilaterale innlånsordningen New Arrangement to Borrow (NAB) våren 2011 ble utvidet fra 34 mrd. SDR til 367,5 mrd. SDR, ble IMF's trekk under Norges bilaterale avtale overført til trekk under NAB, jf. Prop. 58 S (2010–2011). Norges beløpsramme under NAB er nå 3,87 mrd. SDR, eller knapt 35 mrd. kroner. Sammen med kvoteforpliktelsen betyr dette at Norge per i dag stiller 5,75 mrd. SDR i lånemidler til disposisjon for IMF's generelle ordninger. IMF hadde ved utgangen av april i år trukket 435 mill. SDR av Norges bidrag til NAB-ordningen.

Som omtalt i avsnitt 4.3.2, er det vedtatt å øke kvotene til IMF. Vedtaket forutsetter at forpliktelsene under NAB reduseres om lag tilsvarende når kvoteøkningen trer i kraft. IMF's styre fattet i desember 2011 vedtak om hvordan reduksjonen i NAB skal gjennomføres. Dersom det er trukket mer under et lands NAB-forpliktelse enn det som blir landets reduserte forpliktelse, kan landet be om førtidig tilbakebetaling av det overskytende. Endringen i et lands NAB-forpliktelse vil finne sted samme dag som landet betaler sin kvoteøkning. Når kvoteøkningen og reduksjonen i NAB er gjennomført, vil Norges kvote være på om lag 3,75 mrd. SDR. Norges kvoteandel blir om lag uendret, på 0,78 pst., mens Norges NAB-forpliktelse reduseres til om lag 1,97 mrd. SDR. Summen av kvote- og NAB-forpliktelser blir om lag 5,72 mrd. SDR eller om lag 51,3 mrd. kroner.

I desember 2011 ga Norge IMF et tilbud om et nytt lån på inntil 6 mrd. SDR som ledd i en ytterli-

gere styrking av utlånskapasiteten, jf. avsnitt 4.4.2 og Prop. 114 S (2011–12).

I tillegg til midlene til IMF's generelle ordninger har Norge stilt 300 mill. SDR (om lag 2,7 mrd. kroner) i lånemidler til disposisjon for IMF's spesielle låneordninger for lavinntektsland, jf. Prop. 83 S (2009–2010). Bidrag er øremerket de to låneordningene som er innrettet mot kortsiktig betalingsbalansestøtte; Rapid Credit Facility (RCF) og Standby Credit Facility (SCF). Ved utgangen av april i år hadde IMF trukket vel 159 mill. SDR, fordelt med 150 mill. SDR på RCF og 9,4 mill. SDR på SCF. Norge ga videre i 2005 tilsagn om subsidie-midler til IMF på 24,7 mill. SDR, eller vel 221 mill. kroner. Av disse var om lag 22 mill. SDR utbetalt per april 2012. Subsidiemidlene bevilges over bistandsbudsjettet til Utenriksdepartementet.

Utenriksdepartementet og IMF inngikk i 2006 en avtale om at Norges Bank skulle gi teknisk assistanse til sentralbanken i Malawi. Arbeidet blir avsluttet våren 2012. IMF's generelle vurdering er at den tekniske assistansen til sentralbanken i Malawi har vært vellykket. Det ble i juli 2011 enighet om en liknende avtale om faglig assistanse til sentralbanken i Zambia. Også for sentralbanken på Øst-Timor har Norge stilt ressurser til rådighet gjennom IMF de siste årene.

Videre har Norad en bilateral avtale med IMF om å yte teknisk assistanse til land innenfor programmet «Olje for utvikling» på inntektsforvaltningsområdet. Norge bidrar også til et fond som skal finansiere teknisk assistanse til forvaltning av naturressurser. I tillegg støtter Utenriksdepartementet et anti-hvitvaskings-program og bidrar til fondet IMF's har opprettet for bistand til utvikling av skattepolitikk og skatteadministrasjon.

4.7.3 De nordiske lånene til Island og Latvia

IMF's styre godkjente i november 2008 et stabiliseringsprogram for *Island*. Bakgrunnen var den dype økonomiske krisen etter kollapsen av landets største banker. Av et samlet anslått finansieringsbehov på 5 mrd. amerikanske dollar dekket IMF 2,1 mrd. dollar. De nordiske landene Danmark, Finland, Norge og Sverige ga tilsagn om bilaterale lån på til sammen 2,5 mrd. dollar, jf. St.prp. nr. 47 (2008–2009). Beløpet ble senere omgjort til 1,775 mrd. euro, hvorav Norges del utgjør 480 mill. euro. Det norske lånet er et lån fra Norges Bank til Sedlabanki Islands, med garanti fra den islandske og norske stat. Staten mottar en garantiprovisjon, jf. Prop. 1 S (2011–2012), kap. 5605, post 89.

Islands IMF-program ble avsluttet i august 2011. Programmet var vellykket. Økonomien og statsfinansene i Island er i klar bedring. Nye banker med tilstrekkelig kapital er etablert og kursen på islandske kroner stabilisert. Det gjenstår likevel en del utfordringer. Arbeidsledigheten er fortsatt betydelig høyere enn det islendingene har vært vant til. Inflasjonen er høy og tiltagende. Både bedrifter, husholdninger og offentlig sektor har høy gjeld. Som et ledd i stabiliseringsprogrammet ble det lagt midlertidige restriksjoner på kapitalbevegelsene inn og ut av Island. Islandske myndighetene har måttet utsette avviklingen av disse restriksjonene av hensyn til stabilitet i valutakursen.

De nordiske lånene ble stilt til disposisjon for Island i fire transjer knyttet til IMF-styrets fire første godkjenninger av framdriften for stabiliseringsprogrammet. Islandske myndigheter fikk imidlertid anledning til å utsette sin beslutning om å trekke på tilgjengelige midler til utgangen av 2011. I tråd med dette trakk Island først i desember i fjor på den siste halvdel av de nordiske lånene.

I lys av relativt rommelige valutaeserver valgte Island allerede i mars i år å betale tilbake om lag 1/5 av lånene fra IMF og de nordiske landene. Utestående beløp under det norske lånet er etter dette redusert til 389 mill. euro. Ifølge låneavtalen skulle avdrag først betales i 2014. Hele lånet skal være tilbakebetalt innen utgangen av 2021.

I desember 2008 inngikk også *Latvia* en avtale med IMF om et stabiliseringsprogram for å hjelpe landet ut av en akutt økonomisk krise. Samlet finansieringsbehov var anslått til 7,5 mrd. euro. Av dette skulle IMF skulle dekke 1,7 mrd. euro, EU på fellesskapsnivå 3,1 mrd. euro, og Danmark, Finland, Norge og Sverige til sammen 1,8 mrd. euro. Det norske lånetilsagnet var på 378 mill. euro, jf. Prop. 112 S (2009–2010).

Latvias IMF-program ble avsluttet i desember 2011. Målene for programmet var da i all hovedsak nådd. De store underskuddene i både offentlige finanser og utenriksøkonomien var betydelig redusert, og det var ny vekst i økonomien. Fastkursen overfor euro er bevart i tråd med Latvias ønske. Selv om IMF-programmet er avsluttet, har Latvia store utfordringer. Arbeidsledigheten har gått noe ned, men er fortsatt over 14 pst. Andelen fattige i befolkningen er blant de høyeste i EU.

Latvia trengte ikke å trekke på alle lånetilsagnene i IMF-programmet og trakk ikke på de nordiske lånene. De nordiske låneavtalene var likevel viktige for Latvia som en kredittreserve.

Finansdepartementet

t i l r å r :

Tilråding fra Finansdepartementet 15. mai
2012 om Revidert nasjonalbudsjett 2012 blir sendt
Stortinget.

Vedlegg 1**Historiske tabeller og detaljerte anslagstall**

Tabell 1.1	Tilgang og bruk av varer og tjenester. Faste priser	72
Tabell 1.2	Tilgang og bruk av varer og tjenester. Mrd. kroner	73
Tabell 1.3	Bruttoprodukt etter næring. Faste priser	74
Tabell 1.4	Bruttoprodukt etter næring. Mrd. kroner og prosentvis fordeling	75
Tabell 1.5	Nøkkeltall for handelen med tradisjonelle varer. Prosentvis endring fra året før	76
Tabell 1.6	Driftsregnskapet overfor utlandet	76
Tabell 1.7	Sysselsatte personer etter næring	77
Tabell 1.8	Bruttoinvestering etter næring. Faste priser	78
Tabell 1.9	Produktivitetsutviklingen. Prosentvis endring fra året før	78
Tabell 1.10	Enkelte arbeidsmarkedsvARIABLE i utvalgte OECD-land i 2010	79
Tabell 1.11	Anslag for den økonomiske utviklingen i 2012. Prosentvis endring fra året før	80
Tabell 1.12	Hovedtall for noen av Norges viktigste handelspartnere. Prosentvis endring fra året før	80
Tabell 1.13	Framskriving av tremåneders pengemarkedsrenter. Prosent	81
Tabell 1.14	Timelønnskostnader i industrien. Prosentvis endring fra året før	81
Tabell 1.15	Finansdepartementets anslag for 2011 og 2012 på ulike tidspunkter. Prosentvis endring fra året før	82
Tabell 1.16	Hovedtall for offentlig konsum mv. Prosentvis volumendring fra året før	82
Tabell 1.17	Påløpte inntekter og utgifter i offentlig forvaltning. Mill. kroner og prosentvis endring fra året før	83
Tabell 1.18	Påløpte inntekter og utgifter i statsforvaltningen. Mill. kroner og prosentvis endring fra året før	84
Tabell 1.19	Kommuneforvaltningens inntekter og utgifter. Bokførte verdier i mill. kroner og prosentvis endring fra året før	85
Tabell 1.20	Påløpte skatte- og avgiftsinntekter til offentlig forvaltning. Mill. kroner	86
Tabell 1.21	Finanspolitiske indikatorer	87
Tabell 1.22	Indikatorer for kommuneøkonomien	88
Tabell 1.23	Det strukturelle, oljekorrigerede budsjettoverskuddet. Mill. kroner	89
Tabell 1.24	Inntekter og utgifter i Statens pensjonsfond utland. Mill. kroner	90
Tabell 1.25	Statsbudsjettets inntekter og utgifter. Mill. kroner	91
Tabell 1.26	Statsbudsjettets inntekter og utgifter i 2011. Endringer fra saldert budsjett til regnskap. Mill. kroner	92

Tabell 1.1 Tilgang og bruk av varer og tjenester. Faste priser

	Mrd. 2009-kro- ner 2011	Prosentvis endring fra året før				
		Årlig gj.snitt 1999– 2008	2009	2010	2011	2012
Privat konsum.....	1089,0	3,8	0,0	3,7	2,2	3,5
Offentlig konsum	548,2	2,4	4,3	1,7	1,5	1,9
Bruttoinvesteringer i fast realkapital	522,7	3,4	-7,5	-5,2	6,9	6,4
Herav:						
Oljeutvinning og rørtransport ¹	136,4	0,7	3,4	-9,0	11,4	15,0
Fastlands-Norge	368,4	4,6	-13,2	-2,5	8,2	3,5
Bedrifter	174,3	5,7	-23,1	-0,2	3,9	3,6
Boliger	113,8	4,0	-8,2	-2,2	22,0	7,0
Offentlig forvaltning	80,3	3,2	7,4	-7,5	1,3	-1,4
Lagerinvesteringer ²	59,7	0,0	-2,1	1,9	0,0	0,0
Innenlandsk sluttanvendelse	2 219,6	3,4	-4,1	3,1	3,1	3,7
Herav: Etterspørsel fra Fastlands-Norge uten lager.....	2 005,7	3,6	-1,6	2,0	3,1	3,1
Eksport	935,0	1,2	-4,2	1,8	-1,1	0,8
Herav: Råolje og naturgass	378,6	-0,4	-2,0	-4,8	-4,4	1,2
Tradisjonelle varer	282,6	3,9	-8,0	2,5	-0,6	-1,7
Samlet anvendelse.....	3 154,6	2,6	-4,1	2,7	1,8	2,8
Import.....	744,2	4,4	-12,5	9,9	2,5	4,3
Herav: Tradisjonelle varer.....	454,3	5,4	-12,9	8,1	5,4	4,5
Bruttonasjonalprodukt	2 410,4	2,2	-1,7	0,7	1,6	2,4
BNP Fastlands-Norge ³	1 959,8	3,1	-1,6	1,9	2,6	2,7
Herav: Utenom elektisitetforsyning	1 910,9	3,1	-1,5	2,0	2,6	2,7

¹ Eksklusive tjenester tilknyttet utvinning.² Målt ved endring i faste priser i prosent av BNP året før.³ Bruttonasjonalprodukt utenom utenriks sjøfart og oljevirkksomhet.

Kilder: Statistisk sentralbyrå og Finansdepartementet.

Tabell 1.2 Tilgang og bruk av varer og tjenester. Mrd. kroner

	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Privat konsum.....	892,0	952,1	1002,6	1027,7	1088,1	1126,5	1177,1
Offentlig konsum	411,8	444,3	488,4	530,7	556,3	585,1	613,6
Bruttoinvesteringer i fast realkapital	433,1	513,8	542,3	515,6	499,1	550,8	601,1
Herav:							
Oljeutvinning og rørtransport.....	95,5	108,3	122,2	134,4	124,2	141,9	171,2
Fastlands-Norge	317,5	382,8	396,1	349,2	348,8	390,4	410,7
Bedrifter	158,8	203,7	215,8	168,2	170,1	181,3	190,0
Boliger	95,8	107,4	101,3	95,3	97,0	123,7	134,9
Offentlig forvaltning	62,9	71,7	78,9	85,8	81,7	85,3	85,8
Lagerinvesteringer	68,6	81,1	84,8	13,9	67,2	70,8	76,7
Innenlandsk sluttanvendelse.....	1805,5	1991,2	2118,2	2087,9	2210,6	2333,2	2468,4
Herav: Etterspørsel fra							
Fastlands-Norge uten lager	1621,3	1779,2	1887,1	1907,6	1993,2	2102,0	2201,3
Eksport.....	989,5	1017,6	1197,1	929,1	1038,2	1141,3	1171,0
Herav: Råolje og naturgass.....	498,6	480,2	622,2	416,1	471,2	560,1	579,0
Tradisjonelle varer	269,1	300,9	320,2	277,2	299,2	315,9	310,8
Samlet anvendelse.....	2795,0	3008,8	3315,3	3017,0	3248,8	3474,6	3639,4
Import.....	614,2	702,4	755,3	660,4	725,6	763,9	803,6
Herav: Tradisjonelle varer.....	397,5	441,9	464,7	398,8	428,8	470,3	491,4
Bruttonasjonalprodukt.....	2180,8	2306,4	2559,9	2356,6	2523,2	2710,7	2835,8
BNP Fastlands-Norge	1602,8	1757,2	1862,9	1875,9	1985,0	2088,0	2183,8
<i>Memo:</i>							
Bruttonasjonalinntekt	2182,4	2299,2	2548,1	2370,1	2553,4	2758,4	2878,0
Disponibel inntekt for Norge	1898,0	1985,4	2201,4	1992,2	2159,4	2347,1	..
Sparing for Norge.....	594,2	589,1	710,3	433,9	515,0	635,5	..
Herav: Husholdninger	-4,5	8,0	35,2	72,3	70,3	97,7	110,2

Kilder: Statistisk sentralbyrå og Finansdepartementet.

Tabell 1.3 Bruttoprodukt etter næring. Faste priser

	Mrd. 2009-kro- ner 2011	Prosentvis endring fra året før			
		Årlig gj.snitt 1999– 2008	2009	2010	2011
Bruttonasjonalprodukt	2410,5	2,1	-1,7	0,7	1,6
Næringsvirksomhet	1738,1	2,1	-2,2	0,0	1,3
Oljevirksomhet og utenriks sjøfart	450,7	-1,0	-1,8	-3,9	-2,4
Oljevirksomhet inkl. tjenester	420,8	-0,4	-1,5	-4,6	-3,2
Utenriks sjøfart	29,9	-10,9	-6,7	7,9	10,3
Næringsvirksomhet i Fastlands-Norge	1287,5	3,5	-2,5	1,5	2,7
Primærnæringene	32,6	2,4	-1,5	9,6	2,1
Industri og bergverk	182,9	2,0	-7,4	2,4	2,0
Bygge- og anleggsvirksomhet	124,8	1,1	-7,0	-0,4	3,2
Andre næringer	947,2	4,1	-0,8	1,4	2,8
Offentlig forvaltning	394,3	1,5	1,4	1,5	2,2
Korreksjonsposter	278,0	3,5	-1,7	3,9	2,4
<i>Memo:</i>					
BNP Fastlands-Norge	1959,8	3,1	-1,6	1,9	2,6

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Tabell 1.4 Bruttoprodukt etter næring. Mrd. kroner og prosentvis fordeling

	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
<i>Mrd. kroner:</i>							
Bruttonasjonalprodukt.....	1958,9	2180,8	2306,4	2559,9	2356,6	2523,2	2710,7
Næringsvirksomhet	1464,3	1643,6	1716,9	1943,9	1715,2	1841,1	1990,1
Oljevirkosomhet og utenriks sjøfart.....	493,9	578,0	549,2	697,0	480,7	538,2	622,7
Oljevirkosomhet inkl. tjenester.....	465,3	548,8	519,2	666,4	455,6	517,0	614,0
Utenriks sjøfart.....	28,6	29,2	30,0	30,7	25,1	21,2	8,7
Næringsvirksomhet i Fastlands-Norge	970,4	1065,6	1167,7	1246,8	1234,5	1302,9	1367,4
Primærnæringene	27,3	29,8	26,9	27,4	29,1	38,8	36,7
Industri og bergverk	160,4	181,8	191,9	200,0	175,1	179,2	192,9
Bygge- og anleggsvirksomhet	84,1	98,5	116,1	123,8	121,4	129,1	141,1
Andre næringer	698,6	755,5	832,8	895,7	908,9	955,8	996,7
Offentlig forvaltning	280,1	298,3	324,7	355,4	380,1	399,8	425,1
Korreksjonsposter.....	214,5	238,9	264,8	260,6	261,3	282,4	295,4
<i>Memo:</i>							
BNP Fastlands-Norge	1465,0	1602,8	1757,2	1862,9	1875,9	1985,0	2088,0
<i>Prosentvis fordeling:</i>							
Bruttonasjonalprodukt.....	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Næringsvirksomhet	74,8	75,4	74,4	75,9	72,8	73,0	73,4
Oljevirkosomhet og utenriks sjøfart.....	25,2	26,5	23,8	27,2	20,4	21,3	23,0
Oljevirkosomhet inkl. tjenester.....	23,8	25,2	22,5	26,0	19,3	20,5	22,7
Utenriks sjøfart.....	1,5	1,3	1,3	1,2	1,1	0,8	0,3
Næringsvirksomhet i Fastlands-Norge	49,5	48,9	50,6	48,7	52,4	51,6	50,4
Primærnæringene	1,4	1,4	1,2	1,1	1,2	1,5	1,4
Industri og bergverk	8,2	8,3	8,3	7,8	7,4	7,1	7,1
Bygge- og anleggsvirksomhet	4,3	4,5	5,0	4,8	5,2	5,1	5,2
Andre næringer	35,7	34,6	36,1	35,0	38,6	37,9	36,8
Offentlig forvaltning	14,3	13,7	14,1	13,9	16,1	15,8	15,7
Korreksjonsposter.....	11,0	11,0	11,5	10,2	11,1	11,2	10,9
<i>Memo:</i>							
BNP Fastlands-Norge	74,8	73,5	76,2	72,8	79,6	78,7	77,0

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Tabell 1.5 Nøkkeltall for handelen med tradisjonelle varer. Prosentvis endring fra året før

	2005–2009	2010	2011	2012
Eksportpris	2,8	5,3	6,2	0,1
Importpris	2,1	-0,6	4,1	0,0
Bytteforhold ¹	0,7	5,9	2,0	0,1
Eksportvolum	3,0	2,5	-0,6	-1,7
Import hos handelspartnerne.....	2,6	11,7	5,4	2,4
Eksportmarkedsandel	0,5	-8,2	-5,7	-4,0
Importvolum	2,7	8,1	5,4	4,3

¹ Eksportpris i forhold til importpris.

Kilder: OECD, Statistisk sentralbyrå og Finansdepartementet.

Tabell 1.6 Driftsregnskapet overfor utlandet

	Mrd. kroner			Prosentvis endring fra året før			
				2011		2012	
	2010	2011	2012	Pris	Volum	Pris	Volum
Eksport.....	1038,2	1141,3	1171,0	11,2	-1,1	1,7	0,8
Råolje og naturgass.....	471,2	560,1	579,0	24,4	-4,4	2,2	1,2
Skip, plattformer, m.m.	8,6	8,8	9,1	-1,5	3,8	4,3	0,0
Tradisjonelle varer	299,2	315,9	310,8	6,2	-0,6	0,1	-1,7
Bruttoinntekter, skipsfart og oljeboringstjenester m.m	112,8	107,8	116,6	-10,4	6,7	4,9	3,1
Rørtransport	12,6	9,9	10,9	-18,9	-3,3	1,8	8,1
Reisetrafikk	28,4	29,7	31,2	2,7	1,7	2,0	3,0
Andre tjenester	105,3	109,2	113,3	2,8	0,8	1,2	2,6
Import.....	725,6	763,9	803,6	2,7	2,5	0,9	4,3
Råolje og naturgass.....	12,6	14,1	14,9	20,6	-7,2	4,4	1,1
Skip, plattformer, m.m.	29,4	35,9	33,4	1,2	20,5	1,3	-8,1
Tradisjonelle varer	428,8	470,3	491,4	4,1	5,4	0,0	4,5
Bruttoutgifter, skipsfart og oljeboringstjenester m.m.....	54,4	49,1	56,4	-8,6	-1,2	3,0	11,6
Reisetrafikk	82,6	91,2	98,5	2,0	8,2	2,0	5,9
Andre tjenester	117,7	103,2	109,0	2,4	-14,4	2,3	3,2
Eksportoverskudd	312,6	377,4	367,1				
Rente- og stønadsbalansen.....	1,0	18,5	12,9				
Overskudd på driftsregnskapet	313,6	395,9	380,0				

Kilder: Statistisk sentralbyrå og Finansdepartementet.

Tabell 1.7 Sysselsatte personer etter næring

	1 000 personer 2011	Prosentvis endring fra året før			
		Årlig gj.snitt 1999- 2008 ¹	2009	2010	2011
I alt	2635,5	1,4	-0,4	-0,1	1,4
Næringsvirksomhet	1842,5	1,5	-1,4	-1,0	1,2
Oljevirksomhet og utenriks sjøfart.....	98,7	2,7	5,4	1,6	1,5
Oljevirksomhet inkl. tjenester.....	54,2	5,4	5,8	5,1	5,0
Utenriks sjøfart.....	44,5	0,6	5,0	-2,1	-2,4
Næringsvirksomhet i Fastlands-Norge.....	1743,9	1,5	1,8	-1,1	1,2
Primærnæringene	69,7	-3,3	-3,6	1,6	-1,7
Industri og bergverk	250,1	-0,8	-5,1	-3,6	-0,4
Bygge- og anleggsvirksomhet	195,5	4,3	-4,2	0,1	2,7
Andre næringer	1228,6	2,0	-0,5	-0,9	1,4
Offentlig forvaltning	793,0	1,8	2,0	2,0	1,8
Stat	285,1	0,6	0,9	2,1	1,2
Kommuner	507,9	1,2	2,6	2,0	2,0
<i>Memo:</i>					
Fastlands-Norge	2 536,9	1,3	3,2	-0,1	1,4

¹ Som følge av at sykehusene fra 2002 er overført fra fylkeskommunene til staten er 2002 holdt utenom beregningene av årlig gjennomsnittlig vekst for stat og kommune.
Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Tabell 1.8 Bruttoinvestering etter næring. Faste priser

	Prosentvis endring fra året før				
	Mrd. 2009-kroner 2011	Årlig gj.snitt ² 1999– 2008	2009	2010	2011
Bruttoinvestering i fast realkapital	522,7	3,3	-7,5	-5,2	6,9
Næringsvirksomhet	442,3	3,4	-10,1	-4,7	8,0
Oljevirksomhet og utenriks sjøfart	154,2	0,5	7,8	-10,8	3,9
Herav:					
Oljeutvinning og rørtransport	136,4	0,7	3,4	-9,0	11,4
Bedrifter, Fastlands-Norge	174,3	5,6	-23,1	-0,2	3,9
Primærnæringene	11,3	0,3	-17,2	6,9	11,2
Industri og bergverksdrift	20,1	4,5	-35,4	-21,6	0,2
Kraftforsyning	16,0	8,5	-16,4	16,3	13,6
Bygge- og anleggsvirksomhet	13,4	7,1	-9,6	-1,1	6,4
Samferdsel	17,6	-1,4	34,6	6,2	-3,2
Annen næringsvirksomhet inkl. varehandel	96,0	7,6	-27,8	1,8	3,4
Boligtjenester	113,8	4,0	-8,2	-2,2	22,0
Offentlig forvaltningsvirksomhet	80,3	3,2	7,4	-7,5	1,3
Stat	35,3	2,6	4,8	-24,2	9,9
Kommuner	45,0	3,5	10,0	8,8	-4,6
Lagerinvesteringer ¹	59,7	0,1	-2,1	1,9	0,0
Bruttoinvesteringer i alt	582,3	3,3	-17,1	3,4	6,4
<i>Memo:</i>					
Bruttoinvestering i fast realkapital, Fastlands-Norge ...	368,4	4,6	-13,2	-2,5	8,2

¹ Målt ved endring i faste priser i prosent av BNP året før.

² Som følge av at sykehusene fra 2002 er overført fra fylkeskommunene til staten er 2002 holdt utenom beregningene av årlig gjennomsnittelig vekst for stat og kommune.

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Tabell 1.9 Produktivitetsutviklingen. Prosentvis endring fra året før¹

	Årlig gjennomsnitt				2011	2012
	1971–1980	1981–1990	1991–2010	1971–2010		
<i>Arbeidskraftsproduktivitet</i>						
Fastlands-Norge	3,2	1,6	2,1	2,2	1,1	1,0
Private fastlandsnæringer ²	2,9	1,7	2,2	2,3	1,1	0,8
<i>Total faktorproduktivitet</i>						
Fastlands-Norge	2,1	0,8	1,7	1,6	0,9	0,8
Private fastlandsnæringer ²	2,1	1,0	1,8	1,7	1,1	0,8

¹ Arbeidsproduktivitet er definert som bruttoprodukt per utført timeverk, mens total faktorproduktivitet er definert som den delen av endringen i bruttoproduktet som ikke kan henføres til endring i bruken av arbeidskraft og realkapital.

² Private næringer i Fastlands-Norge utenom bolig, primærnæringer og elektrisitetsforsyning.

Kilder: Statistisk sentralbyrå og Finansdepartementet.

Tabell 1.10 Enkelte arbeidsmarkedsvariable i utvalgte OECD-land i 2010

	Yrkesfrekvenser. Pst. av befolkningen			Sysselsetting. Pst. av befolkningen		Deltids- sysselsetting. Pst. av sysselsatte		Arbeidsledighet. Pst. av arbeidsstyrken		Langtidsledighet ¹ . Pst. av arbeidsledige
	15-24 år	25-54 år	25-54 år	15-64 år	15-64 år	15-24 år	15-64 år	15-24 år	15-64 år	
	I alt	M	K	I alt	I alt	I alt	I alt	I alt	I alt	
Norge.....	57,4	90,2	84,4	78,2	75,4	20,1	9,3	3,7	31,3	
USA.....	55,2	89,3	75,2	73,9	66,7	13,5	18,4	9,8	43,3	
Japan.....	32,5	96,2	71,6	74,0	70,1	20,3	9,2	5,3	55,6	
Belgia.....	24,4	92,2	80,4	67,7	62,0	18,3	22,4	8,4	66,1	
Danmark.....	67,4	92,4	85,6	79,5	73,4	19,5	13,8	7,6	37,8	
Finland.....	50,8	90,6	84,4	74,5	68,3	12,5	20,3	8,5	39,5	
Frankrike.....	39,7	94,2	83,8	70,6	64,0	13,6	22,5	9,3	59,8	
Hellas.....	43,1	94,2	72,2	68,2	59,6	8,8	32,9	12,7	62,8	
Irland.....	45,2	89,9	72,2	70,2	60,4	24,8	28,7	13,9	69,4	
Island.....	74,0	93,4	85,3	85,5	78,9	18,4	16,2	7,7	42,5	
Italia.....	28,4	89,4	64,4	62,2	56,9	16,3	27,9	8,5	64,6	
Nederland.....	69,0	93,3	82,3	78,2	74,7	37,1	8,7	4,5	48,5	
Polen.....	34,5	89,7	78,6	65,6	59,3	8,7	23,7	9,7	46,5	
Portugal.....	36,7	92,5	84,9	74,0	65,6	9,3	22,3	11,4	70,5	
Spania.....	46,9	92,5	78,3	74,4	59,4	12,4	41,6	20,2	65,4	
Sveits.....	66,5	95,7	83,4	82,2	78,6	26,3	7,2	4,4	55,4	
Sverige.....	51,5	93,6	87,5	79,5	72,7	14,0	25,2	8,5	34,0	
Storbritannia.....	62,9	91,4	78,7	76,3	70,3	24,6	19,1	7,9	52,6	
Tyskland.....	51,8	93,1	81,3	76,6	66,7	21,7	9,7	7,2	63,5	
Østerrike.....	58,8	90,6	82,8	75,1	71,7	19,0	11,5	4,5	43,1	
OECD.....	47,7	91,6	71,3	70,7	64,6	16,6	16,7	8,5	48,5	

¹ Arbeidsledig i 6 måneder eller mer
Kilder: OECD Employment Outlook.2011.

Tabell 1.11 Anslag for den økonomiske utviklingen i 2012. Prosentvis endring fra året før

		BNP Fastlands- Norge	KPI	Årslønn	Arbeids- ledighet ¹
DNB.....	Apr 2012	2,7	1,1	4,4	3,4
First Securities	Mai 2012	2,8	1,4	4¼	3,2
Handelsbanken.....	Apr 2012	2,9	1,5	4,0	3,3
LO	Mai 2012	3	1	..	3¼
Nordea.....	Mar 2012	2,6	1,0	3,7	3,1
Norges Bank.....	Mar 2012	3¼	1	3¾	3¼
NHO	Feb 2012	2	..	..	3½
OECD	Nov 2011	2,7	1,9	..	3,2
SEB Enskilda Banken.....	Feb 2012	2,3	1,5	3,9	3,4
SSB	Feb 2012	2,7	1,3	3,6	3,4
Gjennomsnitt		2,7	1,3	3,9	3,3
Finansdepartementet	Mai 2012	2,7	0,9	3¾	3,3

¹ I prosent av arbeidsstyrken.
Kilder: Som angitt i tabellen.

Tabell 1.12 Hovedtall for noen av Norges viktigste handelspartnere. Prosentvis endring fra året før

	Bruttonasjonalprodukt			Konsumprisindeks			Arbeidsledighet ¹		
	2010	2011	2012	2010	2011	2012	2010	2011	2012
USA.....	3,0	1,7	2,3	1,6	3,2	2,5	9,6	9,0	8,1
Japan.....	4,1	-0,7	2,0	-0,7	-0,3	-0,2	5,1	4,6	4,6
Euroområdet.....	1,8	1,5	-0,4	1,6	2,7	2,3	9,9	10,1	11,0
Tyskland.....	3,6	3,1	0,7	1,2	2,3	2,3	6,8	5,9	5,7
Frankrike	1,4	1,7	0,6	1,7	2,2	2,3	9,4	9,7	10,0
Italia	1,5	0,5	-1,5	1,6	2,9	2,8	8,4	8,4	9,5
Spania	-0,1	0,7	-1,8	2,0	3,2	1,7	20,1	21,7	25
Nederland	1,6	1,2	-0,5	0,9	2,4	2,6	4,4	4,4	5,4
Storbritannia	2,1	0,7	0,6	3,3	4,5	3,4	7,9	8,0	8,4
Sverige.....	5,8	3,9	0,4	2,0	1,4	1,1	8,4	7,5	7,7
Danmark	1,3	1,0	0,9	2,3	2,7	2,3	7,2	7,6	7,9
Finland.....	3,7	2,9	0,8	1,7	3,3	2,7	8,4	7,8	7,7
Russland	4,0	4,3	3,4	-	-	-	-	-	-
Kina.....	10,4	9,2	8,2	-	-	-	-	-	-
India.....	9,9	7,2	7,0	-	-	-	-	-	-

¹ Prosent av arbeidsstyrken.
Kilder: OECD, IMF, Eurostat, nasjonale kilder og Finansdepartementet.

Tabell 1.13 Framskrivning av tremåneders pengemarkedsrenter¹. Prosent

	2011	2012
Norske renter		
Revidert nasjonalbudsjett 2012	2,9	2,4
Nasjonalbudsjettet 2012.....	-	2,6
Norges handelspartnere ²	1,4	1,2

¹ Årsgjennomsnitt beregnet på bakgrunn av implisitte terminrenter.

² Handelsveiet gjennomsnitt av EUR, SEK, GBP, DKK, USD og JPY.

Kilder: Thomson Reuters og Finansdepartementet.

Tabell 1.14 Timelønnskostnader i industrien. Prosentvis endring fra året før

	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Vekst i lønnskostnader pr. time:							
Norge	4,1	6,2	3,8	5,1	4,5	2,5	4,3
Norges handelspartnere ¹	2,8	2,6	4,1	3,1	3,8	1,3	2,5
Relativ timelønnskostnadsvekst i nasjonal valuta ..	1,3	3,5	-0,3	1,9	0,7	1,2	1,8
Relativ timelønnskostnadsvekst i felles valuta	5,9	3,0	1,4	2,5	-2,2	5,6	3,7
<i>Memo:</i>							
Valutakurs ²	4,4	-0,5	1,7	0,5	-2,9	4,2	1,9

¹ Tall for handelspartnerne er beregnet som veide geometriske gjennomsnitt.

² Konkurranssekursindeksen. Et positivt endringstall innebærer en effektiv styrking av norske kroner.

Kilde: Det tekniske beregningsutvalget for inntektsoppgjørene.

Tabell 1.15 Finansdepartementets anslag for 2011 og 2012 på ulike tidspunkter. Prosentvis endring fra året før

	2011		2012	
	NB12 ¹	Regnskap	NB12 ¹	RNB12 ¹
<i>Handelspartnerne:</i>				
BNP	2,8	2,6	2,2	1,3
Konsumpriser	3,1	2,7	2,2	2,3
Arbeidsledighet, nivå	7,6	7,6	7,7	7,9
<i>Norge:</i>				
BNP Fastlands-Norge	1,7	2,6	3,1	2,7
Sysselsatte personer	1,2	1,4	1,5	1,6
Arbeidsledighetsprosent (AKU), nivå.....	3,3	3,3	3,3	3,3
Årslønn ²	4,0	4,2	4,0	3¾
Konsumprisindeksen (KPI)	1,5	1,2	1,6	0,9
KPI-JAE ³	1,1	0,9	1,8	1,4
Råoljepris i kroner (nivå).....	588	621	575	650

¹ Nasjonalbudsjettet 2012 (NB12) og Revidert nasjonalbudsjett 2012 (RNB12).

² Regnskapstallet for 2011 er et foreløpig anslag fra Det tekniske beregningsutvalget for inntektsoppgjørene (TBU). Nasjonalregnskapets anslag for 2011, som ble publisert noe tidligere, er på 4,3 pst.

³ Konsumprisindeksen justert for avgiftsendringer og utenom energivarer.

Kilder: Statistisk sentralbyrå og Finansdepartementet.

Tabell 1.16 Hovedtall for offentlig konsum mv. Prosentvis volumendring fra året før

	Mrd. kroner		
	2010	2011	2012
Offentlig konsum	556,3	1,5	1,9
Statlig	282,0	1,2	2,4
Kommunalt	274,3	1,9	1,3
Offentlige investeringer	81,7	1,3	-1,4
Statlig	33,0	9,9	-3,2
Kommunalt	48,7	-4,6	0,0
Bruttoprodukt.....	399,8	2,2	1,6
Statlig	173,6	1,9	1,7
Kommunalt	226,2	2,4	1,5
Sysselsetting, mill. timeverk	973,9	1,5	1,0
Statlig	410,9	1,2	1,1
Kommunalt	563,0	1,6	1,0

Kilder: Statistisk sentralbyrå og Finansdepartementet.

Tabell 1.17 Påløpte inntekter og utgifter i offentlig forvaltning. Mill. kroner og prosentvis endring fra året før

	Mill. kroner				Prosentvis endring fra året før				
	2008	2009	2010	2011	2012	2009	2010	2011	2012
A. Totale inntekter	1 499 051	1 351 930	1 432 682	1 584 738	1 645 353	-9,8	6,0	10,6	3,8
Formuesinntekter	351 730	278 781	270 348	324 562	330 548	-20,7	-3,0	20,1	1,8
Skatt- og pensjonspremier	1 078 629	1 000 694	1 085 029	1 177 639	1 230 193	-7,2	8,4	8,5	4,5
Oljeskatter	252 779	149 373	178 691	228 541	233 100	-40,9	19,6	27,9	2,0
Produksjonsskatter Fastlands-Norge	277 754	279 634	300 800	314 085	328 952	0,7	7,6	4,4	4,7
Skatt og trygdeavgifter Fastlands-Norge	548 096	571 687	605 538	635 013	668 141	4,3	5,9	4,9	5,2
Andre overføringer, bøter mv.	7 227	7 904	8 490	9 912	8 800	9,4	7,4	16,7	-11,2
Gebyrinntekter	61 465	64 551	68 815	72 625	75 812	5,0	6,6	5,5	4,4
B. Totale utgifter	1 018 108	1 101 038	1 148 190	1 209 625	1 259 870	8,1	4,3	5,4	4,2
Renteutgifter og utbytte	37 329	33 926	32 300	30 372	24 475	-9,1	-4,8	-6,0	-19,4
Overføringer til utlandet	23 771	27 292	29 807	29 015	29 310	14,8	9,2	-2,7	1,0
Subsidier mv.	45 326	48 714	51 581	53 559	55 875	7,5	5,9	3,8	4,3
Stønader til husholdninger	298 204	326 498	345 207	366 866	389 580	9,5	5,7	6,3	6,2
Overføringer til ideelle organisasjoner	27 981	31 638	33 137	37 892	38 973	13,1	4,7	14,3	2,9
Lønnskostnader	309 105	330 296	347 226	370 416	390 598	6,9	5,1	6,7	5,4
Produktinnsats	145 714	163 074	169 047	173 371	180 326	11,9	3,7	2,6	4,0
Produktkjøp til husholdninger	48 983	52 470	56 334	58 625	61 099	7,1	7,4	4,1	4,2
Bruttoinvesteringer i fast realkapital	78 940	85 773	81 706	87 105	87 598	8,7	-4,7	6,6	0,6
Netto kjøp av tomter og grunn	-1 358	-2 293	-2 007	-2 635	-2 760	-	-	-	-
Kapitaloverføringer	4 113	3 650	3 852	5 039	4 795	-	-	-	-
C. Nettofinansinvestering (A-B)	480 943	250 892	284 492	375 114	385 482	-47,8	13,4	31,9	2,8
<i>Memo:</i>									
Konsum i offentlig forvaltning	488 542	531 017	556 237	585 518	614 049	8,7	4,7	5,3	4,9

Kilder: Statistisk sentralbyrå og Finansdepartementet.

Tabell 1.18 Påløpte inntekter og utgifter i statsforvaltningen. Mill. kroner og prosentvis endring fra året før

	Mill. kroner				Prosentvis endring fra året før				
	2008	2009	2010	2011	2012	2009	2010	2011	2012
A. Totale inntekter	1 312 080	1 153 740	1 222 198	1 366 707	1 426 925	-12,1	5,9	11,8	4,4
Formuesinntekter.....	335 991	265 379	257 100	304 238	316 805	-21,0	-3,1	18,3	4,1
Skatt- og pensjonspremier.....	950 403	861 249	936 657	1 033 793	1 075 682	-9,4	8,8	10,4	4,1
Oljeskatter.....	252 779	149 373	178 691	228 541	233 100	-40,9	19,6	27,9	2,0
Produksjonsskatter Fastlands-Norge.....	270 911	272 625	293 187	305 978	320 732	0,6	7,5	4,4	4,8
Skatt og trygdeavgifter Fastlands-Norge.....	426 713	439 251	464 779	499 274	521 850	2,9	5,8	7,4	4,5
Overføringer innen offentlig forvaltning.....	1 773	2 270	1 474	1 153	6 677	-	-	-	-
Andre overføringer, bøter mv.....	2 935	3 678	3 934	3 941	2 866	25,3	7,0	0,2	-27,3
Gebyrinntekter.....	20 978	21 164	23 033	23 582	24 895	0,9	8,8	2,4	5,6
B. Totale inntekter	799 830	877 088	910 602	969 967	1 020 390	9,7	3,8	6,5	5,2
Renteutgifter og utbytte.....	21 333	23 441	21 806	18 116	12 905	9,9	-7,0	-16,9	-28,8
Overføringer til utlandet.....	23 771	27 292	29 807	29 015	29 310	14,8	9,2	-2,7	1,0
Subsidier mv.....	34 835	37 752	38 960	39 826	41 625	8,4	3,2	2,2	4,5
Stønader til husholdninger.....	289 804	316 923	334 934	356 574	378 900	9,4	5,7	6,5	6,3
Overføringer til ideelle organisasjoner.....	17 764	20 398	21 258	25 505	26 119	14,8	4,2	20,0	2,4
Overføringer innen offentlig forvaltning.....	117 187	136 037	146 153	166 793	181 427	16,1	7,4	14,1	8,8
Lønnskostnader.....	136 676	144 389	151 859	161 746	171 938	5,6	5,2	6,5	6,3
Produktinnsats.....	82 063	92 898	94 378	95 916	100 766	13,2	1,6	1,6	5,1
Produktkjøp til husholdninger.....	33 550	34 815	37 092	37 764	39 452	3,8	6,5	1,8	4,5
Bruttoinvesteringer i fast realkapital.....	40 096	42 396	32 997	37 315	36 812	5,7	-22,2	13,1	-1,3
Netto kjøp av tomter og grunn.....	-192	-1 574	-1 104	-1 337	-1 660	-	-	-	-
Kapitaloverføringer.....	2 943	2 321	2 462	2 734	2 795	-	-	-	-
C. Nettofinansinvestering (A-B)	512 250	276 652	311 596	396 741	406 535	-46,0	12,6	27,3	2,5
<i>Memo:</i>									
Konsum i statsforvaltningen.....	253 799	275 829	281 994	294 682	310 979	8,7	2,2	4,5	5,5

Kilder: Statistisk sentralbyrå og Finansdepartementet.

Tabell 1.19 Kommuneforvaltningens inntekter og utgifter. Bokførte verdier i mill. kroner og prosentvis endring fra året før

	Mill. kroner				Prosentvis endring fra året før				
	2008	2009	2010	2011	2012	2009	2010	2011	2012
A. Inntekter i alt.....	312 204	340 118	362 362	391 268	407 921	8,9	6,5	8,0	4,3
Formuesinntekter.....	15 739	13 402	13 248	20 324	13 743	-14,8	-1,1	53,4	-32,4
Skatteinntekter.....	129 919	136 570	145 835	143 610	149 900	5,1	6,8	-1,5	4,4
Skatt på inntekt og formue	123 076	129 561	138 222	135 503	141 680	5,3	6,7	-2,0	4,6
Produksjonsskatter.....	6 843	7 009	7 613	8 107	8 220	2,4	8,6	6,5	1,4
Overføringer fra statsforvaltningen.....	121 767	142 533	152 941	172 320	187 427	17,1	7,3	12,7	8,8
Gebyrinntekter.....	40 487	43 387	45 782	49 043	50 917	7,2	5,5	7,1	3,8
Andre overføringer.....	4 292	4 226	4 556	5 971	5 934	-1,5	7,8	31,1	-0,6
B. Totale utgifter.....	337 770	362 335	386 361	409 461	428 984	7,3	6,6	6,0	4,8
Renteutgifter	15 996	10 485	10 494	12 256	11 570	-34,5	0,1	16,8	-5,6
Overføringer til private.....	29 108	31 777	34 773	36 412	37 784	9,2	9,4	4,7	3,8
Overføringer til statsforvaltningen.....	2 305	2 348	2 620	3 010	8 077	1,9	11,6	14,9	-
Lønnskostnader	172 429	185 907	195 367	208 670	218 660	7,8	5,1	6,8	4,8
Produktinnsats.....	63 651	70 176	74 669	77 455	79 560	10,3	6,4	3,7	2,7
Produktkjøp til husholdninger	15 433	17 655	19 242	20 861	21 647	14,4	9,0	8,4	3,8
Bruttoinvesteringer i fast realkapital.....	38 844	43 377	48 709	49 790	50 786	11,7	12,3	2,2	2,0
Netto kjøp av tomter og grunn.....	-1 166	-719	-903	-1 298	-1 100	-	-	-	-
Andre kapitaloverføringer	1 170	1329	1 390	2 305	2 000	-	-	-	-
C. Nettofinansinvestering (A-B)	-25 566	-22 217	-23 999	-18 193	-21 063	-	-	-	-

Memo:

Konsum i kommuneforvaltningen.....	234 743	255 188	274 243	290 836	303 070	8,7	7,5	6,1	4,2
------------------------------------	---------	---------	---------	---------	---------	-----	-----	-----	-----

Kilder: Statistisk sentralbyrå og Finansdepartementet.

Tabell 1.20 Påløpte skatte- og avgiftsinntekter til offentlig forvaltning. Mill. kroner

	2008	2009	2010	2011	2012
<i>Påløpte skatter i alt, statsforvaltningen</i>	950 403	861 249	936 657	1 033 793	1 075 682
Skatt på inntekt, formue og kapital	447 085	350 028	395 583	462 913	475 765
Ordinær inntekts- og formuesskatt (ekskl. oljeutvinning)	27 204	26 770	29 691	29 963	29 971
Skatt på inntekt og formue ved utvinning av petroleum	247 253	145 641	175 132	224 800	229 100
Fellesskatt	160 462	166 365	179 181	196 502	204 293
Annen skatt på inntekt, formue og kapital.....	12 166	11 252	11 579	11 648	12 401
Produksjonsskatter	276 437	276 357	296 746	309 719	324 732
Merverdiavgift.....	184 843	186 211	201 184	211 037	223 237
Avgifter på oljeutvinning	5 526	3 732	3 559	3 741	4 000
Andre produksjonsskatter.....	86 068	86 414	92 003	94 941	97 495
Trygde- og pensjonspremier	226 881	234 864	244 328	261 161	275 185
Fra arbeidstakere	88 336	91 538	95 258	103 202	108 952
Fra arbeidsgivere	138 545	143 326	149 070	157 959	166 233
<i>Påløpte skatter, kommuner og fylkeskommuner..</i>	128 226	139 445	148 372	143 846	154 511
Skatt på inntekt og formue.....	121 383	132 436	140 759	135 739	146 291
Produksjonsskatter	6 843	7 009	7 613	8 107	8 220
<i>Påløpte skatte- og avgiftsinntekter offentlig forvaltning</i>	1 078 629	1 000 694	1 085 029	1 177 639	1 230 193
Skatter som andel av BNP.....	42,1	42,5	43,0	43,4	43,4
Skatter utenom petroleumsvirksomhet. Prosent av BNP for Fastlands-Norge	44,3	45,4	45,7	45,5	45,7

Kilder: Finansdepartementet og Statistisk sentralbyrå.

Tabell 1.21 Finanspolitiske indikatorer

	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
<i>Statsbudsjettet</i>								
Samlet overskudd på statsbudsjettet og Statens pensjonsfond. Mrd. kroner ¹	247,6	375,5	393,5	507,2	274,5	262,4	374,4	381,3
Oljekorrigert overskudd. Mrd. kroner	-64,8	-44,0	-1,3	-11,8	-96,6	-104,1	-79,4	-111,7
Strukturelt overskudd. Mrd. kroner	-49,3	-45,7	-47,1	-57,7	-97,1	-103,8	-94,1	-116,2
Strukturelt overskudd. Prosent av trend-BNP for Fastlands-Norge	-3,3	-2,9	-2,8	-3,3	-5,2	-5,2	-4,5	-5,2
Underliggende reell vekst i statsbudsjettets utgifter. Prosentvis endring fra året før	1,1	0,9	2,0	2,2	5,6	1,2	1,7	3,1
Utgiftsdeflator statsbudsjettet	3,1	3,5	4,8	6,1	3,8	3,4	3,7	3,0
<i>Offentlig forvaltning</i>								
Nettofinansinvestering. Mrd. kroner	294,6	399,1	399,1	480,9	250,9	284,5	375,1	385,5
Nettofinansinvestering. Prosent av BNP ...	15,0	18,3	17,3	18,8	10,6	11,3	13,8	13,6
Nettofinansinvestering utenom petroleumsvirksomhet. Prosent av BNP Fastlands-Norge	-3,1	-1,5	0,2	-2,4	-5,6	-5,0	-4,6	-5,2
Påløpte skatter. Prosent av BNP	43,3	43,5	43,0	42,1	42,5	43,0	43,4	43,4
Påløpte skatter utenom petroleumsvirksomhet. Prosent av BNP for Fastlands-Norge	45,0	45,3	45,5	44,3	45,4	45,7	45,5	45,7
Offentlige utgifter. Prosent av BNP	41,8	40,0	40,3	39,8	46,7	45,5	44,6	44,4
Offentlige utgifter. Prosent av BNP for Fastlands-Norge	55,9	54,5	52,9	54,7	58,7	57,8	57,9	57,7
Offentlig forvaltnings nettofordringer. Prosent av BNP ²	111,4	124,3	129,7	115,9	149,1	157,2	153,5	164,8
Markedsverdien av Statens pensjonsfond. Prosent av BNP	75,0	86,7	92,6	92,5	117,1	127,4	126,8	140,0
Offentlig gjeld. Prosent av BNP	42,5	53,8	50,7	48,2	43,5	43,7	29,0	-
Offentlig gjeld eksklusive Statens pensjonsfond. Prosent av BNP	19,4	20,3	18,3	18,0	30,9	29,9	26,5	-

¹ For 2005 og tidligere år omfatter tallene samlet overskudd på statsbudsjettet og Statens petroleumsfond (Statens pensjonsfond utland).

² Eksklusive fordringer og gjeld knyttet til skatter og avgifter.

Kilder: Statistisk sentralbyrå og Finansdepartementet.

Tabell 1.22 Indikatorer for kommuneøkonomien

	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Kommunalt konsum.								
Pst. av BNP for Fastlands-Norge.....	12,5	12,3	12,0	12,6	13,6	13,8	13,9	13,9
Inntekter i kommunesektoren.								
Pst. av BNP for Fastlands-Norge.....	16,2	16,2	15,7	15,9	17,4	17,6	17,8	17,8
Utførte timeverk i kommunesektoren.								
Prosent av landet.....	14,9	14,6	14,4	14,4	15,0	15,2	15,2	15,1
Sysselsatte personer i kommunesektoren.								
Prosent av landet.....	19,0	18,7	18,3	18,2	18,7	19,1	19,3	19,2
Inntekter i kommunesektoren, reell prosentvis endring fra året før ¹								
	3,4	5,6	1,2	1,3	4,0	2,5	2,4	1,4
Kommunal deflator. Prosent endring.....								
	2,5	3,6	4,4	6,4	3,9	3,4	3,9	3,0
Frie inntekter i prosent av samlede inntekter.....								
	68,3	69,1	67,7	67,0	67,6	68,2	75,8	76,1
Frie inntekter, reell endring fra året før ¹ ...								
	2,8	6,2	-0,7	0,0	3,0	2,3	1,1	1,2
Aktivitetsendring i kommunesektoren, reell endring i prosent ²								
	-1,5	2,7	4,0	3,0	5,6	0,7	0,7	-
Brutto realinvesteringer i prosent av inntekter.....								
	11,0	11,5	13,0	13,1	13,3	14,0	13,4	13,1
Netto driftsresultat i prosent av driftsinntekter.....								
	3,6	5,5	2,5	0,4	3,0	3,2	2,5	-
Netto finansinvesteringer.								
Prosent av inntekter.....	-1,4	0,3	-4,4	-8,6	-6,8	-6,9	-4,9	-5,4
Netto gjeld. Prosent av inntekter ³								
	22,4	17,4	20,5	31,2	34,7	41,6	43,8	-

¹ Innenfor det økonomiske opplegget for kommuneøkonomien. Ved beregning av inntektsvekst er det korrigeret for oppgaveendringer. Inntektsveksten er eksklusiv ekstraordinært vedlikeholdstilskudd i 2009.

² Beregnet aktivitetsvekst i 2009 og 2010 er medregnet det ekstraordinære vedlikeholdstilskuddet i 2009.

³ Eksklusive fordringer og gjeld knyttet til skatter og avgifter.

Kilder: Statistisk sentralbyrå og Finansdepartementet.

Tabell 1.23 Det strukturelle, oljekorrigerede budsjettoverskuddet. Mill. kroner

	Oljekorrigert overskudd (A)	Overføringer fra Norges Bank og netto renteinntekter utover beregnet trendnivå (B)	Særskilte regnskapsforhold (C)	Aktivitetskorreksjoner (D)	Strukturelt budsjettoverskudd		
					Mill. kroner (F=A-B-C-D)	Prosent av trend-BNP for Fastlands-Norge	Endring fra året før, prosentpoeng
1980	-15 305	-2 304	-14	583	-13 570	-5,1	0,7
1981	-16 559	-1 200	-67	3 021	-18 313	-6,2	-1,1
1982	-20 139	-510	-129	124	-19 624	-6,0	0,2
1983	-23 204	-1 127	-795	-510	-20 772	-5,7	0,3
1984	-18 488	1 297	703	-3 261	-17 226	-4,3	1,4
1985	-14 378	2 141	805	6 783	-24 107	-5,5	-1,2
1986	-3 641	3 962	-208	18 095	-25 490	-5,3	0,2
1987	44	1 876	128	21 119	-23 079	-4,4	0,9
1988	1 840	8 577	335	8 835	-15 907	-2,8	1,6
1989	-13 517	13 657	-151	-5 145	-21 878	-3,6	-0,8
1990	-31 182	14 754	-1 162	-12 372	-32 401	-5,0	-1,4
1991	-59 212	12 243	-10 778	-21 024	-39 653	-5,8	-0,8
1992	-65 372	7 035	332	-23 720	-49 019	-6,9	-1,0
1993	-71 896	4 205	2 053	-29 774	-48 379	-6,5	0,4
1994	-54 499	2 985	1 470	-15 200	-43 754	-5,6	0,9
1995	-34 436	1 187	7 581	-12 976	-30 228	-3,7	1,9
1996	-22 730	-871	5 276	-811	-26 324	-3,0	0,6
1997	-20 068	-7 074	1 181	6 874	-21 049	-2,3	0,7
1998	-17 454	-9 881	-1 923	17 785	-23 434	-2,4	-0,1
1999	-12 066	-5 148	1 770	13 872	-22 560	-2,2	0,2
2000	-7 943	3 518	-6 712	13 513	-18 262	-1,7	0,5
2001	-1 640	4 911	3 436	11 622	-21 609	-1,9	-0,2
2002	-62 392	-5 731	-19 356	-709	-36 597	-3,0	-1,1
2003	-66 150	-6 481	5 334	-21 933	-43 070	-3,3	-0,3
2004	-79 246	-8 196	1 994	-25 969	-47 075	-3,4	-0,1
2005	-64 763	-6 346	792	-9 942	-49 267	-3,3	0,1
2006	-44 002	-11 682	1 645	11 776	-45 741	-2,9	0,4
2007	-1 342	1 097	2 292	42 339	-47 070	-2,8	0,1
2008	-11 797	3 683	858	41 347	-57 685	-3,3	-0,4
2009	-96 561	-441	-6 058	7 075	-97 138	-5,2	-1,9
2010	-104 070	-402	-1 364	1 539	-103 843	-5,2	0,0
2011	-79 399	3 544	3 480	7 643	-94 067	-4,5	0,7
2012	-111 674	2 736	0	1 824	-116 234	-5,2	-0,8

Kilde: Finansdepartementet.

Tabell 1.24 Inntekter og utgifter i Statens pensjonsfond utland. Mill kroner

	2010	2011	2012
Inntekter	362 090	447 841	486 525
– Netto kontantstrøm fra petroleumsvirksomhet	275 957	350 804	377 725
– Renteinntekter og utbytte	86 133	97 037	108 800
Utgifter	109 356	84 158	111 674
– Overføring til statskassen	109 356	84 158	111 674
Overskudd i Statens pensjonsfond utland	252 735	363 683	374 851
Kapital i fondet pr. 31.12 målt til markedsverdi	3 080 851	3 307 915	3 833 812
Prosent av BNP	122,1	122,0	135,2

Kilde: Finansdepartementet.

Tabell 1.25 Statsbudsjettets inntekter og utgifter. Mill. kroner

	2010	2011	2012
A Inntekter utenom overføringer fra Statens pensjonsfond utland	1 064 766	1 223 525	1 268 318
A.1 Inntekter fra petroleumsvirksomhet	296 104	372 242	403 727
Skatter og avgifter fra petroleumsvirksomhet	159 168	209 678	227 440
Inntekter fra statlig petroleumsvirksomhet	136 935	162 565	176 287
– Driftsresultat i statlig petroleumsvirksomhet	100 258	125 820	137 200
– Renteinntekter	7 401	6 530	6 800
– Tilbakeføring av kapitalinnskudd	15 720	16 862	18 400
– Andre petroleumsinntekter	13 556	13 352	13 887
A.2 Inntekter utenom petroleumsvirksomhet	768 663	851 283	864 591
Skatter fra Fastlands-Norge	713 524	777 549	807 434
– Skatt på inntekt, formue og kapital	421 687	470 382	485 835
– Produksjonsavgifter	291 837	307 167	321 599
Renteinntekter	18 274	19 127	16 915
Andre inntekter	36 865	54 607	40 242
B Utgifter ekskl. overføringer til Statens pensjonsfond utland	892 879	952 121	1 002 267
B.1 Utgifter til statlig petroleumsvirksomhet	20 146	21 439	26 002
– Investeringer i statlig petroleumsvirksomhet	18 470	21 437	26 000
– Andre utgifter i statlig petroleumsvirksomhet	1 676	2	2
B.2 Utgifter utenom petroleumsvirksomhet	872 733	930 682	976 264
Kjøp av varer og tjenester	155 860	165 192	170 779
– Sivile formål	120 673	125 300	128 835
– Forsvarsformål	35 187	39 892	41 944
Overføringer	716 873	765 490	805 485
– Til kommuneforvaltningen	143 889	164 570	178 422
– Renteutgifter	19 959	17 220	12 061
– Til private og utlandet	553 025	583 701	615 003
C.1 Overskudd før overføringer til Statens pensjonsfond utland	171 887	271 404	266 051
– Netto kontantstrøm fra petroleumsvirksomhet	275 957	350 804	377 725
C.2 Oljekorrigert overskudd	-104 070	-79 399	-111 674
+ Overført fra Statens pensjonsfond utland	109 356	84 158	111 674
C.3 = Overskudd før lånetransaksjoner	5 285	4 758	0
D Lånetransaksjoner, netto	43 289	68 382	-47 196
1 Utlån	43 289	22 232	-47 196
2 Gjeldsavdrag	0	46 150	0
E.1 Finansieringsbehov (D–C.3)	38 003	63 624	-47 196

Kilde: Finansdepartementet.

Tabell 1.26 Statsbudsjettets inntekter og utgifter i 2011. Endringer fra saldert budsjett til regnskap.
Mill. kroner

	1	2	3 = 1 + 2	4	5 = 3 + 4	6 = 5 - 1
	Saldert budsjett	Endring	Nysaldert budsjett	Endring	Regnskap	Memo: Endring fra saldert budsjett
A Inntekter utenom petroleumsinntekter..	800 167	45 038	845 206	6 077	851 283	51 116
Skatter og avgifter fra Fastlands-Norge	737 558	37 738	775 296	2 253	777 549	39 991
Renteinntekter.....	21 950	-2 616	19 334	-208	19 127	-2 823
Andre inntekter.....	40 660	9 916	50 576	4 032	54 607	13 948
B Utgifter utenom petroleumsvirksomhet.	935 138	-5 775	929 363	1 319	930 682	-4 456
Renteutgifter.....	22 573	-5 227	17 346	-126	17 220	-5 353
Dagpenger.....	12 930	-1 490	11 440	-285	11 154	-1 776
Andre utgifter.....	899 636	942	900 578	1730	902 308	2 673
C Oljekorrigert overskudd (A-B).....	-134 971	50 813	-84 158	4 758	-79 399	55 572
D Kontantstrøm fra petroleumsvirksomheten.....	288 007	64 484	352 491	-1 688	350 804	62 796
E Avsetning i Statens pensjonsfond utland	153 036	115 297	268 334	-1 688	266 646	113 610
F Overskudd før lånetransaksjoner (C+D-E).....	0	0	0	4 758	4 758	4 758
G Rente- og utbytteinntekter mv. i Statens pensjonsfond.....	113 100	-8 900	104 200	-1 196	103 004	-10 096
H Samlet overskudd på statsbudsjettet og Statens pensjonsfond (E+F+G).....	266 136	106 397	372 534	1 874	374 408	108 272

Kilde: Finansdepartementet.

Vedlegg 2**Figuroversikt**

Kapittel 2	De økonomiske utsiktene	
Figur 2.1	Hovedtrekk i internasjonal økonomi	13
Figur 2.2	Internasjonale ubalanser	15
Figur 2.3	BNP for Fastlands-Norge og sysselsatte personer. Prosentvis endring fra året før	18
Figur 2.4	Arbeidsledighet. Sesongjusterte månedstall. Prosent av arbeidsstyrken.....	19
Figur 2.5	Husholdningenes finansielle stilling	21
Figur 2.6	Husholdningene og bedriftene	22
Figur 2.7	Eksport og import av tradisjonelle varer. Sesongjusterte volumindekser. 2000=100.....	23
Figur 2.8	Bytteforhold og petroleumspriser	24
Figur 2.9	Produktivitet og sysselsettingsandeler	25
Figur 2.10	Petroleumsproduksjon, oljepris og statens netto kontantstrøm fra petroleumsvirksomheten	26
Figur 2.11	Investeringer i petroleumsvirksomheten. Mrd. 2009-koner	27
Figur 2.12	Arbeidsmarkedet.....	27
Figur 2.13	Innvandring og sysselsetting	30
Kapittel 3	Den økonomiske politikken	
Figur 3.1	Utliknede skatter fra foretak utenom petroleumsvirksomhet. Prosent av BNP for Fastlands-Norge.....	33
Figur 3.2	Hovedtrekk i budsjettpolitikken	35
Figur 3.3	Handlingsrommet i budsjettpolitikken	37
Figur 3.4	Oljekorrigert og strukturell, oljekorrigert budsjettbalanse	40
Figur 3.5	Strukturell budsjettbalanse i offentlig forvaltning i ulike land. Prosent av potensielt BNP. Endring i anslag for 2007 siden juni 2008.....	41
Figur 3.6	Perspektiver på budsjettpolitikken.....	42
Figur 3.7	Langsiktige utfordringer	44
Figur 3.8	Petroleumsinntekter, fondsavkastning og inndekningsbehov	45
Figur 3.9	Inntekts- og aktivitetsutvikling i kommunesektoren.....	46
Figur 3.10	Sammensetningen av kommunesektorens inntekter i 2012. Prosent	47
Figur 3.11	Perspektiver på kommuneøkonomien.....	48
Figur 3.12	Utvikling i styringsrente og kronekurs	50
Figur 3.13	Utvikling i trygdeordninger og arbeidsmarkedstiltak	53
Figur 3.14	Lønnskostnader per timeverk i industrien i felles valuta. Norges handelspartnere i EU = 100.....	55
Kapittel 4	Virksomheten til Det internasjonale valutafondet (IMF)	
Figur 4.1	IMFs utlånsvirksomhet	63

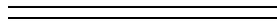
Vedlegg 3**Tabelloversikt**

Kapittel 2	De økonomiske utsiktene	
Tabell 2.1	Hovedtall for internasjonal økonomi. Prosentvis endring fra året før.....	14
Tabell 2.2	Hovedtall for norsk økonomi. Prosentvis volumendring fra året før	20
Tabell 2.3	Hovedtall for utviklingen i arbeidsmarkedet. Prosentvis endring fra året før.....	28
Kapittel 3	Den økonomiske politikken	
Tabell 3.1	Nøkkeltall for budsjettets stilling. Anslag for 2011 gitt på ulike tidspunkt. Mrd. kroner	33
Tabell 3.2	Hovedtall på statsbudsjettet og i Statens pensjonsfond. Mrd. kroner.....	34
Tabell 3.3	Statsbudsjettets inntekter og utgifter i 2012. Endringer fra saldert budsjett. Mill. kroner.....	36
Tabell 3.4	Statens pensjonsfond utland, forventet realavkastning og strukturelt, oljekorrigert budsjettunderskudd. Mrd. kroner og prosent	38
Tabell 3.5	Det strukturelle, oljekorrigerte budsjettoverskuddet. Mill. kroner.....	39
Tabell 3.6	Nettofinansinvesteringer i offentlig forvaltning. Mill. kroner og prosent av BNP	43
Tabell 3.7	Realvekst i kommunesektorens inntekter i 2012. Anslag på ulike tidspunkt. Mrd. 2012-kroner og prosentvis vekst.....	49
Kapittel 4	Virksomheten til Det internasjonale valutafondet (IMF)	
Tabell 4.1	Land i Europa med IMF-program eller føre-var-avtale med IMF per 30. april 2012. Mill. SDR.....	59

Vedlegg 4**Oversikt over bokser**

Kapittel 2	De økonomiske utsiktene	
Boks 2.1	EUs tiltak mot krisen	16
Boks 2.2	Husholdningenes finansielle stilling	21
Boks 2.3	Produktivitetsveksten i fastlandsøkonomien	25
Boks 2.4	Sysselsettingsvekst og omfanget av arbeidsinnvandring til Norge	30
Kapittel 3	Den økonomiske politikken	
Boks 3.1	Retningslinjer for budsjettpolitikken – handlingsregelen.....	31
Boks 3.2	Om revisjoner i anslag for strukturell budsjettbalanse.....	41
Boks 3.3	Kommunesektorens inntekter i 2012.....	47
Boks 3.4	Retningslinjer for pengepolitikken	51
Kapittel 4	Virksomheten til Det internasjonale valutafondet (IMF)	
Boks 4.1	IMFs utlånsordninger ved utgangen av mars 2012	58

Offentlige institusjoner kan bestille flere
eksemplarer fra:
Departementenes servicesenter
Internett: www.publikasjoner.dep.no
E-post: publikasjonsbestilling@dss.dep.no
Telefon: 22 24 20 00

Opplysninger om abonnement, løssalg og
pris får man hos:
Fagbokforlaget
Postboks 6050, Postterminalen
5892 Bergen
E-post: offpub@fagbokforlaget.no
Telefon: 55 38 66 00
Faks: 55 38 66 01
www.fagbokforlaget.no/offpub

Publikasjonen er også tilgjengelig på
www.regjeringen.no

Forsideillustrasjon: Departementenes servicesenter

Trykk: 07 Aurskog AS 06/2012

Offentlige institusjoner kan bestille flere
eksemplarer fra:
Departementenes servicesenter
Internett: www.publikasjoner.dep.no
E-post: publikasjonsbestilling@dss.dep.no
Telefon: 22 24 20 00

Opplysninger om abonnement, løssalg og
pris får man hos:
Fagbokforlaget
Postboks 6050, Postterminalen
5892 Bergen
E-post: offpub@fagbokforlaget.no
Telefon: 55 38 66 00
Faks: 55 38 66 01
www.fagbokforlaget.no/offpub

Publikasjonen er også tilgjengelig på
www.regjeringen.no

Forsideillustrasjon: Departementenes servicesenter

Trykk: 07 Aurskog AS 06/2012

